

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Zahraniční energetická politika Evropské
unie: Minimální delegace pravomocí
v perspektivě teorie principála a agenta

Martin Haas

Vedoucí práce: Mgr. Dan Marek, M.A., Ph.D.

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Plzni dne

Abstrakt

S rostoucí domácí spotřebou a vyčerpáváním evropských nalezišť ropy a zemního plynu Evropská unie stále více závisí na dovozech těchto surovin ze třetích zemí. Jak bylo často argumentováno, společná energetická politika v oblasti vnějších vztahů by mohla přispět k zajištění evropské energetické bezpečnosti. Navzdory tomu EU stále nedisponuje společnou politikou pro oblast vnějších energetických vztahů. Poslední evropské debaty o energetice vyústily k přijetí společných politik v oblastech ochrany životního prostředí, infrastruktury, energetické efektivity a společného trhu. Tato práce se pokouší objasnit současný rozsah integrace v energetické politice, kde členské země svěřily Evropské komisi celou řadu relevantních pravomocí v politikách blízkých tématu společného trhu, zatímco vnější energetické vztahy jsou nadále spravovány národními ministerstvy zahraničí. K zodpovězení této výzkumné otázky práce využívá perspektivu teorie principála a agenta. Práce argumentuje, že Evropská unie v současnosti nedisponuje relevantní expertízou pro oblast vnějších energetických vztahů. Členské země současně preferují výkon některých pravomocí v oblasti energetické politiky prostřednictvím zavedených agentů jako je Mezinárodní energetická agentura nebo Smlouva o energetické chartě. V souladu s předpoklady teorie principála a agenta práce dále dokazuje, že omezený rozsah delegace pravomocí v oblasti energetické politiky je důsledkem zkušenosti členských zemí s liberalizací evropských energetických trhů, kterou je možné charakterizovat jako případ slippage. Vysoká variabilita v zájmech jednotlivých členských států Unie v energetice současně ztěžuje možnost kontroly členských zemí nad jednáním Komise jako agenta pro oblast energetické politiky.

Klíčová slova: Evropská unie, vnější vztahy, energetická politika, bezpečnost dodávek, teorie principála a agenta

Abstract

With its growing domestic consumption and maturing oil and gas fields, the European Union increasingly depends on the imports of oil and natural gas. As many have pointed out, common external energy policy would provide substantial benefits to assuring security of energy supplies. Despite of this common notion, the Union is still without what could be called Common External Energy Policy. Recent debates on energy policy resulted into launching EU policies in the areas of environment, research, infrastructure, energy efficiency and the single market. This study aims to shed light on the ongoing integration process. It aims to explain why the member states have decided to delegate a number of significant responsibilities to the European Commission in the areas related to the internal market, while the external relations continue to be dominated by the national foreign ministries. In doing so, the paper draws on the insights of principal-agent theory into the European integration process. This thesis argues that the European Union do not posses relevant expertize in the external energy relations, while at the same time the member state prefer executing many aspects of national energy policies through well-established agents like International Energy Agency or Energy Charter Treaty. In agreement with the prepositions of principal-agent theory the paper further argues that limited delegation in the area of external energy policy can be explained by a recent case of Commission's slippage in the liberalization of European electricity market. At the same time the varying interests of the member states provide for the expected Commission's shirking and make the activities of an agent in Common External Energy Policy hard to control.

Key Words: European Union, external relations, energy policy, security of supply, principal-agent theory

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval svým učitelům, počínaje mými rodiči a konče přednášejícími na Katedře politologie a evropských studií v Olomouci. Bez jejich pomoci by zpracování této diplomové práce nebylo možné. Zvláštní poděkování patří Danu Markovi, Ph.D., který laskavě vedl tuto práci a jehož kurzy mě motivovaly ke zpracování tématu z oblasti evropské integrace.

Obsah

1 Úvod	8
2 Energetická politika v EU	13
2.1 Situační analýza	13
2.2 Vznik a obsah společné energetické politiky EU	20
2.3 Dosavadní výzkum	27
3 Teorie principála a agenta	42
3.1 Základní premisy	42
3.2 Aplikace teorie na energetickou politiku EU	47
3.2.1 Problém ve výběru agenta	49
3.2.2 Morální hazard	53
4 Problém výběru agenta v energetické politice	59
4.1 Expertíza	59
4.1.1 Expertíza EU v zahraniční politice	60
4.1.2 Technická expertíza EU	70
4.1.3 Shrnutí	74
4.2 Alternativní formy zajištění energetické bezpečnosti	75
4.2.1 Mezinárodní energetická agentura	75
4.2.2 Energetická charta	80

4.2.3	NATO	88
4.2.4	Shrnutí	96
5	Morální hazard	98
5.1	Liberalizace trhů s elektřinou jako příklad „slippage“	98
5.1.1	Smluvní rámec	99
5.1.2	Gradualismus reformy	101
5.1.3	Nadužívání pravomocí v oblasti politiky soutěživosti	107
5.1.4	Úloha nestátních aktérů v liberalizaci energetického trhu	115
5.1.5	Shrnutí	120
5.2	Národní zájmy v energetické politice	121
5.2.1	Francie	122
5.2.2	Velká Británie	135
5.2.3	Spolková republika Německo	145
5.2.4	Shrnutí	156
6	Závěr	158
	Seznam literatury	164

1 Úvod

Energetická politika se v posledních letech těší narůstajícímu zájmu médií i politiků. Zatímco 90. léta uběhla ve znamení důvěry v možnost řešení energetické problematiky skrze spolupráci mezi spotřebiteli a producenty energetických surovin, poslední desetiletí bylo plné obav z dostupnosti ropy a zemního plynu, dopadů jejich zvyšujících se cen na výkonnost západních ekonomik a životní úroveň obyvatel nebo možných teroristických útoků cílených na klíčovou energetickou infrastrukturu. V případě Evropské unie (EU) se synonymem pro takový druh obav stala především opakovaná narušení dodávek ruského zemního plynu. Jakkoliv uvedené akce Moskvy nebyly primárně zaměřené proti členským zemím EU, odhalily obecnější jev narůstající závislosti Unie na dovozech energetických surovin ze zahraničí a možné dopady narušení dodávek na ekonomický rozvoj, sociální stabilitu i národní bezpečnost dotčených zemí.

Reakcí členských zemí EU na narůstající bezpečnostní hrozby v energetice bylo přijetí společné energetické politiky rozhodnutím Evropské rady na jaře 2007. Za přijetím společné energetické politiky stála především nově nalezená shoda, že členské země nadále nemohou efektivně řešit energetickou problematiku na národní úrovni a že pro zajištění energetické bezpečnosti členských zemí bude nutné koordinovat národní politiky na evropské úrovni. Navzdory této obecné shodě členské státy svěřily Komisi pravomoci pouze v oblasti vnitro-unijních opatření na zvýšení energetické bezpečnosti jako bylo navyšování energetické efektivity evropského hospodářství nebo vyšší využívání obnovitelných zdrojů energií. Výsledky jednání Evropské rady naopak nepřinesly žádný posun v otázce zahraničních

energetických vztahů Unie, které zůstávají i nadále v gesci národních vlád a bez významnější integrace nebo koordinace národních politik na evropské úrovni.

Rozhodnutí Evropské rady z tohoto pohledu odporuje obecným trendům evropské energetiky, která je stále více závislá na dodávkách energetických surovin ze zahraničí. Energetická bezpečnost členských zemí EU je proto zjevně zahraničněpolitickou otázkou a její zajištění ve značné míře závisí na dobrých vztazích s významnými exportéry ropy a zemního plynu, kteří mohou zajistit potřebné dodávky klíčových energetických surovin. Cílem této práce bude objasnit, proč členské země navzdory obecné shodě na významu energetiky pro národní bezpečnost a možného přínosu společného evropského postoje pro její zajištění nedelegovaly na EU výraznější pravomoci v oblasti vnějších energetických vztahů.

Jako analytický nástroj pro zodpovězení této otázky bude použita teorie principála a agenta. Tato varianta institucionalismu racionální volby umožňuje na základě předpokladů podrobněji popsaných ve třetí kapitole této práce zodpovědět otázku, proč státy preferují určité institucionální uspořádání, v našem případě nízkou míru delegace pravomocí v zahraniční energetické politice, před jeho alternativami, v našem případě tedy delegaci v obdobném rozsahu jako například ve společné obchodní politice. Teorie principála a agenta předpokládá, že státy delegují pravomoci na mezinárodní organizace pokud z delegace vyplývají dostatečné benefity definované primárně jako zvýšení efektivity výkonu těchto pravomocí a pokud se domnívají, že mezinárodní organizace bude svým jednáním naplňovat cíle principála v dané oblasti. Z těchto teoretických předpokladů jsou potom odvozeny dvě hypotézy pro tuto práci. Práce vysvětluje absenci delegace v oblasti vnějších energetických vztahů jako důsledek předpokládané nízké efektivity EU jako agenta pro oblast energetické politiky. Druhým aspektem předkládaného vysvětlení pak je předpokládaný nesoulad mezi cíli členských zemí a Komise jako jejich agenta pro oblast zahraniční energetické politiky.

Práce je mimo úvodu, závěru a teoretické části členěná do tří analytických kapitol. Druhá kapitola analyzuje vznik a vývoj energetické politiky v EU. První sekce této kapitoly předkládá analýzu pozice EU v energetice z hlediska domácího trhu a v mezinárodním prostředí.

Druhá sekce analyzuje vývoj společné energetické politiky EU od diskuse o energetice v rámci Konventu o budoucnosti EU, přes přijetí společné energetické politiky zasedáním Evropské rady na jaře 2007, až po úpravu energetické problematiky v Lisabonské smlouvě. Třetí sekce druhé kapitoly se věnuje dosavadnímu výzkumu v oblasti energetické politiky s cílem poukázat na různé přístupy k definici energetické bezpečnosti a možnosti jejího zajištění v EU.

Čtvrtá kapitola řeší delegaci v oblasti vnějších energetických vztahů z hlediska možnosti EU efektivně vykonávat pravomoci v energetické politice. První sekce této kapitoly se věnuje problematice expertních kapacit Unie jednak z hlediska obecně zahraničněpolitického, jednak také z pohledu specifické technické expertízy nezbytné pro oblast energetických vztahů. Ve své druhé části se tato kapitola zabývá srovnáním EU s dalšími mezinárodními organizacemi, které již dnes plní úlohu agenta evropských států pro otázky energetické bezpečnosti, případně se o jejich angažování v této oblasti uvažuje. Konkrétně se práce věnuje Mezinárodní energetické agentuře, Smlouvě o energetické chartě a Severoatlantické alianci.

Pátá kapitola se věnuje otázce souladu mezi cíli členských států v energetice a jednáním EU jako agenta. V první sekci je věnována pozornost otázce liberalizace evropských trhů s elektrickou energií; tato problematika je koncipována jako příklad historické zkušenosti členských zemí s jednáním Komise. Druhá sekce práce pak představuje energetické politiky vybraných členských zemí s cílem poukázat na existující shody a rozdíly v národních energetických prioritách. Jako příklady pro tuto analýzu byly zvoleny Francie, Spolková republika Německo a Velká Británie. Energetické politiky uvedených zemí jsou zkoumány z pohledu diverzifikace energetických zdrojů, používané kombinace zdrojů energií a bilaterálních vztahů s klíčovými dodavateli ropy a zemního plynu.

Práce vychází z primárních zdrojů i sekundární literatury. Primární zdroje jsou zastoupeny především dokumenty evropských institucí a vyjádřeními významných evropských představitelů. V příslušných pasážích jsou také využity dokumenty stejného charakteru týkající

se konkrétních členských zemí nebo ostatních organizací zabývajících se energetickými otázkami. V oblasti sekundární literatury práce staví na současných poznatcích týkajících se energetické politiky, kterých bylo dosaženo v oboru politické vědy a v příbuzných oblastech mezinárodních vztahů a evropských studií. V menší míře jsou použity také texty některých ekonomů a mezinárodních právníků.

Významnými zdroji pro teoretickou část práce se stala především monografie M. Pollacka „*The Engines of European Integration*“ a sborník „*Delegation and Agency in International Organizations*“ editovaný D. Hawkinsem. Zatímco Pollack předkládá detailní studii teorie principála a agenta a její aplikace na případ Evropské unie, Hawkinsova práce je širěji zaměřená a pokouší se o adaptaci teorie na vztahy mezi vládami a mezinárodními organizacemi v obecnější rovině. Pollackovu knihu lze doporučit jako detailní a konkrétními případovými studiemi podložený rozbor vztahů mezi členskými zeměmi a EU vnímaný perspektivou teorie principála a agenta. Síla Hawkinsova přístupu naopak spočívá v chápání delegace v kontextu širší teorie mezinárodních vztahů jako problém kooperace v anarchickém mezinárodním systému. Literatura k tématu teorie principála a agenta je dále doplněna o články z akademických časopisů jako je *Journal of European Public Policy*, *International Organization* nebo *American Journal of Political Science*. Teorii principála a agenta lze z tohoto pohledu považovat za dostatečně etablovaný přístup v oboru politologie a mezinárodních vztahů s relativně vysokou frekvencí publikací v časopisech náležejících k hlavnímu proudu v oboru. Dokladem rozvoje používaného přístupu může být například i článek H. Kassima a A. Menona pokoušející se již dnes o hodnocení přínosu dané teorie pro studium evropské integrace.

Naopak méně probádaná je problematika energetické politiky v EU, kde v současnosti podle vědomí autora neexistuje větší množství akademických článků nebo monografií orientovaných na tuto problematiku. Za výjimkou lze v tomto smyslu označit především odborný časopis *Energy Policy*, který se pravidelně věnuje energetickým tématům včetně otázky energetické politiky EU. Práce proto v otázkách energetické politiky EU staví na

analýzách významných think-tanků jako jsou Centre for European Policy Studies, Chatham House, Clingendael Institute nebo Fundación par las Relaciones Internacionales y el Diálogos Exterior. Slabinou společnou prakticky všem těmto zdrojům je, že se zaměřují spíše na formulaci doporučení evropským politikům, než na analýzu tématu. Důsledkem takto stanoveného cíle je i výrazná orientace na mezivládně orientovaná vysvětlení absence delegace pravomocí na EU v oblasti zahraniční energetické politiky. Podrobný přehled jednotlivých děl zabývajících se problematikou evropské energetické politiky a bezpečnosti je předložen v sekci 2.3 této práce.

Analytické kapitoly této práce vycházejí především z primárních zdrojů, přičemž dostupná sekundární literatura často plní především funkci poskytnutí kontextu a identifikace základních trendů pro vlastní analýzu pramenů. Zcela toto tvrzení platí v kapitolách věnovaných národním energetickým politikám, kde se dostupné práce buď nevěnují přímo tématu zahraniční energetické politiky (T. Chafer, R. Utley, P. Hugon pro případ Francie, D. Helm v případě Velké Británie), nebo jsou již při rychlém vývoji energetické politiky v posledních letech relativně zastaralé (J. Stern pro případ Velké Británie, F. Müller v případě SRN). V případě studia role alternativních agentů v energetické politice lze konstatovat, že literatura je sice dostatečná v obecných otázkách funkce těchto mezinárodních organizací a jejich role v mezinárodním systému, současně se ale málokdy věnuje jejich vztahu k energetické politice evropských zemí a EU. V tomto smyslu je dobré vyzdvihnout práce R. Willenborga, C. Tönjese a W. Perlota pro otázky Mezinárodní energetické agentury, S. Handke a J. de Jonga v případě Energetické charty a E. Wyciszkievicze k problematice polského postoje k energetické bezpečnosti a možného angažování NATO. Naopak dobře jsou v literatuře zpracovaná témata zahraničněpolitické expertízy EU a liberalizace evropských trhů s energiemi. Předkládaná práce v relevantních kapitolách vychází především ze studií S. Duka a sborníku editovaného G. Averym a A. Missirolim, resp. z prací N. Jabka, R. Eisinga a S. Schmidt, které poskytují dobrý základní přehled o daných tématech.

2 Energetická politika v EU

2.1 Situační analýza

Evropská unie jako celek patří k čistým importérům energetických surovin. EU v současnosti dováží kolem 50% spotřebovávaných energetických zdrojů a podle dostupných prognóz by se celková energetická závislost EU měla do roku 2030 zvýšit až na 70%. Dominantním palivem v EU je ropa, která se na celkové spotřebě energií v roce 2006 podílela takřka 37%, následovaná zemním plynem s podílem 24%, pevnými palivy s 18% a jadernou energií, která pokrývala asi 14% celkové energetické spotřeby v EU.¹

Z uvedených čísel je zjevné, že jsou to právě ropa a zemní plyn, které hrají klíčovou roli v uspokojování energetických potřeb EU. V posledních letech navíc dochází k postupnému utlumování využití pevných paliv, na prvním místě pak uhlí, v produkci tepla a elektrické energie a k jejich nahrazování více ekologickými palivy, především pak zemním plynem. Závislost Evropy na ropě a zemním plynu dále zvyšuje jejich univerzální využití v průmyslu, dopravě nebo k vytápění domácností, kde s velkou pravděpodobností nebude úplné nahrazení těchto látek v blízké budoucnosti technologicky možné.

Vývoj spotřeby energetických surovin v posledních letech způsobuje postupně klesající schopnost zemí EU uspokojovat energetickou spotřebu ekonomiky z vlastních zdrojů. De facto jediným relevantním energetickým zdrojem, kterým EU disponuje v dostatečném

¹Evropská komise. *EU Energy and Transport in Figures*. Statistical pocketbook. 2009. URL: http://ec.europa.eu/energy/publications/statistics/statistics_en.htm (získáno 30.08.2009), s. 27.

Tabulka 2.1: Nejvýznamnější importéři ropy do EU

<i>Země původu</i>	<i>2000 (mil. tun)</i>	<i>2006 (mil. tun)</i>	<i>Nárůst 2000-06 (%)</i>	<i>Podíl k r. 2006 (%)</i>
Rusko	112,4	189,0	68	33,5
Norsko	115,9	89,1	-24	15,8
Libye	45,5	53,2	17	9,4
Saúdská Arábie	65,1	50,9	-22	9,0
Írán	35,5	36,4	3	6,4
Bl. východ (zbytek)	54,7	32,1	-42	5,7
Kazachstán	9,9	26,8	170	4,8

Zdroj: Evropská komise. *EU Energy and Transport in Figures*. Statistical pocketbook. 2009. URL: http://ec.europa.eu/energy/publications/statistics/statistics_en.htm (získáno 30.08.2009), s. 33

množství, je uhlí. Těžba i využití uhlí v EU ale trvale klesá a to především s ohledem na jeho relativně nízkou výhřevnost, environmentální zátěž i vysoké náklady na jeho těžbu v porovnání se světovou produkcí. Významnější využití uhlí v produkci energií nelze očekávat ani v blízké budoucnosti, protože EU by se tak dostala do konfliktu se závazky přijatými v oblasti ochrany životního prostředí, především pak s Kjótským protokolem, který zavazuje země EU k roku 2012 ke snížení emisí skleníkových plynů o 8% z množství produkovaného v roce 1990.

Velké naděje byly v minulosti směřovány do oblasti jaderné energetiky. Možnosti využití jádra jako zdroje energie na úrovni EU jsou ale omezeny absencí společného postoje k využití jádra a pokračující diskusí mezi členskými zeměmi o jeho užitečnosti jako alternativního zdroje energií. Na jedné straně této debaty stojí země jako Francie nebo Finsko, které spoléhají na další rozvoj jaderných elektráren s poukazem na jejich šetrnost k čistotě ovzduší i na možnosti relativně levné produkce elektřiny v nich. Na druhou stranu se v EU postupně rozrůstá skupina zemí, které jadernou energetiku buď nikdy nevyužívaly, nebo se rozhodly zastavit výstavbu dalších jaderných elektráren. Hlavními argumenty proti jaderné energetice jsou nevyřešená otázka nakládání s jaderným odpadem a hrozba jaderné havárie obdobného

Tabulka 2.2: Nejvýznamnější importéři zemního plynu do EU

<i>Země původu</i>	<i>2000 (TJ)</i>	<i>2006 (TJ)</i>	<i>Nárůst 2000-06 (%)</i>	<i>Podíl k r. 2006 (%)</i>
Rusko	4 539 709	4 927 552	8,5	42,0
Norsko	1 985 231	2 844 269	43,3	24,2
Alžírsko	2 203 075	2 134 886	-3,1	18,2
Nigérie	172 020	560 986	226,1	4,8
Libye	33 442	321 562	861,6	2,7
Egypt		317 420		2,7
Katar	12 443	245 158	1870,2	2,1
Trinidad a Tobago	36 334	154 244	324,5	1,3

Zdroj: Evropská komise. *EU Energy and Transport in Figures*. Statistical pocketbook. 2009. URL: http://ec.europa.eu/energy/publications/statistics/statistics_en.htm (získáno 30.08.2009), s. 33

rozsahu a důsledků jako v ukrajinském Černobyli v polovině 80. let. V EU je proto pouze osm zemí, které podporují využití a další výstavbu jaderných elektráren. Konkrétně se jedná o Francii, Finsko, Velkou Británii, Českou republiku, Slovensko, Slovinsko, Maďarsko a Litvu.²

V případě jaderné energetiky se často také upozorňuje na skutečnost, že jakkoliv nejsou jaderné elektrárny přímým zdrojem znečištění životního prostředí, jedná se stále v dlouhodobém horizontu o neobnovitelný zdroj energie. Právě rozšiřování podílu obnovitelných zdrojů, ať již se jedná o energii solární, větrnou, vodní elektrárny nebo biomasu, na spotřebě energií v Evropě je možné považovat za téma, kde existuje shoda napříč členskými zeměmi. Mezi lety 1990 a 2006 došlo v evropské sedmadvacítce k nárůstu produkce energie z obnovitelných zdrojů o 72%.³ Pozitivem vyšší míry využití obnovitelných zdrojů je vedle šetrnosti k životnímu prostředí také soběstačnost EU ve využití těchto zdrojů a v důsledku i snížení závislosti Unie na importech nerostných surovin ze zahraničí.

²Oliver Geden, Clémence Marcelis, a Andreas Maurer. *Perspectives for EU's External Energy Policy*. Working Paper. SWP - German Institute for International a Security Affairs, 2006. URL: http://www.swp-berlin.org/common/get_document.php?asset_id=3521 (získáno 30.08.2009), s. 6.

³Evropská komise, *EU Energy and Transport in Figures*, op. cit. viz pozn. 1, s. 54.

Na druhou stranu i obnovitelné zdroje čelí určitým limitům. Je nutné si uvědomit, že využití obnovitelných zdrojů je založeno na relativně nových a stále se vyvíjejících technologiích. Obnovitelné zdroje proto zpravidla i přes zjevný pokrok v posledních letech nedosahují efektivity tradičních zdrojů energií. Výroba energií z obnovitelných zdrojů je mimoto výrazně limitována vhodnými přírodními podmínkami, případně se, jako je tomu u biomasy a biopaliv v dopravě, diskutuje o dopadu jejich vyššího využívání na ostatní sektory, konkrétně u biomasy a biopaliv o negativním vlivu na produkci a ceny potravin. Vyšší využití obnovitelných zdrojů dále naráží i na technické parametry současných rozvodných sítí, které nejsou koncipovány ani na existenci velkého množství zdrojů s nízkou produkční kapacitou, ani na výstavbu masivních elektráren v přírodními podmínkami vhodných lokacích, jako mohou být hornaté oblasti nebo mořské pobřeží.⁴

I přes zvyšující se roli obnovitelných zdrojů v uspokojování energetických potřeb v EU lze předpokládat, že ropa a zemní plyn zůstanou ve střednědobém horizontu nejvíce využívaným energetickým zdrojem. Příčiny přetrvávající závislosti na ropě a zemním plynu lze hledat částečně v exkluzivní navázanosti řady důležitých sektorů ekonomiky počínaje chemickým průmyslem a dopravou konče na tyto suroviny a částečně ve výše uvedených omezení využití alternativních zdrojů. Země EU přitom v zásadě nedisponují zásobami ropy ani zemního plynu a jsou v ještě větší míře než v případě celkové energetické spotřeby závislé na dovozech ze zahraničí. Podle statistických dat z roku 2006 energetickou spotřebu evropské sedmadvacítky pokrývá z 37% ropa a z 24% zemní plyn, přičemž tyto suroviny jsou z 83% v případě ropy a z 61% v případě zemního plynu importovány.⁵ V blízké budoucnosti navíc EU bude muset čelit negativním trendům na domácím trhu a v mezinárodním prostředí, které by mohly ohrozit dostupnost ropy a zemního plynu v zemích EU.

⁴Podrobnější přehled vývoje technologií v oblasti obnovitelných zdrojů a jejich užití nabízí Robert Gross, Matthew Leach, a Ausilio Bauen. „Progress in Renewable Energy“. In: *Environment International* 29.1 (2003), s. 105–122

⁵Evropská komise, *EU Energy and Transport in Figures*, op. cit. viz pozn. 1, s. 30.

Na evropském trhu se členské země budou v blízké budoucnosti muset vyrovnat s předpokládaným pozvolným nárůstem poptávky po energiích. Přestože by do roku 2030 mělo dojít k výraznému zvýšení energetické efektivity evropské ekonomiky, Komise předpokládá průměrný růst spotřeby energií o 0,6% ročně. Přetrvávajícím trendem by podle projekcí Evropské komise měla být závislost na ropě a zemním plynu při současném zvyšování podílu obnovitelných zdrojů, stagnaci významu jaderné energetiky a postupným upouštěním od pevných paliv.⁶

Druhým faktorem projevujícím se na domácím trhu bude relativně rychlý pokles vlastní produkce. Většina evropských zásob ropy a zemního plynu se nachází v Severním moři, které bývá často označováno za příklad naleziště, které již dosáhlo maximální úrovně těžby a kde se v budoucnu bude množství těžných surovin snižovat. V důsledku poklesu těžby ropy a zemního plynu v Severním moři došlo v posledních letech k přesunu tradičních evropských exportérů energetických surovin, kterými byla především Velká Británie a Nizozemí, do kategorie zemí, které více těchto surovin dovezou, než-li vyvezou. Posledním členem EU, který zůstává v kategorii vývozců ropy a zemního plynu, je v současnosti Dánsko. Z údajů British Petroleum je od konce 90. let zjevný pokles evropské produkce ropy a zemního plynu, stejně jako nízká úroveň potvrzených rezerv.⁷ Evropská komise předpokládá, že do roku 2030 dojde k snížení produkce ropy v EU o 47% a zemního plynu o 40%.⁸

Klesající domácí produkce ropy a zemního plynu spolu s pozvolným nárůstem poptávky po energiích v následujících letech způsobí nárůst závislosti EU na importech těchto surovin ze třetích zemí. Podle projekcí Evropské komise bude v roce 2030 EU dovážet celých 89%

⁶Evropská komise. *European Energy and Transport – Trends to 2030*. 2007. URL: http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/figures/trends_2030/index_en.htm (získáno 30.08.2009), s. 108-112.

⁷British Petroleum. *BP Statistical Review of World Energy*. 2009. URL: http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/2009_downloads/statistical_review_of_world_energy_full_report_2009.pdf (získáno 30.08.2009), s. 6 (ropa) a s. 23 (zemní plyn).

⁸Evropská komise, *European Energy and Transport – Trends to 2030*, op. cit. viz pozn. 6, s. 110.

spotřebovávané ropy a 81% zemního plynu.⁹ Možnosti EU vyrovnat se s tímto vývojem budou záviset na vývoji mezinárodních trhů s ropou a zemním plynem.

Světová poptávka po energetických zdrojích by podle odhadů Mezinárodní energetické agentury v návaznosti na rostoucí světovou populaci a postupnou industrializaci zemí Třetího světa měla růst průměrně o 1,6% ročně. Celkově by proto mělo do roku 2030 dojít k nárůstu spotřeby o 45%. Ačkoliv by uvedené zvýšení nemělo znamenat vyčerpání dostupných zásob ropy a zemního plynu,¹⁰ Mezinárodní energetická agentura varuje před nedostatečnými investicemi v zemích mimo OPEC. Uspokojení rostoucí světové poptávky po ropě a zemním plynem bude v blízké budoucnosti vyžadovat diverzifikaci investic zahrnující i méně atraktivní regiony, méně produktivní naleziště a intenzivní rozvoj technologií pro těžbu a zpracování netradičních zdrojů ropy jako je například venezuelská těžká ropa nebo kanadské ropné písky.¹¹

Spojeným i když tentokrát ryze politickým problémem se může stát také vyšší nestabilita trhů s ropou a zemním plynem. S klesající úrovní rezervních kapacit těžby bude v nadcházejících letech mnohem snazší ať již úmyslně nebo neúmyslně vyvolat otřesy v zásobování ropou a zemním plynem. Odběratelské země včetně EU budou proto mnohem více ohroženy případným zneužitím statusu dodavatelské země jako nástroje politického nátlaku, stejně jako teroristickými útoky mířenými na klíčová tranzitní zařízení. Pro plynulé zásobování ropou a zemním plynem bude také nezbytné dosáhnout a případně udržet politickou a sociální stabilitu v producentských zemích.

Konečně lze také předpokládat, že EU bude v příštích letech na mezinárodním poli čelit přiosťující se soutěži o ropu a zemní plyn. Vedle tradičních spotřebitelů ropy a

⁹Evropská komise, *European Energy and Transport – Trends to 2030*, op. cit. viz pozn. 6, s. 112.

¹⁰Behrens a Egenhofer například uvádějí, že poměr potvrzených ropných rezerv k roční produkci je v současnosti prakticky stejný jako v letech 1996 a 1986. Odhady proto prakticky konstantně v čase mluví o ropných rezervách na příštích asi 40 let. Viz Arno Behrens a Christian Egenhofer. *Energy Policy for Europe: Identifying the European Added-Value*. Working Paper. Centre for European Policy Studies, 2008. URL: http://shop.ceps.be/downfree.php?item_id=1623 (získáno 30.08.2009), s. 13.

¹¹Mezinárodní energetická agentura. *World Energy Outlook – Executive Summary*. 2008. URL: <http://www.worldenergyoutlook.org> (získáno 30.08.2009), s. 7

zemního plynu, kterými jsou vedle evropských zemí Japonsko a Spojené státy, bude v blízké budoucnosti růst poptávka po těchto surovinách ze strany nově industrializovaných zemí. Odhady Mezinárodní energetické agentury předpokládají, že tito noví spotřebitelé budou odpovědní za největší část světového nárůstu poptávky po ropě a zemním plynu. Rychlý ekonomický růst v Číně a v Indii způsobí, že pouze tyto dvě země se budou na očekávaném růstu poptávky podílet asi 50%.¹²

Vedle prostého nárůstu počtu zájemců o energetické suroviny lze také argumentovat odlišnou strategií Číny na energetických trzích. Čínský stát od konce 90. let úzce spolupracuje s národními energetickými společnostmi na zajištění dodávek ropy a zemního plynu pro domácí trh. Čínská vláda poskytuje národním ropným společnostem jako jsou *China National Offshore Oil Corporation*, *China National Petrochemical Corporation (Sinopec)* a *China National Petroleum Corporation* různé formy pobídek včetně poskytování levných půjček nebo protekcionismu na domácím trhu. Výsledkem ekonomického zvýhodnění čínských ropných společností byly akvizice ropných polí v Kazachstánu, Venezuele, Súdánu nebo Angole za ceny převyšující nabídky západních konkurentů.¹³

Nedílnou součástí čínské strategie na energetických trzích je také politická podpora národní vlády při vyjednávání kontraktů s producenty ropy a zemního plynu. Propojení politiky s ekonomickými aktivitami čínských ropných společností bylo v posledních letech nejvíce patrné v posilujícím partnerství mezi Čínou a na nerostné suroviny bohatými africkými zeměmi. Čínská energetická politika v Africe se opírala o vyšší angažovanost v operacích na udržení míru, obchodní dohody, odpouštění dluhů a štědré poskytování rozvojové pomoci. Z pohledu afrických vlád se partnerství s Čínou jevílo atraktivní nejen z čistě ekonomického pohledu, ale také s ohledem na nezasahování čínské vlády do vnitřních záležitostí afrických zemí. Čínská pomoc byla na rozdíl od rozvojové asistence ze strany západních zemí poskytována bez dalších politických požadavků v oblasti demokratizace

¹²Mezinárodní energetická agentura, *World Energy Outlook – Executive Summary*, op. cit. viz pozn. 11, s. 5.

¹³Erica Strecker Dowd. *China's Quest for Energy Security*. RAND Monography. RAND, 2000. URL: http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1244 (získáno 30.08.2009), zvl. kap. 3.

politického systému, dodržování lidských práv nebo implementace liberálních programů ekonomických reforem.¹⁴

2.2 Vznik a obsah společné energetické politiky EU

Reakcí EU na negativní trendy v energetice se měla stát společná politika přijatá na jaře 2007. Z historického pohledu lze konstatovat, že ačkoliv členské země delegovaly na EU kompetence v celé řadě oblastí, energetická politika tradičně zůstávala doménou národních států. Smlouva o Evropském hospodářském společenství neobsahuje žádné články, které by bylo možné považovat za přímé zmocnění Unie v oblasti energetiky. Z hlediska domácí energetické politiky určitou změnu znamenalo až zmocnění k dobudování společného trhu obsažené v Zákoně o jednotné Evropě, které bylo Komisí interpretováno a následně i využito k postupné liberalizaci evropských energetických trhů (viz kapitola 5.1).

V zahraničněpolitické rovině také energetika dlouho nepatřila mezi prioritní oblasti. Bezpečnostní strategie EU „*A Secure Europe in a Better World*“, která by potenciálně mohla být základem pro začlenění problematiky energetiky do vnějších vztahů Unie, sice zmiňuje energetickou závislost, jako hlavní bezpečnostní hrozby ale uvádí terorismus, šíření zbraní hromadného ničení, regionální konflikty, destabilizaci států a organizovaný zločin.¹⁵ Energetické zájmy EU nebyly v minulosti systematicky prosazovány ani v rámci ekonomicky orientovaných zahraničních politik, tj. především politiky rozvojové spolupráce a vnějších obchodních vztahů. Externí energetická politika má proto charakter sítě vzájemně málo provázaných dialogů s producenty, konzumenty a transitními zeměmi (viz tabulka 2.3).

K prvnímu pokusu o systematické řešení energetické problematiky došlo až v rámci diskusí o institucionální reformě EU. Společnou energetickou politiku projednával Konvent

¹⁴Denis M. Tull. „China’s Engagement in Africe: Scope, Significance, and Consequences“. In: *Journal of Modern African Studies* 44.3 (2006), 459–479

¹⁵Evropská rada. *A Secure Europe in a Better World*. European Security Strategy. 2003. URL: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> (získáno 30.08.2009), s. 3

Tabulka 2.3: Energetické dialogy EU

<i>Země / region</i>	<i>Zahájení</i>	<i>Hlavní cíle</i>
Rusko	2000	zkvalitnění energetické infrastruktury technologická spolupráce spol. trh v podmínkách Energetické charty
Brazílie	2007	výměna informací a zkušeností udržitelný rozvoj vývoj nových i existujících energetických zdrojů
Čína	2000	implementace technologie „čistého uhlí“ energetická efektivita a užití obnovitelných zdrojů výměna relevantních zkušeností spolupráce v otázkách změny klimatu
Indie	2004	vývoj technologie „čistého uhlí“ energetická efektivita a užití obnovitelných zdrojů prosazování „zelených“ technologií asistence v oblasti reformy energetického trhu
Ukrajina	2001	rozšiřování, bezpečnost a výkonnost tranzitní sítě podpora reforem energetického trhu jaderná energetika energetická efektivita a užití obnovitelných zdrojů
Spojené státy	2006 (zvl. dialog)	bezpečnost energetických dodávek vybudování soutěživého světového trhu s energiemi ochrana životního prostředí
Norsko	2005 (zvl. dialog)	koordinace energetických politik výzkum a vývoj rozvoj nových zdrojů na volném moři
Jižní Afrika	2006	technologie čistého uhlí boj proti změnám klimatu
OPEC	2004	stabilita mezinárodních trhů a cen investiční příležitosti technologická spolupráce
Kavkaz a střední Asie	2007 (tato skupina)	rozvoj en. trhů podle principů platných v EU diverzifikace energetických zdrojů diverzifikace tranzitních cest energetická efektivita a obnovitelné zdroje investice do rozvoje energetiky v regionu
BASREC	1996	bezpečnost dodávek a závislost na Rusku přepavní trasy zemního plynu propojování rozvodných sítí udržitelný rozvoj
EUROMED	1995	integrace trhů se zemním plynem zapojení Libye rozšíření pravidel Energetické charty

Zdroj: European Commission - Energy. URL: http://ec.europa.eu/energy/international/index_en.htm

o budoucnosti EU a Smlouva o Ústavě pro Evropu obsahovala novou úpravu této oblasti. Jako její hlavní priority smlouva definovala vytvoření fungujícího jednotného trhu s energiemi, zajištění bezpečnosti dodávek energií a zvyšování energetické efektivity evropské ekonomiky spolu s rozvojem a vyšším užitím obnovitelných zdrojů.¹⁶ Takto obsahově vymezená energetická politika byla zařazena do oblasti sdílených kompetencí, což dává EU pouze omezenou (především principy subsidiarity a proporcionality) možnost samostatně jednat v této oblasti.¹⁷ Členské země si navíc podržely exkluzivní právo rozhodovat o způsobu nakládání s vlastními energetickými zdroji, určovat používané zdroje energií a strukturu energetických dodávek. Uvedená omezení vznikla především v reakci na dosud neukončené diskuse mezi členskými zeměmi o prospěšnosti jaderné energetiky a jako prostředek ochrany zájmů Spojeného království, Nizozemí a Dánska, které stále patří mezi producenty energetických surovin.¹⁸ Dohodnutá úprava energetické politiky byla v prakticky totožné podobě převzata i do Lisabonské smlouvy. Smlouva nově obsahuje pouze specifickou klauzuli solidarity mezi členskými zeměmi pro případ narušení dodávek do jedné nebo více členských zemí.¹⁹

Vzhledem k zamítnutí Ústavní smlouvy v referendech ve Francii a Nizozemí byla nakonec otázka energetické politiky řešena v letech 2006 a 2007 jako separátní záležitost v Evropské radě. Významnou roli v znovuotevření problému sehrály především výše nastíněné obavy z budoucího negativního vývoje na domácím trhu i v mezinárodním prostředí a z něj vyplývající rostoucí závislost EU na zahraničních dodavatelích ropy a zemního plynu. Aktuální připomínkou závažnosti energetické problematiky se stala ukrajinská a běloruská plynová krize. Na přelomu prosince 2005 a ledna 2006 Rusko přerušilo dodávky plynu

¹⁶*Treaty establishing Constitution for Europe*. Official Journal of the European Union C 310/01. 2004. URL: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:EN:HTML> (získáno 30.08.2009), čl. III-256.

¹⁷ibid., čl. I-14.

¹⁸Sanam Haghighi. „Energy Security and the Division of Competences between the European Community and Member States“. In: *European Law Journal* 14.4 (2008), s. 461–482, s. 469

¹⁹*Smlouva o Evropské unii*. Úřední věstník Evropské unie C 115. 2008. URL: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2008:115:SOM:CS:HTML> (získáno 30.08.2009), čl. 176a (energetika), čl. 2c (kompetence) a čl. 100 (klauzule solidarity).

na Ukrajinu. V důsledku poklesu tlaku v potrubí byly narušeny také dodávky do států EU. Výrazné problémy v podobě ztráty 25-40% veškerých dodávek zemního plynu hlásilo mimo jiné Maďarsko, Rakousko, Slovensko, Rumunsko, Polsko, Francie a Itálie.²⁰ Obdobné přerušení dodávek Bělorusku z ledna 2007 pak ohrozilo především německé zásobování zemním plynem.

Zimní krize v zásobování ruským zemním plynem posunuly pro mnoho členských zemí otázku společné energetické politiky do kategorie problémů, které nesnesou dalšího odkladu a vyžadují okamžité řešení. Je v tomto smyslu vhodné podotknout, že osud institucionální reformy EU a spolu s ní i nové koncepce energetické politiky byl v letech 2006 a 2007 nejasný a i ratifikace v prosinci 2007 podepsané Lisabonské smlouvy se ukázala být složitým a zdoluhavým procesem. Pro řadu členských zemí byla společná energetická politika aktuálním opatřením, které nebylo nutné spojovat s kontroverzi vzbuzujícími problémy budoucího institucionálního uspořádání Unie.

Nová jednání o společné energetické politice byla po neúspěšném pokusu o ratifikaci Ústavní smlouvy znovu otevřena britským předsednictvím, když motivace samotné Velké Británie spočívala spíše než v zahraničněpolitických obavách v národním zájmu na pokračování liberalizace evropských trhů s energiemi.²¹ V roce 2005 na neformálním setkání v Hampton Court poté vyzvali zástupci členských zemí Komisi k předložení návrhu společné politiky.

V reakci na pověření Evropské rady vydala v roce 2006 Evropská komise Zelenou knihu nazvanou „*A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy*“. Zelená kniha definovala jako priority dokončení společného trhu s elektřinou a zemním plynem, diversifikaci zdrojů energií, solidaritu mezi členskými zeměmi, důraz na ochranu životního prostředí a udržitelný rozvoj, posílení výzkumu a v důsledku i podílu obnovitelných zdrojů na

²⁰Jonathan Stern. *The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006*. Oxford Institute for Energy Studies, 2006. URL: http://www.oxfordenergy.org/pdfs/comment_0106.pdf (získáno 18.10.2009), s. 8.

²¹Frank Umbach. „Towards a European Energy Foreign Policy?“. In: *Foreign Policy in Dialogue* 20.8 (2007), s. 7–16, s. 11.

spotřebě energií v EU. Společná zahraniční politika byla označena za klíčový předpoklad zajištění energetické bezpečnosti v Evropě. Zelená kniha vyzývala k stanovení společných cílů v zahraniční energetické politice EU. Zvláštní důraz byl kladen na dobudování společného trhu, diverzifikaci dodávek, vybudování nezbytné infrastruktury a prohloubení spolupráce s producenty, odběrateli i tranzitními zeměmi.²²

Na základě souhlasu Evropské rady s původní zelenou knihou pak v lednu 2007 Komise publikovala svůj návrh evropské energetické politiky „*An Energy Policy for Europe*“. Jednalo se v podstatě především o vyhodnocení existujících energetických rizik v oblasti bezpečnosti dodávek, závislosti na dovozech energetických surovin, životního prostředí a udržitelného rozvoje doplněný o návrhy konkrétních politik. V oblasti zahraniční politiky navrhovala Komise posílení spolupráce mezi členskými zeměmi na principu solidarity a posílení jednotnosti EU v existujících dialozích s producenty, konzumenty a tranzitními zeměmi.²³

Nová energetická politika pak byla přijata na jarním zasedání Evropské rady v podobě Akčního plánu 2007-2009 a stanovovala tři cíle: zvýšení bezpečnosti dodávek, zvýšení konkurenceschopnosti evropských ekonomik a posílení ochrany životního prostředí. Velký důraz byl položen především na cíle v oblasti ochrany životního prostředí a dokončení společného trhu, kde Rada přijala konkrétní závazky. V oblasti životního prostředí se jednalo o především o dosažení 20% podílu obnovitelných zdrojů na celkové spotřebě energií a 10% podílu biopaliv v dopravě do konce roku 2020. EU se dále zavázala ke 20% snížení energetické náročnosti evropské ekonomiky a přijala unilaterální závazek ke snížení emisí skleníkových plynů o 20% s možností navýšení této hodnoty až na 30% v případě celosvětové dohody obsahující podobné závazky ze strany dalších rozvinutých zemí.

²²Evropská komise. *A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy*. COM(2006) 105. 2006. URL: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2006&nu_doc=105 (získáno 11.09.2009), s. .

²³Evropská komise. *An Energy Policy for Europe*. Communication from European Commission to European Council and European Parliament, COM(2007) 1 final. 2007. URL: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2007&nu_doc=1 (získáno 11.09.2009), s. .

V oblasti jednotného trhu se Rada shodla na potřebě pokračovat ve vytváření společného trhu s plynem a elektřinou včetně oddělení vlastnictví přenosových soustav od majetkové struktury producentů energií.²⁴

Naopak výsledky v oblasti zahraniční energetické politiky byly spíše deklamacemi. Závěry Evropské rady vyzvaly k posílení jednoty v existujících formách spolupráce, tj. prohloubení energetických dialogů, prosazování Kjótského protokolu, posílení energetické dimenze politiky sousedství a dokončení ratifikace Energetické charty. Ve vztahu k rozvojovým zemím Akční plán zdůrazňoval nutnost prohloubit dialogy s nově industrializovanými zeměmi, především s Čínou, Indií a Brazílií, a hlubší spolupráci v otázkách energetické efektivity, využití obnovitelných zdrojů a snižování emisí. V oblasti vztahů se zeměmi těžícími ropu a zemní plyn byl zdůrazněn především význam regionů Maghrebu, Kavkazu a střední Asie. Akční plán dále vyzval k zahájení hlubší energetické spolupráce se zeměmi v subsaharské Africe. EU by v budoucnosti měla také usilovat o prohloubení spolupráce s Norskem, Tureckem, Moldávií a zeměmi jihovýchodní Evropy. V případě Ruska Akční plán označil za prioritu dokončení probíhajících jednání o principech Energetické charty směřujících k liberalizaci vzájemného obchodu, investic a tranzitu energetických surovin. Nově vyzvala Rada k zvýšení solidarity mezi členskými zeměmi v případě energetických krizí a k ustavení skupiny energetických korespondentů, která měla zlepšit výměnu informací mezi členskými zeměmi, Komisí a Radou.²⁵

Při hodnocení energetické politiky EU je třeba ocenit rozhodnutí členských zemí koncipovat společnou politiku jako kombinaci opatření v oblastech životního prostředí a udržitelného rozvoje, energetické efektivity, společného trhu a zahraničních vztahů s dodavateli a odběrateli energetických surovin, stejně jako s tranzitními zeměmi. Společná energetická politika má jako soubor vzájemně se doplňujících opatření v různých oblastech potenciál

²⁴Evropská rada. *Perspectives for EU's External Energy Policy*. Závěry Evropské rady. 2007. URL: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/93135.pdf (získáno 30.08.2009), zvl. části I a IV.

²⁵ibid., zvl. části II a III.

napomoci zmírnit dopady negativních trendů na domácím trhu a v mezinárodním prostředí, které byly definovány v předchozí sekci této práce.

Zaměříme-li se ale na konkrétní schválená nebo navrhovaná opatření, nalezneme významnou disproporci mezi politikami cílenými na řešení problémů domácího trhu a opatřeními, která by mohla řešit zranitelnost EU v mezinárodním prostředí. Konkrétní závazky přijaté Radou v oblastech energetické efektivity, ochrany životního prostředí a vyššího využití obnovitelných zdrojů jsou razantním krokem směrem k zmírnění vlivu růstu domácí poptávky a poklesu evropské produkce na schopnosti EU zajistit adekvátní zásobování energetickými surovinami. V porovnání s původními projekcemi Komise²⁶ by mělo pouze mezi lety 2007 a 2020 dojít ke zvýšení energetické efektivity evropské ekonomiky o dalších 20%. Pokud by těchto čísel bylo skutečně dosaženo, znamenalo by to, že energetická spotřeba v EU by se do roku 2020 při původně odhadovaném růstu o 0,6% ročně ve skutečnosti snížila o téměř 13%. Podobně zásadním je i závazek k rozvoji obnovitelných zdrojů. Původní analýzy Komise předpokládaly postupný nárůst podílu obnovitelných zdrojů na 8% v roce 2020, který nový závazek Rady převyšuje o 12%. Přijatá energetická politika obrací trend zvyšující se spotřeby energií v Evropě a očekávaný výpadek ve vlastní produkci ropy a zemního plynu do jisté míry kompenzuje vyšším podílem obnovitelných zdrojů na spotřebě energií v EU.

V kontrastu s konkrétními opatřeními na domácím trhu Akční plán v oblasti zahraničních energetických vztahů pouze znovu zdůrazňuje nutnost vést dialog s producenty, konzumenty a tranzitními zeměmi. Zatímco v oblastech politik ochrany životního prostředí a energetické účinnosti vyzývá Akční plán Komisi k vypracování návrhu opatření, která povedou k dosažení vytyčených cílů, v oblasti vnějších vztahů Rada pouze vyzývá k pokračování dialogů s významnými partnery v oblasti energetiky, aniž by na Komisi delegovala jakékoliv další relevantní pravomoci. Lisabonská smlouva navíc specificky uvádí, že klíčová rozhodnutí zahraniční politiky v oblasti energetiky jako jsou dohody o dodávkách zůstanou

²⁶Evropská komise, *European Energy and Transport – Trends to 2030*, op. cit. viz pozn. 6

exkluzivně v kompetenci členských zemí. Lze proto očekávat, že energetické dialogy budou pokračovat na bázi existujících pravomocí Evropské komise v oblastech ochrany životního prostředí, rozvojové pomoci a obchodní politiky.

Akční plán není nijak specifický ani ohledně začlenění energetických priorit do mezivládní Společné zahraniční a bezpečnostní politiky. V této oblasti lze zmínit pouze výzvu k posílení jednotného vystupování EU navenek a k posílení solidarity mezi členskými zeměmi, kterou ale nelze považovat za nový závazek. Již Smlouva o Evropské Unii uvádí, že „členské státy aktivně a bezvýhradně podporují zahraniční a bezpečnostní politiku Unie v duchu loajality a vzájemné solidarity“ a „zdrží se jakéhokoli jednání, které je v rozporu se zájmy Unie nebo pravděpodobně sníží účinnost jejího působení jako soudržné síly v mezinárodních vztazích“.²⁷

Akční plán lze tak vnímat pozitivně pouze jako jasné stanovení priority zajištění energetické bezpečnosti pro všechny zahraničněpolitické aktivity EU. Na začátku této kapitoly jsem konstatoval, že Evropská bezpečnostní strategie nedefinuje energetickou bezpečnost jako klíčovou prioritu Unie. Akční plán do jisté míry kompenzuje tento nedostatek, definuje energetické hrozby a vyzývá k integrovanému řešení problému.

2.3 Dosavadní výzkum

Problematika energetiky v EU a později i nově vzniklá energetická politika byla analyzována primárně v rámci bezpečnostních studií, která na konci 90. let obecně zaznamenala nárůst zájmu analytiků o energetické otázky. Obnovený zájem o energetickou politiku vyvolal negativní vývoj na západních trzích a v mezinárodní prostředí, který byl z pohledu EU popsán v sekci 2.1 této práce. Dosud nezmíněnými impulzem byl také prudký nárůst cen ropy na přelomu století a nestabilita řady regionů produkujících ropu.

²⁷ *Treaty on European Union*. Official Journal of the European Union C 191/29. 1992. URL: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html> (získáno 30.10.2009), čl. J.1, odst. 3.

Morse upozorňuje, že po pádu sovětského režimu převládla mezi analytiky důvěra, že energetické otázky bude v budoucnu možné plně řešit tržní cestou. S koncem bipolárního světového uspořádání přestává být energetika významným prvkem soutěžení kapitalistického a socialistického systému ve Třetím světě. Spolu s úpadkem nacionalistického vidění energetických otázek vyvolal pád sovětského režimu potřebu producentů zemí zajistit si přístup k investicím, novým technologiím i lidskému kapitálu skrze otevření se tržnímu prostředí.²⁸ V průběhu 90. let proto byla energetika zpravidla experty považována za oblast, která nevyžadovala hlubší zásahy státu, což přirozeně neposkytovalo příliš prostoru pro politicky orientovanou analýzu tématu.

Centrálním konceptem v dostupných analýzách energetických vztahů EU se stala energetická bezpečnost. Mezi analytiky existuje prakticky shoda, že energetickou bezpečnost lze z pohledu Západu (tj. konzumentů energetických surovin) definovat jako „dostupnost dodávek v dostatečném množství a za přijatelné ceny“; tento koncept bývá někdy označován také jako bezpečnost energetických dodávek (*security of supply*).²⁹ Vedle této tradiční definice energetické bezpečnosti se objevují tendence zohlednit probíhající diskuse o environmentálních a geopolitických aspektech energetiky. Kruyt proto navrhuje energetickou bezpečnost definovat elementy dostupnosti dodávek, cenové přijatelnosti, geopolitické dostupnosti a environmentálních dopadů energetiky.³⁰ Za slabinu tohoto rozšířeného konceptu lze považovat především nižší míru akceptace Kruytovy definice různými analytiky, neboť problematika geopolitické dimenze energetiky a v omezené míře jako diskuse o problematice selhání trhu i environmentální otázky se staly významným bodem sporu v interpretaci energetické politiky.

Diskuse kolem nové energetické politiky EU vnímané a analyzované jako reakce na bezpečnostní situaci v energetice se zaměřily na dvě hlavní otázky. První otázkou bylo, jaká

²⁸Edward L. Morse. „A New Political Economy of Oil?“. In: *Journal of International Affairs* 53.1 (1999), s. 1–29

²⁹Daniel Yergin. „Ensuring Energy Security“. In: *Foreign Affairs* 85.2 (2006), nečíslováno

³⁰Bert Kruyt a kol. „A New Political Economy of Oil?“. In: *Energy Policy* 37.6 (2009), s. 2166–2181, s. 2167.

je povaha mezinárodního prostředí v oblasti energetiky. Dostupné analýzy lze rozdělit na dvě ideální kategorie, které Correljé s van der Lindem obrazně označují za příběhy „trhů a institucí“ a „regionů a říší“.³¹ První skupina autorů zastává názor, že určujícím trendem v energetice bude sílící globalizace. V návaznosti na projevy ekonomické globalizace, v první řadě pak ve vztahu k rostoucí roli mezinárodních finančních a komoditních trhů, tito autoři předpokládají, že energetický sektor lze nejlépe popsat jako tržní prostředí. V politické rovině tomuto pojetí odpovídá důraz na vzájemnou závislost mezi producenty a konzumenty energetických surovin a z ní vyplývající zvyšující se míru spolupráce v mezinárodním prostředí včetně akceptace mezinárodních pravidel obchodu s energiemi a investic do této oblasti.

Podle zastánců tržního pojetí energetiky dokáže trh vyřešit většinu problémů energetické bezpečnosti, pokud je umožněno jeho řádné fungování a volný pohyb cen.³² Zvyšující se ceny ropy jsou nutným výsledkem fungování tržních mechanismů, kde rostoucí poptávka po ropě vyvolává růst cen. Goldstein argumentuje, že ceny ropy přirozeně směřují k rovnovážnému stavu, který zajistí dostatečnou produkci i z méně ekonomicky lukrativních nalezišť, stabilitu na ropných příjmech závislých států Blízkého východu, zvyšování energetické efektivity i růst HDP v ekonomikách, které závisí na dovozech ropy.³³

Největší hrozbou energetické bezpečnosti není podle zastánců tržního přístupu ani předpokládané vyčerpání dostupných zásob nerostných surovin, ani rostoucí vliv strategických a bezpečnostních zájmů v energetice, ale především nepatřičné intervence vlád na energetických trzích. Mitchell upozorňuje, že narušení dodávek ropy byla v minulosti způsobena výhradně politickými faktory a vládní politikou. Příkladem narušení dodávek ze zahraničněpolitických důvodů je ropné embargo z roku 1973, které bylo v první řadě reakcí

³¹Aad Correljé a Coby van der Linde. „Energy Supply Security and Geopolitics: A European Perspective“. In: *Energy Policy* 34.5 (2006), s. 532–543, s. 534.

³²Christian Egenhofer a kol. *Market-based Options for Security of Energy Supply*. INDES Working Paper. Centre for European Policy Studies, 2004. URL: http://shop.ceps.be/downfree.php?item_id=1114 (získáno 12.10.2009), s. 6.

³³Joshua S. Goldstein, Xiaoming Huang, a Burcu Akan. „Energy in the World Economy“. In: *International Studies Quarterly* 41.2 (1997), 241–266

arabských zemí na politiku USA na Blízkém východě. Vnitropolitické důvody lze hledat za narušením dodávek z roku 1979, které způsobila islámská revoluce v Íránu. Konečně regionální konflikty a války způsobily narušení dodávek Západu v průběhu iránsko-irácké války a první války v Iráku.³⁴

Vlády by proto měly prosazovat politiku založenou na posilování tržního prostředí v energetice, multilaterálních institucích a spolupráci. Yergin například zdůrazňuje, že klíčovým aspektem racionální energetické politiky je pochopit celosvětový charakter trhu s energiemi a důležitost spolupráce a výměny informací na tomto trhu. Trh s energetickými surovinami se v posledních letech natolik globalizoval, že pouze stabilita tohoto trhu jako celku a ne například bilaterální energetické dohody mohou zajistit bezpečnost energetických dodávek. Čínskou bilaterálně orientovanou politiku vidí Yergin jako důsledek nízkého zapojení nově industrializovaných zemí do celosvětového trhu s energiemi. Vzhledem k očekávanému nárůstu spotřeby energií v nově industrializovaných zemích považuje Yergin za nutné zvýšit míru zapojení Číny, Indie a případně dalších zemí do celosvětového trhu.³⁵

I mezi analytiky popisujícími mezinárodní energetický systém jako tržní prostředí existují rozdíly v akceptovatelné míře zasahování států do energetické oblasti. Mitchell se domnívá, že úloha států spočívá převážně v předcházení a případném řešení krátkodobých výpadků v zásobování ropou a zemním plynem. Aktivity států by měly reagovat především na politické příčiny ropných šoků, neboť, jak již bylo uvedeno, krize v zásobování mají primárně politické důvody.³⁶ Yergin naopak připouští racionalitu tradičních politik diverzifikace dovozů ropy, posilování energetické nezávislosti a budování systémů strategických rezerv.³⁷

³⁴John V. Mitchell. *Renewing Energy Security*. The Royal Institute of International Affairs, 2002. URL: http://se2.isn.ch/serviceengine/Files/EINIRAS/99315/ipublicationdocument_singledocument/DC2FEE6F-400C-48EC-8210-8DD12BEEC332/en/3038_renewing_energy_security_mitchell_july_2002%5B1%5D.pdf (získáno 16.08.2009), s. 18.

³⁵Yergin, op. cit. viz pozn. 29

³⁶John V. Mitchell. *Energy Supply Security: Changes in Concepts*. Text of presentation to the Ministry of Economy, Finance and Industry, Paris. 2000. URL: http://www.chathamhouse.org.uk/publications/papers/download/-/id/4/file/2981_energysupplysecurityforpdf.pdf (získáno 11.09.2009), s. 4.

³⁷Yergin, op. cit. viz pozn. 29

Grigoriev, který studovat vztahy mezi EU a Ruskem, tvrdí, že politika diverzifikace dodavatelů a tranzitních cest vytváří pouhou iluzi o vyšší míře nezávislosti. Geografická blízkost spolu s distribucí nalezišť ropy a zemního plynu ve světě vytvářejí z Ruska a EU přirozené partnery v energetické oblasti. Intenzivní snaha EU o omezení ruského podílu na importech energetických surovin povede pouze k posílení snah Ruska o zajištění nových trhů na Dálném východě a zvýšení možnosti exportu zkapalněného zemního plynu (LNG). Grigoriev soudí, že popsané politiky EU a Ruské federace jsou motivovány především neopodstatněným strachem ze závislosti na druhé straně a současně jsou v podstatě iracionální, neboť nemohou změnit danost vzájemné závislosti a zlepšit bezpečnostní situaci EU nebo Ruska.³⁸

V obdobném duchu Mitchell zpochybňuje politiku snižování závislosti na dovozech a zvyšování energetické efektivity, která je podle jeho názoru důležitou součástí politiky změny klimatu, ale selhává jako nástroj zvýšení bezpečnosti dodávek. Z hlediska bezpečnosti dodávek Mitchell upozorňuje, že politika zvyšování energetické efektivity přinese určité výsledky spíše v dlouhodobém měřítku, činí ekonomiky více zranitelné vůči výpadkům dodávek a může být v konfliktu s deklarovaným cílem navázat užší spolupráci mezi spotřebiteli a producenty energií. Politika zaměřená na nahrazení ropy alternativními zdroji vyžaduje masivní investice, aniž by existoval přesvědčivý důkaz o poklesu zásob ropy a tedy užitečnosti takových opatření.³⁹ Mitchell dále uvádí, že zvyšování podílu obnovitelných zdrojů není ekonomicky rentabilní a závisí na poskytovaných vládních podporách. Současně existuje nebezpečí, že by se tyto podpory mohly stát předmětem sporů např. u WTO. Mitchell proto obecně soudí, že státní zásahy jsou přípustné především z důvodu prosazování vyšší ochrany životního prostředí a udržitelného rozvoje, jako nástroje k zajištění energetické bezpečnosti země ale mají spíše negativní důsledky.⁴⁰

³⁸Leonid Grigoriev. „Growth with Energy and Energy Security“. In: *European Energy Security: What Should it Mean? What to do?* Editoval Christian Egenhofer a kol. European Security Forum, 2006, s. 15–26. URL: http://shop.ceps.be/download.php?item_id=1392 (získáno 16.09.2009), s. 23.

³⁹Srovnej pozn. 10.

⁴⁰Mitchell, *Renewing Energy Security*, op. cit. viz pozn. 34, zvl. s. 14, 19, 21.

Zastánci geopolitického pojetí energetiky kontrují výše uvedeným argumentům poukazem na zvyšující se nacionalismus v energetickém sektoru, který lze vedle přístupu Číny k energetickým otázkám, pozorovat také na silné roli státu v ruské energetice, rostoucím napětí mezi Západem a Teheránem v otázkách íránského jaderného programu nebo na zhoršujících se vztazích s Chávesovou Venezuelou a Moralesovou Bolívií. Zastánci paradigmatu „regionů a říší“ proto očekávají, že energetické otázky se stanou nedílnou součástí bezpečnostní politiky států a budou řešeny prostředky tradiční mocenské politiky. Svět bude uspořádán do regionálních bloků, které spolu budou soutěžit o trhy a energetické zdroje. Podobně jako v době ropných šoků dojde k zvýšení rivality mezi producenty a konzumenty energetických surovin.

Morse uvádí, že geopolitický přístup k energetice v 70. letech se vyznačoval vysokou mírou nacionalismu, kontrolou producentů nad cenami energetických surovin, zneužíváním statusu producentské země jako nástroje politického nátlaku a kolektivní odpovědi spotřebitelů na tuto hrozbu.⁴¹ Realita nového století bude odlišná především tím, že rivalitu mezi producenty a konzumenty energetických surovin doplní vypjaté vztahy mezi hlavními importéry ropy a zemního plynu. Hoogeveen upozorňuje, že nově industrializované země jako je Čína mají odlišnou kulturně historickou tradici a nejsou ochotné přijmout Západem konstruovaný systém založený na tržních mechanismech.⁴² Ostrou konkurenci mezi státem podporovanými čínskými a západními energetickými společnostmi lze pozorovat již dnes, jak bylo uvedeno v sekci 2.1.

Čínský ekonomický model úzkého propojení státu a ekonomiky navíc v posledních letech nachází významný ohlas v rozvojovém světě, kde v současnosti převažuje skepse k liberálním rozvojovým strategiím a nízká úroveň důvěry k politice Západu.⁴³ Narůstající nacionalismus v politice rozvojových zemí označuje za klíčový faktor také Stevens. Země produkující ropy

⁴¹Morse, op. cit. viz pozn. 28, s. 4.

⁴²Femke Hoogeveen a Wilbur Perlot. „The EU’s Policies of Security of Energy Supply Towards the Middle East and Caspian Region: Major Power Politics?“. In: *Perspectives on Global Development and Technology* 6.1-3 (2007), s. 485–507, s. 499.

⁴³ibid., s. 499.

v posledních letech usilují jednak o vyšší kontrolu vlastního energetického sektoru a jednak omezují působení nadnárodních energetických společností. Rostoucí míra nacionalismu je částečně pragmatickou reakcí na působení západních energetických společností a částečně projevem ideologického přesvědčení, že stát by měl převzít větší míru odpovědnosti za rozvoj země. V pragmatické rovině je příčinou rostoucího nacionalismu v otázce využívání vlastních zdrojů přesvědčení, že působení nadnárodních společností nezajišťuje domácímu obyvatelstvu spravedlivý podíl na ziscích z extrakce nerostných surovin. V ideologické rovině jde především o vnímaný neúspěch neoliberální rozvojové agendy a snahu o návrat k praxi vyšší role státu v ekonomice ze 60. a 70. let.⁴⁴

Vedle poukazu na rostoucí nacionalismus v energetických otázkách je druhým aspektem geopolitického přístupu kritika efektivity tržních mechanismů v oblasti energetiky. Energetický sektor je podle zastánců geopolitického pojetí významně ovlivněn fenoménem selhání trhu. Mane-Estrado upozorňuje, že energetické trhy jsou ovládané společnostmi v kvazimonopolním postavení. Vysoká míra vertikální integrace trhů způsobuje, že několik málo ať již soukromých nebo státem ovládaných společností kontroluje těžbu i zpracování ropy, stejně jako prodej konečného produktu zákazníkům. Současně dochází i k významné integraci horizontální, když tytéž společnosti působí v různých odvětvích energetiky. V takových podmínkách nelze očekávat uspokojivé fungování tržních mechanismů, ani doporučovat řešení energetické problematiky na principu svobodné tržní soutěže.⁴⁵

Helm ve vztahu k selháním trhu dále argumentuje, že energetika je díky svým dopadům do oblasti životního prostředí, ekonomické a sociální stability nebo díky svému fiskálnímu významu plynoucím z existujícího zdanění paliv výsostně politická otázka.⁴⁶ Vlády jsou dlouhodobě angažovány v oblastech životního prostředí a rozvoje energetických sítí. Nelze

⁴⁴Paul Stevens. *The Coming Oil Supply Crunch*. Chatham House Report. Royal Institute of International Affairs, 2009. URL: http://www.chathamhouse.org.uk/publications/papers/download/-/id/652/file/11937_0808oilcrunch.pdf (získáno 30.09.2009), s. 18-19.

⁴⁵Aurelia Mane-Estrada. „European energy security: Towards the creation of the geo-energy space“. In: *Energy Policy* 34.18 (2006), 3773–3786, s. 3776

⁴⁶Dieter Helm. „Energy policy: security of supply, sustainability and competition“. In: *Energy Policy* 30.1 (2002), s. 173–184, s. 173.

předpokládat, že by energetické společnosti motivované vlastními zisky zajistily ochranu životního prostředí nebo rozvoj energetické infrastruktury.⁴⁷

Stevens se na základě vysvětlené nedokonalé funkčnosti trhů v oblasti energetiky domnívá, že příčinou dnešních problémů energetického sektoru je nedostatečná míra investic. Mezinárodní energetické společnosti si v minulých letech osvojily principy řízení zaměřené na maximalizaci profitu akcionářů („*value-based management*“) a raději vyplácely dividendy, než-li by investovaly do expanze vlastního podnikání. V případě národních ropných společností pak převládala logika, že hodnota ropných rezerv přesahuje tržní cenu ropy. Oběma přístupům bylo společné, že myšlenkově vycházely z předpokladu konstantního růstu cen ropy na mezinárodních trzích.⁴⁸

Na základě nevhodnosti čistě tržního uspořádání energetického sektoru a rostoucího nacionalismu v energetické politice dospívá většina geopoliticky orientovaných autorů k názoru, že pro zajištění energetické bezpečnosti bude nezbytná vyšší angažovanost států v energetických otázkách. Bahgat upozorňuje, že cílem politických opatření nemá a ani nemůže být řešení nedostatku ropy v geologickém smyslu, ale řešení nedostatku způsobeného politickými faktory, především pak nedostatky v rozvoji dostupných energetických zdrojů, těžbě a přepravě surovin.⁴⁹

Geopoliticky orientovaní autoři proto zpravidla navrhnou použití dvou politických nástrojů, které mohou pomoci řešit energetickou bezpečnost importérů energetických surovin. Prvním doporučovaným nástrojem je diverzifikace dodavatelů, která by měla vést ke stavu, kdy jsou spotřebovávané energetické suroviny dováženy z co největšího počtu zemí. Z pohledu energetické bezpečnosti diverzifikace dodavatelů snižuje dopad výpadku dodávek z některé země. Hoogeveen s Perlotem doporučují orientovat se v první řadě na vztahy se zeměmi

⁴⁷Helm, „Energy policy: security of supply, sustainability and competition“, op. cit. viz pozn. 46, s. 177-178.

⁴⁸Stevens, op. cit. viz pozn. 44, s. 22-23.

⁴⁹Gawdat Bahgat, „Europe’s Energy Security: Challenges and Opportunities“. In: *International Affairs* 82.5 (2006), s. 961–975, s. 965.

Blízkého východu, neboť většina potvrzených ropných rezerv se nachází právě v této oblasti.⁵⁰

Stevens v oblasti diverzifikace zdrojů navrhuje využití široké škály opatření zahrnující dialogy s konkrétními producenty, vyjednávání s Organizací zemí vyvážejících ropu (OPEC) o navýšení těžebních limitů a využití nástrojů pomoci rozvojovým zemím v oblasti racionálního využití a správy příjmů země z vývozu energetických surovin.⁵¹ Mane-Estrada naopak preferuje bilaterální vztahy EU s klíčovými producenty surovin a argumentuje pro vytvoření evropského geoenergetického společenství.⁵² Stevens dále uvádí, že důležitým opatřením posilujícím diverzifikaci nabídky energií by měla být také maximalizace domácí produkce energií jak z tradičních zdrojů, tak s využitím nových technologií obnovitelných zdrojů.⁵³

Druhým často doporučovaným nástrojem k posílení energetické bezpečnosti importérů energetických surovin je snižování energetické náročnosti ekonomiky. Logika tohoto opatření směřuje k celkovému snížení množství spotřebovávaných surovin a zprostředkovaně tedy i ke snížení závislosti na jejich dovozech. Většina autorů ale upozorňuje, že politiky v této oblasti jsou efektivní spíše v dlouhodobém měřítku.⁵⁴ Bahgat například vnímá posilování energetické efektivity ekonomiky pouze jako doplňkový nástroj, který může ovlivnit potřebný rozsah diverzifikace dodavatelů energií, ale nemůže změnit skutečnost nedostatku energetických surovin v Evropě a z něj vyplývající potřebu diverzifikovat jejich dodavatele.⁵⁵

V návaznosti na popsanou diskusi mezi zastánci tržního a geopolitického pojetí mezinárodního energetického systému se pak objevuje druhá zásadní otázka současného výzkumu energetické politiky EU. Různí autoři se snaží vysvětlit, jaká by měla být úloha EU v zajištění evropské energetické bezpečnosti. Součástí takto definovaného problému jsou také diskuse

⁵⁰Hoogeveen a Perlot, op. cit. viz pozn. 42

⁵¹Stevens, op. cit. viz pozn. 44, s. 32-33.

⁵²Mane-Estrada, op. cit. viz pozn. 45

⁵³Stevens, op. cit. viz pozn. 44, s. 33.

⁵⁴ibid., s. 32. Mitchell, *Renewing Energy Security*, op. cit. viz pozn. 34

⁵⁵Bahgat, op. cit. viz pozn. 49, s. 968.

o žádoucí intenzitě zapojení EU, vhodných nástrojích energetické politiky a vztahu společné energetické politiky EU k národním politikám v této oblasti. Konkrétní odpověď na takto definovaný problém zpravidla závisí na tom, zda se konkrétní autor (ať již vědomě nebo nevědomě) řadí spíše k zastáncům geopolitického nebo tržního pojetí energetických otázek.

Zastánci tržního přístupu k energetice zpravidla kladou vyšší důraz na roli EU a jsou také více optimističtí v hodnocení společné energetické politiky EU. Energetické trhy mají globální charakter a problémy energetické bezpečnosti mohou být řešeny pouze na multilaterálním základě. Correljé a van der Linde uvádějí, že energetické otázky budou řešeny především posilováním mezinárodního trhu s energiemi, mezinárodních institucí (prevence) a prostředky multilaterálního krizového managementu.⁵⁶ EU jako mezinárodní organizace v obou těchto oblastech představuje vhodný základ kooperativního řešení energetické bezpečnosti. Correljé a van der Linde vyjadřují své přesvědčení, že řešení problému energetické bezpečnosti definované v těchto termínech by vyžadovalo pouze menší úpravu existující politiky EU založenou na dobudování společného trhu a prohlubování energetických dialogů.⁵⁷

Větší část vlivu EU v mezinárodním systému dnes vychází z úspěšného projektu ekonomické integrace. EU proto může hrát výraznou roli v prosazování tržních řešení v energetice. Youngs například uvádí, že základem dnešní energetické politiky EU je dokončení liberalizace společného trhu s energiemi a následné rozšíření evropských pravidel pravidel na okolní země. Youngs identifikuje snahy o vybudování takového systému založeného na normách EU v případě kooperace s Ruskem, Středomořím, střední Asií, Kavkazem i subsaharskou Afrikou.⁵⁸ Stejně tak Egenhofer uvádí, že klíčovým nástrojem k zajištění

⁵⁶Correljé a Linde, op. cit. viz pozn. 31, s. 539-541.

⁵⁷ibid., s. 535.

⁵⁸Richard Youngs. *Europe's External Energy Policy: Between Geopolitics and the Market*. CEPS Working Document No. 278. Centre for European Policy Studies, 2007. URL: http://www.fride.org/download/WP_CEPSEnergy_ENG_nov07.pdf (získáno 10.10.2009), s. 2-5.

energetické bezpečnosti bude vybudování dlouhodobého rámce umožňujícího svobodný obchod a investice mezi EU a participujícími zeměmi.⁵⁹

Podle některých autorů lze takový přístup s úspěchem aplikovat i na problematické vztahy mezi EU a Ruskem. Riley argumentuje, že řešení ruského problému leží ve vytvoření fungujících tržních vztahů a zajištění dostatečné míry investic do ruské energetiky.⁶⁰ Podobně Sodupe a Benito se domnívají, že ratifikace Energetické charty, která umožní evropským společnostem investovat do ruské energetiky a zajistí svobodný tranzit energetických surovin (viz podrobněji sekce 4.2.2 této práce) je klíčovým prvkem evropské politiky v oblasti energetické bezpečnosti.⁶¹ Handke s de Jongem uvádějí, že dosavadní problémy s ratifikací Energetické charty jsou důsledkem chybné interpretace smlouvy v otázkách možného vynucení přístupu třetích stran k energetické infrastruktuře, přístupu investorů k přírodním zdrojům a privatizace státem vlastněných energetických společností a infrastruktury.⁶²

Geopolitický přístup oproti tomu předpokládá, že nacionalizace energetických sektorů ve třetích zemích spolu s projevy selhání trhů bude vyžadovat více politický přístup k řešení energetických otázek. Energie mají nejen charakter zboží, ale hrají také strategickou roli ve fungování vyspělé ekonomiky i moderních armád. Historická zkušenost s ropnými šoky navíc ukazuje, že energetické suroviny se mohou stát i zbraní v rukou vlád producentů zemí. Correljé a van der Linde argumentují, že v mezinárodním systému definovaném geopolitickým soutěžením o energetické suroviny budou používány především politiky odstrašení (vojenské, diplomatické a ekonomické sankce) a zadržování (diverzifikace dodavatelů, posilování energetické efektivity a zvyšování domácí produkce energií).⁶³

⁵⁹Egenhofer a kol. Op. cit. viz pozn. 32, s. 17

⁶⁰Alan Riley. „Energy Security, Gas Market Liberalisation and Our Energy Relationship with Russia“. In: *European Energy Security: What Should it Mean? What to do?* Editoval Christian Egenhofer a kol. European Security Forum, 2006, s. 30–34. URL: http://shop.ceps.be/downfree.php?item_id=1392 (získáno 16.09.2009), s. 32.

⁶¹Kepa Sodupe a Eduardo Benito. „Pan-European Energy Co-operation: Opportunities, Limitations and Security of Supply to the EU“. In: *Journal of Common Market Studies* 39.1 (2001), s. 165–177

⁶²Susann Handke a Jacques J. de Jong. *Energy as a Bond: Relations with Russia in the European and Dutch Context*. Clingendael Institute, 2007. URL: http://www.clingendael.nl/publications/2007/20070900_ciep_energy_handke.pdf (získáno 22.02.2010), s. 55

⁶³Correljé a Linde, op. cit. viz pozn. 31, s. 539-541.

Geopoliticky orientovaní autoři studující energetickou politiku evropských zemí se podobně jako jejich spíše tržně orientovaní kolegové domnívají, že společný trh a nesporná ekonomická síla EU by se měly stát základem řešení evropské energetické bezpečnosti. Z geopolitického pohledu je ovšem nutné propojit dostupné nástroje zahraniční politiky EU do jednoho funkčního celku.⁶⁴ Youngs dokonce nabízí argument, že definice evropské energetické politiky jako prosazování tržních principů je založena na pouhém pozorování existujících silných pravomocí Komise v oblasti společného trhu. Vyjádření čelních představitelů EU i politiky členských zemí ale dokazují, že energetická bezpečnost je v Evropě vnímána jako geopolitická otázka.⁶⁵

Geden a kol. argumentují, že zapojení tradičních nástrojů mezivládní politiky se stalo nutností s postupující nacionalizací energetických sektorů v řadě partnerských zemích. Stále častěji platí, že energetická politika producentů zemí je kontrolována národními vládami, pro které jsou vlády členských zemí nebo zástupci EU přirozeným partnerem a požívají vyšší důvěryhodnosti, než energetické společnosti.⁶⁶ Youngs k tomu uvádí, že vlády producentů zemí usilují o podpisy dlouhodobých kontraktů a o záruky investic do energetického sektoru. Úsilí EU směřované na liberalizaci energetických trhů proto bylo v minulosti odmítnuto mimo jiné v Ázerbájdžánu, Kazachstánu nebo na Blízkém východě.⁶⁷

Důležitou otázkou v posouzení energetické politiky z geopolitického pohledu je, zda by za energetickou bezpečnost měly odpovídat spíše vlády nebo EU jako celek. Geden a kol. se domnívají, že pro zapojení Unie mluví především problémy narůstající závislosti na importech energetických surovin, nacionalizace energetických sektorů v řadě producentů zemích a vzrůstající konkurence na mezinárodních trzích, které jsou společné všem člen-

⁶⁴Behrens a Egenhofer, op. cit. viz pozn. 10, s. 15, Francis McGowan. „Can the European Union’s Market Liberalism Ensure Energy Security in a Time of ‘Economic Nationalism’?“. In: *Journal of Contemporary European Research* 4.2 (2008), s. 90–106, s. 96.

⁶⁵Youngs, *Europe’s External Energy Policy: Between Geopolitics and the Market*, op. cit. viz pozn. 58, s. 7.

⁶⁶Geden, Marcelis, a Maurer, *Perspectives for EU’s External Energy Policy*, op. cit. viz pozn. 2, s. 10.

⁶⁷Ana Echague. *The European Union and the Gulf Cooperation Council*. Frida Working Paper. Fundación para las Relaciones Internacionales y el Diálogo Exterior, 2007. URL: http://www.fride.org/download/WP39_EU_Persian_Gulf_EN_may07.pdf (získáno 20.10.2009); Youngs, *Europe’s External Energy Policy: Between Geopolitics and the Market*, op. cit. viz pozn. 58, s. 10.

ským zemím. Oproti národním řešením může být EU jako celek efektivnější v dialozích s partnerskými zeměmi, výstavbě energetické infrastruktury, zajištění její bezpečnosti a v opatřeních pro případ větších krizí v zásobování.⁶⁸ Behrens s Egenhoferem vypracovali pro měření výkonnosti energetické politiky koncept robustnosti, který lze definovat jako schopnost čelit a vyrovnat se s riziky, která vyplývají ze závislosti na dovozech, selhání trhu, přílišné nebo nedostatečné regulace energetických trhů, investičních podmínek a dopadu energetiky na životní prostředí.⁶⁹

Výrazně geopolitický přístup k řešení energetické problematiky v EU zaujali Socor a Mane-Estrada. Podle Socora bude EU v budoucnu v zájmu zajištění vlastní energetické bezpečnosti muset přijmout více geopolitický přístup ve vztahu k Rusku. Vysoká míra závislosti na ruských dovozech zemního plynu v kombinaci s údajnou nekompatibilitou ruského energetického systému s tržními řešeními a rizikovým řešením vedení plynu přes Ukrajinu představují strategickou hrozbu, kterou evropské státy mohou řešit pouze intenzivnější vzájemnou spoluprací a koordinací vlastní politiky se Spojenými státy.⁷⁰ Mane-Estrada doporučuje, aby se EU zaměřila na vytvoření regionální strategie řešení problému evropské bezpečnosti. Základními stavebními kameny budoucího evropského energetického společenství by měla být politicky orientovaná spolupráce s Ruskem, které patří k hlavním producentům ropy i zemního plynu, a Tureckem, které kontroluje potenciální trasy ropovodů do oblastí střední Asie, Středomoří, Perského zálivu i Ruska.⁷¹

Někteří autoři se již také pokusili zodpovědět, proč navzdory převažujícím pozitivním hodnocením možného angažování EU v zajištění evropské energetické bezpečnosti dosud nevznikla společná zahraniční politika v energetice. V současném výzkumu přitom jednoznačně dominují mezivládně orientované analýzy, které nízkou úroveň spolupráce ve

⁶⁸Geden, Marcelis, a Maurer, *Perspectives for EU's External Energy Policy*, op. cit. viz pozn. 2, s. 25.

⁶⁹Behrens a Egenhofer, op. cit. viz pozn. 10, s. 22.

⁷⁰Vladimír Socor, „Caspian–Black Sea Region: Key to Diversifying Europe's Energy Supplies“. In: *European Energy Security: What Should it Mean? What to do?* Editoval Christian Egenhofer a kol. European Security Forum, 2006, s. 26–30. URL: http://shop.ceps.be/downfree.php?item_id=1392 (získáno 16.09.2009)

⁷¹Mane-Estrada, op. cit. viz pozn. 45

vnějších energetických vztazích vysvětlují skrze národní zájmy a politiky vlád členských zemí.

Behrens s Egenhoferem a Umbach shodně uvádějí, že vnější energetické vztahy jsou charakteristické nízkou mírou koherence politik EU s politikami národních vlád.⁷² A. Hadfield vysvětluje, že možnou příčinou je rozdílný přístup členských zemí k energetickým otázkám. Zatímco některé země EU plně liberalizovaly trhy s energiemi a spoléhají na tržně orientovaná řešení i v zahraničněpolitické rovině, jiné země vnímají energetiku jako geopolitický problém, který je důležitou součástí národní zahraniční a bezpečnostní politiky.⁷³ McGowan dodává, že případná nová energetická politika EU není kompatibilní s řešením energetické bezpečnosti skrze státem ovládané společnosti (tzv. národní šampióny), které dlouhodobě prosazovala řada evropských zemí.⁷⁴

Rozdíly v národních politikách považují za klíčové také Roller, Delgado a Friederiszick. Energetická politika podle jejich názoru řeší dilema v prosazování vzájemně nekompatibilních cílů, které lze definovat v rovinách energetická bezpečnost – soutěživý trh, energetická bezpečnost – ochrana životního prostředí a soutěživý trh – ochrana životního prostředí.⁷⁵ Skutečnost, že evropské země řeší tato dilemata odlišným způsobem a kladou tedy důraz na odlišné aspekty energetické politiky způsobuje, že nalezení celoevropské shody je jenom velmi obtížné. Roller a kol. na druhou stranu zdůrazňují, že řešení energetické problematiky na úrovni EU by přineslo významné výhody plynoucí z větší politické i ekonomické váhy EU, využití heterogenity členských zemí a jejich komparativních výhod a možnosti koordinace politik členských zemí k dosažení cílů energetické politiky. Energetická politika na evropské úrovni by díky tomu mohla do jisté míry překonat výše jmenovaná dilemata

⁷²Behrens a Egenhofer, op. cit. viz pozn. 10, s. 18. Umbach, „Towards a European Energy Foreign Policy?“, op. cit. viz pozn. 21, s. 11.

⁷³Amelia Hadfield. „EU-Russia Energy Relations: Aggregation and Aggravation“. In: *Journal of Contemporary European Studies* 16.2 (2008), s. 231–248, s. 232-233.

⁷⁴McGowan, op. cit. viz pozn. 64, s. 91.

⁷⁵Lars-Hendrik Röller, Juan Delgado, a Hans W. Friederiszick. *Energy: Choices for Europe*. Bruegel Blueprint Series. Bruegel, 2007. URL: http://www.euractiv.com/29/images/BP_energy-1_tcm29-165135.pdf (získáno 25.10.2009), s. 24-38.

energetické politiky a dosahovat všech jejích protikladných cílů. Podmínkou takového vývoje podle Rollera a kol. bude vytvořit společnou energetickou politiku nejen s důrazem na harmonizaci národních politik, ale také s výraznou mírou flexibility umožňující využít výhody a respektující preference konkrétních států.⁷⁶

Další mezivládně orientované vysvětlení absence společné evropské politiky v oblasti vnějších energetických vztahů nabízí Kovačovská. Kovačovská se domnívá, že ochota členských zemí sdílet suverenitu na evropské úrovni je v oblasti energetiky funkcí jejich závislosti na dovozech energetických surovin. Kovačovská podrobněji studovala vztahy mezi EU a Ruskem a dochází k závěru, že státy ve střední a východní Evropě, které jsou takřka úplně závislé na dovozech energetických surovin z Ruska, více podporují aktivity EU v oblasti společné energetické politiky.⁷⁷

Natovski a Surrallés argumentují, že nízká míra spolupráce ve vnějších energetických vztazích je důsledkem sekuritizace energetických otázek v posledních letech. Energetická politika je v současnosti v členských zemích i na evropské úrovni diskutována primárně jako bezpečnostní problém. Bezpečnostní rozměr energetiky byl akcentován také v návrzích společné energetické politiky, které vypracovala Evropská komise. Natovski se Surrallés se domnívají, že členské země nepovažují EU za relevantní rámec řešení bezpečnostních otázek. Referenčním objektem bezpečnosti nadále zůstávají národní státy. Formulace společné energetické politiky jako bezpečnostního diskursu měla proto za následek odmítnutí členských zemí delegovat suverenitu v této oblasti na evropskou úroveň.⁷⁸

⁷⁶Röller, Delgado, a Friederiszick, op. cit. viz pozn. 75, s. 39-47.

⁷⁷Lenka Kovačovská. „European Union’s Energy (In)Security: Dependence on Russia“. In: *Obrana a strategie* 7.2 (2007), s. 5–21

⁷⁸Michal Natovski a Anna Herranz Surrallés. „Securitisation Moves to Nowhere? The Framing of the European Union’s Energy Policy“. In: *Journal of Contemporary European Research* 4.2 (2008), s. 71–89

3 Teorie principála a agenta

3.1 Základní premisy

Teorie principála a agenta původně vznikla v rámci ekonomických behaviorálních studií,¹ aby popsala problematiku vztahů mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem nebo mezi vlastníkem firmy a jejím managementem. Ve vztahu mezi principálem a agentem, jak jej obvykle definují ekonomové, dvě osoby spolupracují na vytvoření určité hodnoty v podobě služby nebo zboží. Za agenta teorie považuje osobu, která vykonává určitou práci nebo poskytuje nějakou službu principálovi. Klíčovým aspektem vztahu mezi principálem a agentem tedy je, že se nejedná o partnerství, ale o vztah nadřízenosti a podřízenosti. Principál najímá agenta pro jeho specifické znalosti a schopnosti a současně vyplácí agentovi dohodnutou mzdu nebo jinou formu náhrady za poskytnuté služby.

Teorie principála a agenta v ekonomii se proto primárně zabývá problémem smluvního vztahu mezi těmito dvěma stranami a otázkou přiměřeného podílu agenta na vytvořeném zisku. Způsob a výši odměňování agenta považují ekonomové za primární nástroj kontroly principála nad jednáním agenta. Optimální kontrakt přitom nemůže nabízet ani příliš vysokou odměnu, která by se dala považovat za neekonomické jednání, ale ani odměnu příliš nízkou, která by pro agenta nebyla dostatečně motivující. V případě příliš nízké odměny ekonomové

¹Ekonomické kořeny teorie principála a agenta podrobněji rozebírá: Thomas J. Dolleys. „Member States and the European Commission: Theoretical Insights from the New Economy of Organization“. In: *Journal of European Public Policy* 7.4 (2000), s. 523–553

předpokládají, že agent nebude vyvíjet dostatečné úsilí ve směru naplňování zájmů principála a cílů uzavření kontraktu.

V mezinárodních vztazích se teorie principála a agenta v posledních letech etablovala jako možný způsob objasnění vztahů mezi státy a mezinárodními organizacemi. Přestože teorie principála a agenta vznikla v úplně odlišném prostředí, vykazují vztahy mezi státy a mezinárodními organizacemi a vztahy v rámci soukromých společností stejné klíčové charakteristiky. Podobně jako ve vztahu mezi vlastníky firmy a jejím managementem platí i ve vztahu mezi státem a mezinárodní organizací, že agent je pověřen jednat ve jménu principála a zastupovat jeho zájmy. Oběma oblastem je dále společné, že státy skrze delegaci pravomocí na mezinárodní organizace často usilují o získání specifických schopností, které sami postrádají jako je technická expertiza, legitimita v mezinárodním prostředí nebo kredibilita u partnerů, zvažují, zda mezinárodní organizace bude ve své činnosti přispívat k naplňování národních zájmů, a konečně je v omezené míře přítomný i prvek odměny v podobě členských příspěvků.

Za nejvýraznější rozdíl mezi aplikací teorie principála a agenta na ekonomické vztahy a na vztahy mezi státy a mezinárodními organizacemi lze považovat, že zatímco ekonomie tradičně klade důraz na kontrakt mezi principálem a agentem, kde primárním nástrojem kontroly je výše sjednané odměny, teorie mezinárodních vztahů vidí problém principála a agenta jako institucionální volbu. Teorii principála a agenta lze z tohoto pohledu přiřadit k novému institucionalismu v politické vědě, který usiluje o vymezení významu institucí v politice. Nový institucionalismus se zaměřuje především na výzkum vztahů mezi jednáním politických aktérů a institucemi a na důvody vzniku institucí.² Politická věda v posledních letech vytvořila tři okruhy odpovědí na tyto otázky, které bývají označovány jako sociologický institucionalismus, historický institucionalismus a institucionalismus racionální volby.

²Mark A. Pollack. „The New Institutionalism and European Integration“. In: *European Integration Theory*. Editoval Antje Wiener a Thomas Diez. New York: Oxford University Press, 2004, s. 137–155, s. 142, Peter A. Hall a Rosemary C. R. Taylor. „Political Science and Three New Institutionalisms“. In: *Political Studies* 44.4 (1996), s. 936–957, s. 937.

Teorii principála a agenta lze přiřadit k poslední jmenované větvi teorie institucí, se kterou sdílí přesvědčení, že jednání politických aktérů je výsledkem utilitárního kalkulu. Instituce vznikají v důsledku strategického prosazování vlastních zájmů aktérů a obsah institucí lze podle institucionalismu racionální volby vysvětlit funkcí, kterou pro aktéry vykonávají.³

Pollack v souladu s propozicemi institucionalismu racionální volby uvádí, že klíčovou otázkou pro teorii principála a agenta v mezinárodních vztazích je: „Proč si skupina aktérů vybere určitý soubor institucí, které mají určovat pravidla jejich příštích vztahů?“⁴ Vyslovené otázce lze rozumět ve dvou rovinách. Na jednu stranu směřuje podobně jako v ekonomii k obsahu kontraktu jako způsobu zajištění souladu mezi cíli principála a jednáním agenta. Principál deleguje pravomoci agentovi podmíněně (tj. delegace je omezená svým rozsahem nebo časově a především je odvolatelná) a současně v rámci kontraktu vytváří institucionální mechanismy umožňující kontrolovat výkon svěřených pravomocí agentem. Z druhého pohledu se ale týká i vlastní existence kontraktu. Státy tradičně dominují mezinárodní politice a na rozdíl od soukromé sféry disponují širokou škálou vlastních zdrojů v podobě státních orgánů a národní byrokracie. Díky těmto svým schopnostem dokáží státy na rozdíl od soukromých společností zajistit výkon pravomocí, které by mohly být předmětem kontraktu, na národní úrovni. Delegace pravomocí na mezinárodní organizace lze proto chápat jako jednu variantu institucionálního řešení správy určité oblasti, když její alternativou je výkon pravomocí státem samotným.

Hawkins vypracoval model delegace pravomocí na mezinárodní organizaci, který bere do úvahy dvojí rozhodování státu. V první fázi stát rozhoduje, zda v dané oblasti bude usilovat o vyšší míru kooperace s ostatními aktéry v mezinárodním systému. V druhé fázi pak následuje rozhodnutí, zda-li tuto zvýšenou míru kooperace bude realizovat tradičními prostředky mezinárodní diplomacie nebo delegací pravomocí na mezinárodní organizaci. Celý Hawkinsem prezentovaný model proto může mít tři výsledky. V prvé řadě se stát

³Hall a Taylor, op. cit. viz pozn. 2, s. 945, 952.

⁴Mark A. Pollack. „Delegation, agency, and agenda setting in the European Community“. In: *International Organization* 51.1 (1997), s. 99–134, s. 102.

může rozhodnout jednat unilaterálně, což nevede ani ke zvýšení kooperace v mezinárodním systému, ani k vytvoření vztahu principála a agenta. Druhou možností je mezinárodní spolupráce založená na mezistátních smlouvách, jejichž implementace a naplňování zůstává v gesci smluvních stran. Vztah principála a agenta vzniká pouze v posledním případě, kdy se státy dohodnou svěřit implementaci mezinárodních dohod třetímu subjektu, kterým je zpravidla mezivládní organizace, byť teoreticky není vyloučeno ani pověření nevládních organizací nebo vlády jedné z členských zemí.⁵

Složitost rozhodování principála je ve značné míře závislá na povaze delegované oblasti. Zatímco v běžném vztahu mezi zaměstnavatelem a řadovým zaměstnancem je pro principála relativně jednoduché definovat podmínky kontraktu a kontrolovat činnost a výkon zaměstnance, situace se stává komplikovanou, pokud agent principálovi poskytuje vysoce kvalifikované služby. Vysoce kvalifikovaná činnost, za kterou lze označit management soukromé společnosti, stejně jako mezinárodní politiku, vyžaduje, aby principál agentovi poskytl určitou míru svobody ve výkonu svěřených pravomocí. Předpokládá se, že racionalita uzavírání takového kontraktu se opírá o snahu principála využít specifické znalosti a dovednosti agenta, pročež je určitá míra diskrece nutným předpokladem. Dohody uzavírané mezi principálem a agentem ve vysoce odborných oblastech proto zpravidla specifikují principálovy cíle, ale nedefinují detailně jednání agenta, které by mělo vést k jejich dosažení. Za charakteristické prvky těchto dohod po obsahové stránce lze podle Pollacka označit stanovení očekávaných cílů delegace, definice rozhodovacích procedur pro v kontraktu nepředvídané situace a mechanismus rozhodování sporů.⁶ V teorii principála a agenta se takové dohody označují jako neúplné (*incomplete contracts*).

Vysoká míra diskrece poskytnutá agentovi zvyšuje pravděpodobnost, že jednání agenta nepovede k cílům žádaným principálem. Teorie principála a agenta v tomto směru dále

⁵Darren G. Hawkins. „Delegation Under Anarchy: States, International Organizations, and Principal-Agent Theory“. In: *Delegation and Agency in International Organizations*. Editoval Darren G. Hawkins a kol. New York: Cambridge University Press, 2006, s. 3–38, s. 10.

⁶Mark A. Pollack. *The Engines of European Integration*. New York: Oxford University Press, 2003, s. 22-26.

předpokládá, že agent je autonomním aktérem, který usiluje o naplňování vlastních cílů, které se liší od cílů principála případně cílů stanovených v kontraktu. V souladu s premisami institucionalismu racionální volby je agent nahlížen jako aktér usilující o maximalizaci vlastního užitku. V případě Evropské komise se za vlastní prospěch Komise považuje prohloubení integrace doprovázené předáváním dalších, případně prohloubení existujících pravomocí.

Uvedená definice zájmů agenta může být předmětem pochybností a sporů jak metodologicky, tj. teorie principála a agenta připisuje Komisi určitou zjednodušenou představu preferencí, aniž by disponovala přesvědčivými nástroji, jak preference agenta určit, tak i po obsahové stránce, kde je zjevné, že zájmy Komise nelze vnímat pouze v jedné dimenzi.⁷ Pollack oproti těmto výhradám přesvědčivě argumentuje, že uvedená definice zájmů Komise slouží pouze k popisu vztahů mezi Komisí jako agentem a členskými zeměmi jako principály v omezené otázce delegace pravomocí, která je přirozeně definována na kontinuu ohraničeném z jedné strany pokračováním a případně prohloubením existující delegace a z druhé strany odnětím svěřených pravomocí.⁸ V takto definovaném prostoru je přirozené, že Komise jako agent bude upřednostňovat udržení stávajících a případně získání nových pravomocí před oslabením existující delegace případně úplnou ztrátou pravomocí delegovaných členskými zeměmi.

Posledním základním aspektem teorie principála a agenta je předpokládaný asymetrický přístup principála a agenta k informacím v oblasti delegovaných pravomocí. Pouze agent má přímý přístup k informacím, které se týkají detailů jím spravované oblasti. Principál naopak může typicky pouze sledovat výsledky agentova jednání a jejich soulad s cíli kontraktu. Dopady informační asymetrie jsou dále prohlubovány skutečností, že principál zpravidla nedokáže určit, zda dosažené výsledky jsou důsledkem nízkého úsilí agenta ve směru naplnění vytyčených cílů, či zda jsou způsobeny vnějšími okolnostmi mimo kontrolu agenta.

⁷Srovnej Hall a Taylor, op. cit. viz pozn. 2, s. 950.

⁸Pollack, *The Engines of European Integration*, op. cit. viz pozn. 6, s. 35-42.

Principál je v hodnocení agentova úsilí závislý na informacích poskytnutých agentem samotným, vychází z expertíz poskytnutých třetími stranami, případně ustavuje institucionální mechanismy umožňující mu kontrolovat činnost agenta a získávat tak informace přímo.

V návaznosti na existující asymetrii v přístupu k informacím, dichotomii zájmů principála a agenta a vysoké míře poskytnuté diskrece čelí principál při každé delegaci pravomocí dvěma kategoriím problémů. Jednak v okamžiku delegace pravomocí musí zvážit její možné benefity v obecné rovině. Součástí takové úvahy je především posouzení schopností konkrétního agenta ve vztahu s možnostmi vykonávat dané pravomoci na národní úrovni a případně i ve vztahu k jiným agentům. Toto dilema se označuje jako „*adverse selection*“ - problém ve výběru agenta. Druhé dilema delegace, tzv. morální hazard (*moral hazard*), se zaměřuje na problematiku kontroly chování agenta v průběhu kontraktu a zamezení hrozby takového jednání, které by mělo negativní dopad na naplnění cílů kontraktu.

3.2 Aplikace teorie na energetickou politiku EU

Studium evropské integrace z perspektivy teorie principála a agenta bylo v posledních letech ve velké míře motivováno snahou poskytnout alternativu k dominantním mezivládním a nadnárodním přístupům k objasnění průběhu a podoby evropské integrace. Podle intergovernmentalistů jsou státy hlavním iniciátorem integrace a kontrolují také výkon již delegovaných pravomocí. Supranacionální teorie naopak předpokládá vysokou míru autonomie nadnárodních orgánů EU, v prvé řadě pak Komise, ve výkonu svěřených pravomocí i v určování dalšího vývoje integrace. Celá řada autorů studujících evropskou integraci z pozic teorie principála a agenta přímo uvádí, že mezivládní ani nadnárodní přístup skutečně nezkoumají evropské instituce a jejich roli v integraci.⁹ Zatímco intergovernmentalisté

⁹Dolleys, op. cit. viz pozn. 1, s. 535, Hussein Kassim a Anand Menon. „The principal-agent approach and the EU: promise unfulfilled?“. In: *Journal of European Public Policy* 10.1 (2003), 121–139, s. 125, George Tsebelis a Geoffrey Garrett. „The Institutional Foundations of Intergovernmentalism and Supranationalism in the European Union“. In: *International Organization* 55.2 (2001), s. 357–390, s. 385.

koncipují evropské instituce pouze jako závislou proměnou, kde výraznější odklon od vůle členských zemí není možný, supranacionální teorie popisuje roli institucí prostřednictvím ex ante definovaných konceptů jako je spill-over.

Vzhledem k naprosto odlišným východiskům nedokázala dosud debata mezi supranacionalisty a intergovernmentalisty poskytnout empiricky podložené a falzifikovatelné vysvětlení příčin a mechanismů delegace pravomocí na nadnárodní instituce ani jejich míry autonomie a nástrojů, které státy využívají k prosazování vlastních zájmů v delegovaných oblastech. Teorie principála a agenta podobně jako intergovernmentální přístup považuje suverénní státy za primárního aktéra mezinárodní politiky. Současně ovšem předpokládá, že státy v případě delegace pravomocí na mezinárodní instituce jako je Evropská unie nemusí být sto plně kontrolovat způsob, kterým tyto instituce vykonávají svěřené pravomoci. Teorie principála a agenta v tomto smyslu alespoň do určité míry umožňuje překlenout existující spor mezi intergovernmentalisty a supranacionalisty a potenciálně poskytnout testovatelné hypotézy na tyto klíčové otázky.

Společná energetická politika EU, která byla po obsahové stránce popsána v sekci 2.2, delegovala na Evropskou komisi některé významné pravomoci v oblasti opatření na domácím trhu. Naopak oblast vnějších vztahů v oblasti energetiky zůstala s výjimkou již existujících dialogů mezi Komisí, producentními, spotřebitelskými a tranzitními zeměmi plně v gesci národních vlád. Současné studie evropské energetické politiky, které se zaměřily na vysvětlení absence delegace pravomocí v oblasti vnějších vztahů, poskytují mezivládně orientované vysvětlení této skutečnosti založené primárně na rozdílnosti zájmů vlád členských zemí. Následující analýza se v návaznosti na uvedené argumenty o neadekvátnosti intergovernmentalismu pro vysvětlení delegace pravomocí na mezinárodní instituce pokusí zodpovědět, proč státy nedelegovaly na Evropskou komisi více pravomocí v oblasti vnějších energetických vztahů.

Teorie principála a agenta vychází, jak bylo výše popsáno, z předpokladu, že státy delegují pravomoci na mezinárodní organizace v závislosti na analýze zisků a nákladů takového aktu.

Teorie principála a agenta proto předpokládá, že k delegaci pravomocí dojde tehdy a pouze tehdy, kdy zisky z delegace převažují nad předpokládanými náklady a delegace pravomocí v tomto smyslu přispěje k efektivnějšímu naplnění národních zájmů delegujících zemí. V oblasti energetické politiky lze za národní zájem vyspělých zemí dovážejících ropu a zemní plyn v souladu s přehledem existující literatury k tématu považovat zajištění energetické bezpečnosti země. Členské státy EU proto budou delegovat pravomoci v oblasti vnějších energetických vztahů tehdy, pokud delegace přispěje k zajištění dostatečného množství dodávek energií za přijatelné ceny.

Teorie principála a agenta umožňuje na základě předpokladů asymetrického přístupu k informacím a dichotomie zájmů principála a agenta definovat dvě hypotézy osvětlující absenci delegace v oblasti vnějších energetických vztahů. V návaznosti na problém ve výběru agenta lze předpokládat, že delegace pravomocí v této oblasti by členských zemí nepřinesla dostatečné výhody v oblasti zajištění vlastní energetické bezpečnosti. Dilema morálního hazardu oproti tomu navozuje hypotézu, že absence delegace je důsledkem předpokládané nebo zakoušené neochoty Komise jako agenta řídit se podmínkami vyjednaného kontraktu.

3.2.1 Problém ve výběru agenta

Při posuzování benefitů plynoucích státům z delegace určité pravomoci na mezinárodní organizace vychází teorie principála a agenta z neoliberalní teorie mezinárodních režimů. Neoliberalní teorie mezinárodních režimů přijímá základní předpoklady neorealistů ohledně fungování mezinárodního systému. Státy jsou chápány jako primární aktéři v mezinárodním systému a jejich cíle jsou definovány jako maximalizace vlastního užitku. Druhým klíčovým předpokladem neorealistické teorie mezinárodních vztahů je, že mezinárodní systém se skládá ze suverénních států, neexistuje v něm vyšší autorita a mezinárodní systém má proto anarchickou strukturu. Státy v anarchickém mezinárodním systému čelí při pokusu o vzájemně prospěšnou spolupráci vysokým transakčním nákladům plynoucím z nedostatku

informací o preferencích a jednání svých partnerů. V anarchickém mezinárodním systému je proto obtížné specifikovat podmínky vzájemně výhodného kontraktu, monitorovat chování ostatních aktérů a vynucovat dosažené dohody. Mezinárodní instituce snižují tyto náklady kooperace mezi státy poskytováním relevantních informací, monitoringem dodržování uzavřených dohod a případně i přímo řešením vzniklých konfliktů mezi zeměmi.

Mimo tuto oblast vymezenou teorií mezinárodních režimů se objevují různě rozsáhlé katalogy benefitů delegace, které se dají zjednodušit do následujících tří klíčových motivací. První z oblastí je zvýšení efektivity působení spolupracujících zemí v oblasti delegovaných pravomocí a s ním spojená možnost dosažení cílů, které stojí mimo možnosti národních politik každé z podílejících se zemí.¹⁰ Výrazným benefitem delegace pravomocí na agenta může být v tomto smyslu i zvýšení efektivity rozhodovacího procesu. Z pohledu členských zemí je výrazně méně nákladné přijmout v Radě pouze obecná pravidla regulace v určité oblasti a jejich konkrétní implementaci svěřit Komisi, než-li hledat v Radě shodu na všech technických detailech.¹¹ Pollack dále argumentuje, že svěření exkluzivní pravomoci předkládat legislativní návrhy agentovi zvýší efektivitu rozhodování oproti situaci, kdy by tuto pravomoc měla každá ze spolupracujících zemí. Delegace legislativních návrhů na agenta zajistí, že návrhy budou představovat kompromis mezi zájmy členských zemí, zatímco volná zákonodárná iniciativa povede pouze k jednostrannému prosazování národních zájmů a obtížnému hledání shody.¹²

Druhým benefitem delegace se může stát vysoká expertíza mezinárodní organizace v určité politické oblasti. Především v posledních letech dochází k zvyšování složitosti některých oblastí politického rozhodování, které v důsledku tohoto procesu vyžadují extenzivní technické nebo mezinárodněprávní znalosti. Existující státní orgány proto přestávají být bez dalších reforem schopné v těchto oblastech přijímat kvalifikovaná rozhodnutí. Pollack

¹⁰Dolleys, op. cit. viz pozn. 1, s. 537.

¹¹Jonas Tallberg. „Delegation to Supranational Institutions: Why, How, and with What Consequences?“. In: *West European Politics* 22.1 (2002), s. 23–46, s. 27.

¹²Pollack, *The Engines of European Integration*, op. cit. viz pozn. 6, s. 24.

upozorňuje, že delegace pravomocí v oblastech vyžadujících vysokou míru expertízy, kterou stát nedisponuje, umožní vyhnout se nezbytným reformám a poskytuje tak státům přímý benefit v podobě úspory nákladů.¹³ Tallberg se domnívá, že delegace pravomocí na mezinárodní organizace poskytne národním orgánům více času k řešení obecnějších politických otázek. Mezinárodní organizace mimoto mohou spravovat také oblasti, které vyžadují přijetí nepopulárních politických kroků.¹⁴ Zatímco národní vlády jsou do značné míry závislé na svém vnímání mezi voliči, mezinárodní organizace mohou takové nepopulární kroky snadno provést bez negativních následků, což by se dalo interpretovat jako zvláštní oblast expertízy mezinárodních organizací.

Poslední kategorií poskytující státům důvod pro delegaci pravomocí na mezinárodní organizace je snaha o zdůraznění závazku k určitým politikám a zvýšení vlastní důvěryhodnosti v mezinárodním systému. V rámci teorie principála a agenta jako racionalistické teorie referuje problém důvěryhodnosti v první řadě k inkonzistenci politik v čase. Řada autorů upozorňuje na skutečnost, že politická praxe často vládám neumožňuje sledovat dlouhodobě optimální politiky a krátkodobé politické cíle z pragmatických důvodů převažují nad dlouhodobými zájmy.¹⁵ Typickým důvodem pro takové chování mohou být často se opakující volby, které vládu vedou k upřednostňování politických kroků s okamžitým efektem. Analogií uvedeného problému především v jednomandátových volebních obvodech je i Pollackem uváděný příklad preferování dílčích ekonomických zájmů domovského obvodu před obecnými principy a politikami.¹⁶ Delegace pravomocí v oblastech dlouhodobých zájmů na mezinárodní instituce se proto může stát účinným nástrojem, jak těmto problémům předejít a zajistit naplňování dlouhodobých zájmů bez ohledu na momentální politickou situaci v zemi.

¹³Pollack, *The Engines of European Integration*, op. cit. viz pozn. 6, s. 23.

¹⁴Tallberg, op. cit. viz pozn. 11, s. 26.

¹⁵Hawkins, op. cit. viz pozn. 5, s. 16.

¹⁶Pollack, *The Engines of European Integration*, op. cit. viz pozn. 6, s. 24.

Problém ve výběru agenta proto popisuje benefity, které státům plynou z delegace pravomocí na mezinárodní organizace. Pro popis vnějších energetických vztahů lze tyto výhody specifikovat jako vyšší efektivitu, expertízu a kredibilitu v mezinárodním systému a ve vztahu k partnerům. V návaznosti na výše uvedený Hawkinsův model delegace lze argumentovat, že problém ve výběru agenta referuje primárně k výhodnosti delegace pravomocí oproti zajištění jejich výkonu unilaterálně nebo prostředky tradiční mezistátní diplomacie.

Z pohledu vyšší efektivity a kredibility lze na základě předloženého přehledu dosavadního výzkumu konstatovat, že mezi analytiky existuje shoda o výhodnosti delegace pravomocí na základě těchto kritérií. V rámci tržního modelu zajištění energetické bezpečnosti platí, že EU představuje vhodný regionální základ pro vybudování celosvětového systému obchodování s energetickými surovinami, který by byl založen na principech volného obchodu. Politika liberalizace světového trhu s energiemi vedená ze strany EU bude současně požívat i vyšší kredibility pro tradici Komise v prosazování liberálních pravidel obchodu mj. i v otázce vnitřního trhu s energiemi (viz sekce 5.1). V geopolitickém pojetí energetiky vyplývá vyšší efektivita EU pro zajištění energetické bezpečnosti ze zjevné tržní síly EU vůči dodavatelským zemím. Kredibilitu lze pak spojit s vývojem směrem k nacionalizaci energetických společností v producentních zemích, kde vlády a politické instituce jako je EU představují přirozenějšího partnera, než nadnárodní energetické korporace. Benefity vyplývající z integrace energetických politik potvrzuje i Evropská rada, když v odůvodnění k přijetí Akčního plánu zmiňuje potřebu EU mluvit v energetických otázkách jedním hlasem.¹⁷ Vyšší kredibilita a efektivita EU budou v dalším textu této práce považovány za očekávaný přínos vyšší míry integrace v energetické politice a za pozitivní motivaci členských zemí delegovat pravomoci v této oblasti na evropskou úroveň. Vzhledem k absenci rozsáhlejší delegace pravomocí na EU v otázkách energetické politiky není v současnosti

¹⁷Evropská rada. *Presidency Conclusions*. Brussels European Council Summit 8/9 March 2007. 2007. URL: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/93135.pdf (získáno 11.09.2009), bod 37

možné vyšší efektivitu a kredibilitu ověřovat za hranici výše uvedených teoretických argumentů.

Za limity integrace a potenciální příčiny absence společné energetické politiky ve vnějších vztazích EU bude považována primárně nedostatečná expertíza EU v této oblasti. Státy ale současně řeší i problém výběru nejvhodnějšího kandidáta ze skupiny možných agentů. V současném mezinárodním systému lze zpravidla nalézt několik mezinárodních organizací, které se věnují konkrétní problematice. V případě energetické politiky lze za další možné a svojí oblastí působení relevantní kandidáty a tedy potenciální konkurenty Komise považovat Severoatlantickou alianci, Mezinárodní energetickou agenturu a mezinárodní režim vzniklý kolem Smlouvy o Energetické chartě.

3.2.2 Morální hazard

Termín morální hazard označuje situaci, kdy agent využívá existující asymetrie v přístupu k informacím a nenaplnuje cíle definované v kontraktu. Z pohledu principála tak dochází k situaci, kdy již vlastní akt delegace nevede k dosahování původně předpokládaných benefitů svěření výkonu pravomocí agentovi. Dilema morálního hazardu může nabývat podoby buď tzv. „*shirking*“ nebo tzv. „*slippage*“.¹⁸ Za *shirking* se považuje situace, kdy agent nevyvíjí dostatečné úsilí ve směru dosažení vytyčených cílů kontraktu, který uzavřel s principálem. Termín *slippage* oproti tomu označuje situaci, kdy agent přímo zneužívá svěřených pravomocí k prosazování vlastních cílů namísto cílů vytyčených v kontraktu s principálem.

Dilema morálního hazardu svým důrazem na význam asymetrické distribuce informací přímo odkazuje k možnostem principála kontrolovat za těchto podmínek chování agenta. Principál má zpravidla pouze omezené možnosti jak pozorovat a případně vyhodnotit, zda

¹⁸Tyto anglické termíny mají pouze obrazný význam, přesto se v teorii principála a agenta hojně používají. Termín „*slippage*“ by se dal přeložit jako podklouznutí a termín „*shirking*“ jako vyhýbání se povinností. Vzhledem k potenciálním jazykovým problémům z užívání českých ekvivalentů budou v této práci použity originální anglické termíny.

agent vyvíjí dostatek úsilí k naplnění kontraktu, nebo zda naopak dochází k projevům *slippage* nebo *shirking*. Vzhledem k předpokladu rozdílnosti zájmů principála a agenta obsaženém v základních premisách teorie se očekává, že principál nezbytně musí využívat nástrojů kontroly agenta, aby zabránil vzniku nebo alespoň omezil rozsah vzniklých problémů. Klíčovým nástrojem v rukou státu jako principála je především možnost vytvářet a eventuálně měnit podobu kontraktu s agentem včetně nastavování pravidel kontroly výkonu pravomocí ve svěřené oblasti. Samotné prvky kontroly obsažené v kontraktu mají za úkol monitorovat výkon pravomocí agentem a v případě zjištěných pochybení sankcionovat a donutit agenta k nápravě. U Evropské komise se v praxi jedná především o možnost států ovlivňovat rozpočet EU, personální složení Komise a možnost revize smluv.¹⁹

Literatura rozeznává dva základní typy kontrol dostupných státům ve vztahu k mezinárodním organizacím. Prvním typem jsou kontroly *ex ante*, které se vytvářejí v okamžiku delegování pravomocí. Typickým obsahem těchto kontrol je omezení rozsahu pravomocí a působnosti mezinárodní organizace a zavedení závazných procedurálních pravidel, kterými se agent řídí při přijímání rozhodnutí.²⁰ Za kontroly *ex post* jsou naopak označovány nástroje, které státy přijímají v průběhu existence kontraktu, aby získaly přístup k informacím o činnosti a rozhodování agenta. Kontrolami *ex post* se tedy myslí především různé nástroje monitoringu činnosti mezinárodní organizace. Podle McCubbinse a Schwartze lze nástroje kontroly *ex post* dále rozdělit na průběžnou kontrolu agenta principálem (tzv. *police patrols*) a na kontrolu, která spoléhá na informace poskytnuté třetí stranou (tzv. *fire alarms*).²¹ Pollack ve svém studiu vztahů mezi Evropskou komisí a členskými zeměmi uvádí, že hlavním nástrojem průběžné kontroly je institut komitologie, který povazuje Komisi předkládat své exekutivní návrhy nejprve do výborů Rady ministrů k vyjádření zástupců členských zemí. Nástrojem typu *fire alarms* je možnost podání žaloby k Evropskému soudnímu dvoru, která

¹⁹Pollack, „Delegation, agency, and agenda setting in the European Community“, op. cit. viz pozn. 4, s. 110.

²⁰Pollack, *The Engines of European Integration*, op. cit. viz pozn. 6, s. 27.

²¹M.D. McCubbins a T. Schwartz. „Congressional oversight overlooked: police patrols versus fire alarms“. In: *American Journal of Political Science* 28.2 (1987), s. 165–169

není omezená jen na členské státy a ostatní instituce EU, ale může ji podat také jakákoliv právní nebo fyzická osoba na území EU.²²

Většina autorů ovšem při studiu možnosti státu kontrolovat činnost mezinárodních organizací jako svých agentů upozorňuje na omezenost těchto nástrojů. Především v případě kontrol *ex post* platí, že nikdy není možné kontrolovat veškeré aktivity agenta, ale spíše pouze jejich omezený vzorek. Náklady na kontrolu všech činností agenta by se pravděpodobně blížily nákladům na výkon pravomocí národními orgány. Podle Pollacka stát přijme pouze takové mechanismy kontroly, kde více-náklady spojené s implementací těchto kontrol nedosahují předpokládané ztráty způsobené jednáním agenta.²³

Pro kontroly *ex ante* zase platí, že skutečně důsledná kontrola všech činností agenta by byla v rozporu s logikou delegace pravomocí. Jak bylo definováno v minulé sekci, státy delegují pravomoci na mezinárodní organizace, aby získaly výhody spočívající v jejich expertíze, vyšší efektivitě správy nebo navýšení vlastní kredibility vůči partnerům. Omezení rozsahu působnosti, pravomocí a diskrece mezinárodních organizací by negovalo nejen riziko morálního hazardu, ale současně i veškeré výhody, které ze vztahu principálům plynou.²⁴

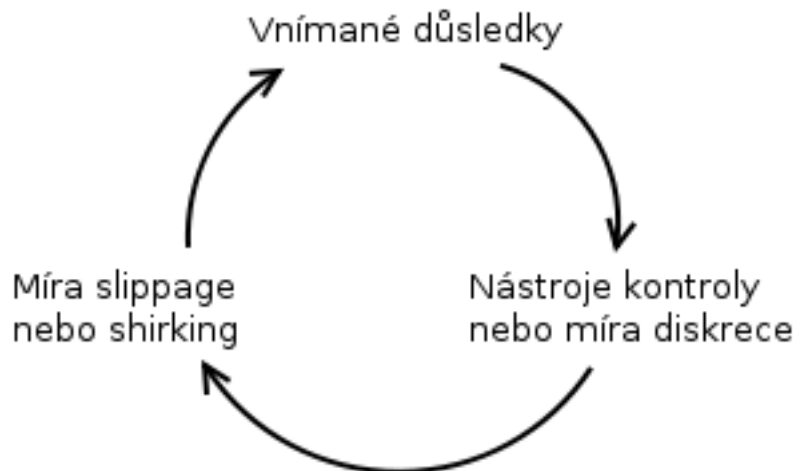
Přestože téma morálního hazardu je v současné literatuře zkoumáno především jako otázka podoby kontraktu mezi principálem a agentem a jako otázka možné kontroly principála nad jednáním agenta, problém je relevantní i z hlediska vlastního rozhodování o delegaci. V okamžiku delegace stát řeší nejen otázku možných benefitů svěřením pravomocí mezinárodní organizaci, ale také otázku charakteru agenta a jeho předpokládané ochoty vykonávat svěřené pravomoci v souladu se zájmy principála. Zatímco otázky popisované jako problém ve výběru agenta vyjadřují předpokládané zisky z delegace pravomocí, dilema morálního hazardu odkazuje k očekávaným nákladům svěřením pravomocí mezinárodní organizaci.

²²Pollack, „Delegation, agency, and agenda setting in the European Community“, op. cit. viz pozn. 4, s. 114.

²³ibid., s. 105.

²⁴Pollack, *The Engines of European Integration*, op. cit. viz pozn. 6, s. 27. Kassim a Menon, op. cit. viz pozn. 9, s. 125. Tallberg, op. cit. viz pozn. 11, s. 29.

Obrázek 3.1: Cyklus delegace

Klíčovým předpokladem v tomto směru je, že státy jsou na základě svých znalostí mezinárodního prostředí i minulého chování mezinárodních organizací schopny do jisté míry předvídat míru negativního chování agentů v průběhu kontraktu.²⁵ Tallberg v podobném duchu upozorňuje, že vztah mezi principálem a agentem nelze chápat jako statickou jednorázovou delegaci pravomocí. K delegaci naopak dochází postupně v několika kolech, kde důsledky předchozích delegací a jejich vnímaná užitečnost ovlivňují rozhodnutí principála delegovat další pravomoci v budoucnosti. Za neměnné nelze označit ani vztahy v rámci jednoho kontraktu, neboť principál disponuje možnostmi přehodnotit obsah kontraktu a v extrémním případě i zcela odstoupit od delegace pravomocí.²⁶

Rozdíl mezi kategorií morálního hazardu a problémem ve výběru agenta je v tomto smyslu primárně časový, zatímco zdroje negativních tendencí ve vztahu principála a agenta spočívají shodně v asymetrickém přístupu k informacím, míře poskytnuté diskrece ve výkonu svěřených pravomocí a v rozporu mezi zájmy principála a agenta. Problémy morálního

²⁵Hawkins, op. cit. viz pozn. 5, s. 11, 24.

²⁶Tallberg, op. cit. viz pozn. 11, s. 37.

hazardu a výběru agenta lze proto považovat za dvě strany téže mince, které se vzájemně liší primárně nástroji kontroly principála nad agentem. V průběhu kontraktu se jedná především o využití existujících kontrolních mechanismů a eventuální dodatečný monitoring jednání agenta, v okamžiku výběru je za kontrolní mechanismus možné považovat případné omezení rozsahu diskrece a v extrémním případě i neposkytnutí další nebo odvolání existující delegace pravomocí. Vezmeme-li v úvahu vliv minulých zkušeností principála s agentem na uzavírání budoucích kontraktů, vzniká z globálního pohledu vzájemně provázaný cyklus (viz obr. 3.1).

V případě vnějších energetických vztahů EU bude za případ zkušenosti s minulým jednáním Komise považováno její jednání v oblasti liberalizace společného energetického trhu. Uvedený příklad lze považovat za relevantní především z pohledu oborové příbuznosti. Členské státy samozřejmě mají mnohem rozsáhlejší zkušenosti s chováním Komise, obsažení všech možných relevantních politik je bohužel mimo možnosti této práce. Liberalizace vnitřního trhu s energiemi bude zkoumána z pohledu teorie principála a agenta jako příklad *slippage*, tj. zpronevření se původním cílům kontraktu a prosazování vlastních zájmů Komise, které byly výše definovány jako prohloubení integrace a vlastních pravomocí.

Problematika *shirking* je v případě delegace pravomocí státy na mezinárodní organizace komplikovaná skutečností, že několik principálů uzavírá jediný kontrakt s agentem. Pokud by se kontrakt týkal právě dvou stran, z nichž jedna je agentem a druhá principálem, dalo by se *shirking* jednoduše definovat jako faktický rozpor mezi národními zájmy a jednáním mezinárodní organizace jako agenta. V případě několika principálů a jediného kontraktu oproti tomu může nastat situace, kdy agent v případě rozporných zájmů svých principálů i přes veškerou snahu naplňovat definované cíle kontraktu nemůže současně sledovat všechny relevantní zájmy.

Hawkins v tomto duchu upozorňuje, že problematika morálního hazardu v případě kontraktu s několika principály bude mít zpravidla smíšený charakter, kde agent z pohledu některých principálů naplňuje cíle kontraktu, zatímco z pohledu jiných se dopouští *shirking*.

Obdobný obraz může poskytnout i případ *slippage*, pokud jsou preference agenta a některého z principálů stejné.²⁷ Pollack proto dochází k závěru, že delegace pravomocí na Komisi v oblasti výrazně divergentních národních zájmů členských zemí poskytuje Komisi jako agentovi de facto naprostou autonomii ve výkonu pravomocí a vede k nepředvídatelných důsledkům pro členské země jako principály.²⁸ Problematika *shirking* ve vnějších energetických vztazích proto bude zkoumána jako míra souladu národních preferencí Francie, Velké Británie a Spolkové republiky Německo v oblasti energetické politiky. Případnou vysokou míru divergence národních zájmů lze považovat za zásadní předpoklad pro *shirking* Komise v případě delegace pravomocí.

²⁷Hawkins, op. cit. viz pozn. 5, s. 35.

²⁸Pollack, *The Engines of European Integration*, op. cit. viz pozn. 6, s. 44.

4 Problém výběru agenta v energetické politice

4.1 Expertíza

Zahraniční energetická politika patří k oblastem, jejichž správa vyžaduje schopnost přijímat vysoce kvalifikovaná rozhodnutí v oborově odlišných oblastech. Z pohledu zahraniční politiky lze k relevantním oblastem expertízy řadit mj. problematiku politických i ekonomických vztahů s vývozci energetických surovin, národní a mezinárodní bezpečnost a krizový management. Vedle zahraničně politické expertízy pak energetická politika obsahuje i silný technický aspekt, kam bychom mohli řadit např. analýzu nabídky a poptávky po zdrojích energií na mezinárodních trzích a na národní úrovni, monitoring dostupných zásob ropy a zemního plynu v konkrétních zemích a regionech a studie zaměřené na možnosti transportu energetických surovin do spotřebitelských zemí.

Zahraniční energetická politika představuje díky nutnosti kombinovat zahraničně-politickou expertízu s technickými znalostmi a dovednostmi potenciálně vhodnou oblast pro delegaci pravomocí na mezinárodní organizace. Národní administrativy tradičně nedisponují požadovanou expertízou v technických otázkách. Národní zahraniční politika také není nejvhodnější úrovní pro řešení mezinárodních aspektů energetiky, ať již kvůli globálnímu charakteru trhu s energiemi, nebo pro limitovanou schopnost členských zemí EU samostatně

ovlivňovat dění v globalizovaném světě. Evropská komise by proto mohla v tomto smyslu představovat vhodný rámec pro realizaci energetické politiky za předpokladu, že by disponovala zahraničněpolitickou i technickou expertízou nutnou k efektivnímu výkonu energetické politiky členských zemí.

4.1.1 Expertíza EU v zahraniční politice

Zahraněpolitické kapacity EU jsou v návaznosti na postupné rozšiřování integrace do nových oblastí rozdělené mezi Evropskou komisi a instituce Rady ministrů. Podle Římské smlouvy náleželo právo vnější reprezentace Společenství výhradně Komisi. Obsahově se v souladu s tehdejší zaměřením integrace na hospodářskou problematiku jednalo převážně o pravomoci v oblasti sjednávání obchodních dohod s třetími zeměmi. Za účelem naplnování pravomocí v této oblasti, stejně jako později svěřených oblastí rozvojové a humanitární pomoci, vybuodovala Komise vlastní zastoupení v celé řadě třetích zemí. Komise má mimo to zastoupení i u některých významných, převážně na hospodářskou problematiku orientovaných mezinárodních organizací jako je Světová obchodní organizace a Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj. Zástupci Komise se také účastní neformálních jednání skupiny nejvyspělejších ekonomik světa G8.

Druhým pilířem zahraničněpolitických aktivit EU se postupně staly instituce vázané na Radu ministrů. V 70. letech došlo k zahájení Evropské politické spolupráce (EPS), která zavedla zahraniční reprezentaci EU předsedající zemí v Radě ministrů. Úloha Rady v zahraničněpolitických aktivitách EU se dále výrazně navýšila s přijetím Maastrichtské smlouvy, která ustavila Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku (SZBP) jako druhý pilíř „maastrichtského chrámu“. Postupné navyšování role Rady v zahraniční politice Unie si vyžádalo zřízení vlastních expertních kapacit. Od dob EPS došlo k postupnému vytváření těchto kapacit v rámci Sekretariátu Rady, který se přijetím Zákona o jednotné Evropě stal stálým orgánem a určitou alternativou k zahraničně politickým kapacitám

Komise. Amsterodamská smlouva dále zavedla post Vysokého reprezentanta pro Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, který měl asistovat Radě v přípravě a implementaci zahraniční politiky Unie včetně možnosti zastupovat Radu v jednáních s partnerskými zeměmi. Spolu se zřízením postu Vysokého představitele došlo v administrativní rovině k jeho postavení do čela Sekretariátu a zřízení nových orgánů, především Plánovací skupiny k podpoře jeho činnosti.

Zahraničněpolitické kapacity Komise lze v souladu s výše stručně nastíněným historickým vývojem hledat jednak ve struktuře generálních ředitelství a jednak na zahraničních delegacích Komise. Mezi generálními ředitelstvími, jejichž oblast působení má výraznou zahraničněpolitickou dimenzi, hraje primární úlohu generální ředitelství pro vnější vztahy známější pod svým akronymem jako DG Relex. DG Relex v administrativní rovině zajišťuje činnost komisaře EU pro vnější vztahy, jehož úlohou je koordinace všech zahraničněpolitických aktivit Komise. Při výkonu svých pravomocí DG Relex úzce spolupracuje s generálními ředitelstvími pro zahraniční obchod, rozšíření a rozvojovou pomoc jako tradičními centry zahraničněpolitických aktivit Komise. V oblasti energetické politiky dochází k rozdělení působnosti mezi DG Relex a generální ředitelství pro energetiku a dopravu (DG Tren). Zatímco DG Relex v současném modelu energetických vztahů jako dialogů s významnými producentními, spotřebitelskými a tranzitními zeměmi odpovídá za obecně zahraničněpolitickou rovinu dialogu, DG Tren přispívá při dojednávání technických aspektů konkrétních dohod.

Zřízení postu komisaře pro vnější vztahy a DG Relex v době působení Prodiho komise (1999-2004) bylo motivováno především postupnou expanzí zahraničněpolitických aktivit Komise mimo tradiční sféru obchodních vztahů. Generální ředitelství původně disponovala spíše personálem zaměřeným na technickou implementaci obchodních dohod, případně později i realizaci rozvojových programů a humanitární pomoci. S rozšířením integrace do oblasti zahraniční politiky se uvedené kapacity relevantních DG ukázaly být nedostatečné. Přestože Komise formálně nezískala výraznější roli v mezivládní společné zahraniční a

bezpečnostní politice, de facto byla Komise díky již existujícím expertním a diplomatickým kapacitám ve značné míře zapojena do příprav i vyjednávání dohod mezi EU a třetími zeměmi i mimo oblast kompetence svěřené jí smlouvami.¹

Obdobný vývoj lze zaznamenat i v případě zahraničních delegací Komise, které v současnosti tvoří relativně hustou diplomatickou síť pokrývající více než 150 zemí. Delegace ve třetích zemích byly původně zřizovány jako podpora rozvojových a humanitárních programů Společenství. S vzrůstající politickou aktivitou EU se ovšem při nepřítomnosti jiných reprezentantů Unie v zemi stávaly delegace Komise i přirozeným reprezentantem zahraniční politiky jako celku. Úředníci a diplomaté Komise tak v podstatě reprezentovali EU i v oblastech, kde striktně podle textu smluv Komisi nenáležely žádné pravomoci.² Celkově Komise podle dostupných odhadů disponuje v rámci zahraničních delegací a relevantních generálních ředitelství celkem asi 6 tisíci úředníky a diplomaty, kteří se věnují vnějším vztahům EU.³

Na úrovni Rady jsou zahraničněpolitické kapacity EU tvořeny především úředníky pracujícími na Sekretariátu Rady. Generální sekretariát Rady je v současnosti tvořen osmi generálními ředitelstvími, z nichž zahraničněpolitické agendě se věnuje generální ředitelství pro vnější ekonomické vztahy a Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku (tzv. DG E). DG E je dále rozděleno na devět ředitelství, které se věnují konkrétním tématům zahraniční politiky jako je problematika rozšíření, rozvojová spolupráce, ekonomické vztahy, EBOP nebo řešení mezinárodních krizí, případně se zaměřují na vztahy s konkrétním regionem nebo zemí, např. ředitelství 4 se mimo jiné orientuje na problematiku transatlantických vztahů. V čele Sekretariátu stojí z titulu své funkce Vysoký představitel EU pro zahraniční a bezpečnostní

¹Antonio Missiroli. „A tale of two pillars – and an arch“. In: *The EU Foreign Service: How to Build a More Effective Common Policy*. Editoval Graham Avery a Antonio Missiroli. Brusel: European Policy Centre, 2007, s. 9–28. URL: http://www.epc.eu/TEWN/pdf/555858396_EPC%20Working%20Paper%2028%20The%20EU%20Foreign%20Service.pdf (získáno 12.01.2010), s. 10-11, David Spence. „Plus ça change, plus c'est la même chose? Attempting to reform the European Commission“. In: *Journal of European Public Policy* 7.1 (2000), s. 1–25

²Michael Bruter. „Diplomacy without a State: The External Delegations of the European Commission“. In: *Journal of European Public Policy* 6.2 (1999), s. 183–205

³Missiroli, op. cit. viz pozn. 1, s. 13

politiku. Současně se vznikem postu Vysokého představitele došlo v rámci Sekretariátu k vytvoření zvláštní Plánovací skupiny („*Policy Unit*“), jejímž cílem je asistovat Vysokému reprezentantovi v naplňování jeho pravomocí v oblastech navrhování zahraničněpolitických iniciativ, vedení jednání s třetími zeměmi a monitoringu misí EU v zemích a regionech zasazených mezinárodními nebo vnitrostátními konflikty.

Vymezení zahraničněpolitických kapacit Rady je relativně obtížnější pro výrazně mezivládní strukturu spolupráce. Důsledkem mezivládní orientace politik je složitá organizace SZBP a EBOP, která při důsledném pohledu zahrnujícím veškeré regionální i tématické expertní pracovní skupiny, analytické jednotky a koordinační nástroje zahrnuje více jak dvacet institucí. Howorth a Le Gloanec zastávají názor, že vytváření SZBP/EBOP bylo formou institucionálního inženýrství, kde nové instituce vznikaly jako minimální odpověď na z praxe vycházející požadavky na vyšší spolupráci v zahraničněpolitické oblasti. Minimální rozsah delegovaných pravomocí a vytváření nových institucí i v oborově spřízněných oblastech tito autoři považují za úmyslně zvolenou strategii národních vlád motivovanou snahou o co nejpevnější kontrolu nad oblastí SZBP/EBOP.⁴

Spojeným problémem je běžná praxe obsazování postů v orgánech zabývajících se SZBP a EBOP národními diplomaty a experty delegovanými z členských zemí. Vzhledem k tomu, že tato praxe je zcela v gesci národních vlád a neřídí se přesně danými pravidly, není možné jednoznačně stanovit míru, ve které lze personál delegovaný z členských zemí považovat za trvalý přínos k expertním kapacitám Unie. Proti započítávání delegovaných expertů k vlastním kapacitám Sekretariátu dále hovoří skutečnost, že jejich přidělení k orgánům Sekretariátu je časově omezené a v praxi zpravidla netrvá déle než pět let, po té se delegovaní experti vracejí k vysílajícím orgánům.⁵ Rozsáhlá delegace národních diplomatů přitom významně ovlivnila i vlastní složení Generálního sekretariátu Rady. Zatímco oblasti spadající

⁴Jolyon Howorth a Anne-Marie Le Gloanec. „The institutional logic behind the EEAS“. In: *The EU Foreign Service: How to Build a More Effective Common Policy*. Editoval Graham Avery a Antonio Missiroli. Brusel: European Policy Centre, 2007, s. 28–35. URL: http://www.epc.eu/TEWN/pdf/555858396_EPC%20Working%20Paper%2028%20The%20EU%20Foreign%20Service.pdf (získáno 12.01.2010)

⁵Missiroli, op. cit. viz pozn. 1, s. 16

do prvního pilíře jsou spravovány převážně zaměstnanci Sekretariátu, v oblasti druhého pilíře se postupně prosadil model založený na diplomatech a expertech delegovaných členskými zeměmi. Christiansen například uvádí, že v roce 2007 tvořil delegovaný personál asi 28 procent všech úředníků Sekretariátu působících na politicky relevantních postech.⁶

Personál delegovaný z členských zemí v současnosti tvoří většinu personálního obsazení významných institucí SZBP/EBOP, zatímco vlastní zaměstnanci Sekretariátu zpravidla plní pouze administrativní funkce. Například v rámci Politického a bezpečnostního výboru („*Political and Security Committee*“), který je centrálním orgánem administrativní struktury kolem SZBP/EBOP, zasedají pouze 4 zaměstnanci Sekretariátu. DG E mimo to v případě potřeby vysílá další experty poskytující typicky právní nebo jinou formu expertízy podle projednávaného tématu. Administrativní, procedurální a právní expertíza spolu s dlouhodobým působením zaměstnanců Sekretariátu v úřadě a z něj vyplývající lepší informovanost a podrobná znalost politik EU jsou tradičními zdroji vlivu Sekretariátu na fungování SZBP/EBOP. Sekretariát sice na jedné straně postrádá formální vliv na tvorbu politických rozhodnutí v SZBP/EBOP, na druhou stranu je ale zodpovědný za procedurální a právní aspekty jednání a připravuje informační materiály k projednávaným tématům. Sekretariát touto cestou dokáže ovlivnit například činnost předsednictví, zvláště pak v případě menších zemí, které nemají dostatečné kapacity a ve větší míře spoléhají na informace a názor Sekretariátu.⁷

Za přínos existující praxe obsazování pozic v Sekretariátu a expertních skupinách SZBP/EBOP lze považovat rychlý rozvoj analytických kapacit v oblastech zahraniční politiky, krizového managementu, vojenské strategie a taktiky. Monitoringu mezinárodní situace se ve své činnosti vedle již zmíněného Politického a bezpečnostního výboru věnuje ve značné míře také Plánovací skupina. Cílem tohoto uskupení je asistovat

⁶Thomas Christiansen a Sophie Vanhoonacker. „At a Critical Juncture? Change and Continuity in the Institutional Development of the Council Secretariat“. In: *West European Politics* 31.4 (2008), s. 751–770, s. 761.

⁷Simon Duke a Sophie Vanhoonacker. „Administrative Governance in the CFSP: Development and Practice“. In: *European Foreign Affairs Review* 11 (2006), s. 163–182, s. 162

Vysokému reprezentantovi a upozorňovat jej na mezinárodní vývoj, který by mohl ovlivnit zahraničněpolitické zájmy a aktivity EU. Vysokému představiteli dále podléhá SitCen („*Joint Situation Centre*“), jehož cílem je monitorovat a vyhodnocovat mezinárodní situaci a včasné varovat před hrozícími krizemi; SitCen také slouží k výměně informací o bezpečnostních rizicích mezi členskými zeměmi. V oblasti krizového managementu disponuje institucionální struktura SZBP/EBOP Jednotkou civilního plánování a řízení („*The Civilian Planning and Conduct Capability*“) zabývající se plánováním, správou a řízením civilních operací EBOP. Dalším orgánem působícím v této oblasti je Výbor pro civilní aspekty krizového managementu („*Committee for Civilian Aspects of Crisis Management*“), který připravuje informace a doporučení pro Politický a bezpečnostní výbor. Konečně ve vojensko-strategické oblasti působí jako řídicí orgán Vojenský výbor EU („*The European Union Military Committee*“) složený z náčelníků generálních štábů členských zemí. Praktické úkoly spojené s vojenským a strategickým plánováním vykonává jemu podřízený Vojenský štáb EU („*The European Union Military Staff*“) složený z expertů delegovaných na stálo k strukturám Sekretariátu.

Z pohledu energetiky platí, že efektivní realizace energetické politiky na úrovni EU by vyžadovala využití expertních kapacit dostupných Komisi a kapacit v rámci SZBP/EBOP. Zahraniční energetická politika jako téma, které se na elementární úrovni rovná obchodu se surovinami, je relevantní z pohledu společné obchodní politiky. Řada především afrických a středoasijských zemí vyvážející ropu současně patří do skupiny rozvojových zemí.⁸ Energetická politika EU z tohoto pohledu může těžit z kapacit Komise v oblasti rozvojové spolupráce a v rámci pravidel WTO i ze sjednávání preferenčních obchodních dohod. Krize dodávek zemního plynu pramenící ze sporů mezi Ruskem a Ukrajinou zase ukazují, že pro bezpečný transport energetických surovin do zemí EU hrají významnou roli vztahy

⁸V mezinárodním systému neexistuje jednotná klasifikace zemí na rozvinuté a rozvojové. Uvedené tvrzení se zakládá na metodice Světové banky, která za rozvojové země označuje ty s hrubým národním příjmem na jednoho obyvatele nižším, než 11905 USD. Viz Světová banka. *World Bank List of Economies*. 2009. URL: <http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/CLASS.XLS> (získáno 25.02.2010)

s okolními zeměmi, kde Komise disponuje politikou sousedství a eventuálně i politikou rozšiřování. Důležitou složku efektivní energetické politiky tvoří i kapacity EU v rámci SZBP/EBOP. Jak již bylo podrobněji uvedeno, s rostoucími cenami ropy a zemního plynu a klesající dostupností dodávek těchto surovin dochází ve zvyšující se míře k chápání energetiky jako součásti bezpečnostní politiky státu. Expertními kapacitami v této oblasti na úrovni EU disponují právě instituce Rady. Kapacity v oblasti řešení konfliktů a krizového managementu se navíc mohou v budoucnu stát klíčovým předpokladem pro zajištění dodávek energetických surovin z méně stabilních zemí jako je dnes např. Súdán.

Evropská komise ani Rada proto v současnosti nedisponují dostatečnými expertními kapacitami pro zajištění všech aspektů evropské energetické bezpečnosti. Z pohledu lidských zdrojů je nepochybně lépe disponovaný aparát Komise s 6-7 tisíci úředníky a zahraničními delegacemi v řadě třetích zemí. Sekretariát Rady oproti tomu disponuje jen velmi limitovaným počtem úředníků. Missirolli odhaduje, že vzhledem k častému překrývání funkcí v strukturách SZBP/EBOP se celkový počet zaměstnanců Sekretariátu v oblasti zahraniční politiky pohybuje kolem 500.⁹ Problém kompetence EU k výkonu zahraniční energetické politiky do značné míry připomíná výše zmíněné problémy Komise v době Prodiho reformy. EU jako celek sice disponuje kvalifikovanými experty v každé z relevantních oblastí, v praxi ale dochází k administrativnímu oddělení kapacit v jednotlivých oblastech a jejich následné složité koordinaci na politické úrovni v případě nutnosti výkonu politiky obsahově přesahující expertízu konkrétních orgánů.

Jedno z možných řešení uvedeného problému navrhl Výbor pro zahraniční záležitosti Evropského parlamentu. Ve své zprávě ke společné zahraniční energetické politice¹⁰ výbor uvádí, že pro efektivní výkon politiky v této oblasti bude nezbytná vysoká míra koordinace mezi předsednictvím, Komisí a Vysokým představitelem. Pro dosažení tohoto cíle Výbor

⁹Missirolli, op. cit. viz pozn. 1, s. 16

¹⁰Evropský parlament. *Report on towards a common European foreign policy on energy*. Report by Committee on Foreign Affairs. 2007. URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=EN&reference=A6-0312/2007> (získáno 13.01.2010)

navrhuje zřídit post Vysokého představitele pro zahraniční energetickou politiku. Nově zřízený úřad by podle prezentovaných záměrů Parlamentu byl podřízený Vysokému představiteli a efektivně by využíval Lisabonskou smlouvou zavedený dvojitý status Vysokého představitele jako předsedy Rady pro zahraniční záležitosti a místopředsedy Evropské komise. Úřad Vysokého představitele pro zahraniční energetickou politiku by měl podle názoru Parlamentu zajistit vyšší míru koordinace mezi rozličnými politikami, které spadají do oblasti vnějších energetických vztahů.

Řešení navrhované zahraničním výborem Evropského parlamentu je do značné míry vystavěné na výše zmíněné logice „institucionálního inženýrství“. Návrh se specificky hlásí k a zdůvodňuje potřebu vytvoření nové instituce citátem Jeana Monneta: „nic nefunguje bez institucionálního zakotvení“.¹¹ Slabinou tohoto nakonec neúspěšného návrhu je především nejasný vztah Vysokého představitele pro energetickou politiku k ostatním institucím EU. Parlament na jednu stranu deklaruje nutnost vyšší koordinace a jednotnosti zahraniční politiky v energetice, na druhou stranu ovšem k institucím reprezentujícím EU v zahraničních vztazích podle znění Lisabonské smlouvy (tj. Vysokému představiteli, předsedovi Rady a předsedovi Komise) přidává další instituci. Parlament také nijak nespecifikuje, jaké konkrétní výhody by zřízení nové instituce přineslo především v porovnání se svěřením dané agendy přímo komisaři pro energetiku nebo Vysokému představiteli. Návrh by z tohoto pohledu mohl v praxi vést spíše ke snížení jednotnosti energetické zahraniční politiky, než k zamýšleným důsledkům.

Druhým možným řešením je pak reforma samotného úřednického aparátu poskytujícího politickým orgánům relevantní expertízu. Lisabonská smlouva v tomto směru předjímá zřízení Evropské služby pro vnější činnost (*European External Action Service, EEAS*).¹² Nová zahraniční služba EU by měla zajišťovat veškeré zahraničněpolitické aktivity Unie. V oblastech vnějších vztahů spravovaných Komisí by tak služba podléhala zadáním

¹¹ „Nothing functions without institutional anchor.“

¹²op. cit. viz pozn. 19, čl. 27

z Komise, zatímco v otázkách SZBP a EBOP by služba plnila zadání Rady. Služba má současně zajišťovat podporu činnosti Vysokého představitele, který také stojí v jejím čele. Po personální stránce by EEAS měla být tvořena úředníky delegovanými z členských států, relevantních generálních ředitelství Komise a úředníky Generálního sekretariátu Rady. Součástí EEAS by se měly stát i současné zahraniční delegace Komise, které mají nově i po formální stránce plnit roli delegací Unie jako celku a přijímat zadání podobně jako celá EEAS jak z Komise, tak z Rady.¹³

Zřízení jednotné zahraniční služby Unie může do značné míry umožnit uplatnění expertízy, která je v současné době k dispozici na úrovni Komise a na úrovni Rady při výkonu společné energetické politiky. Uspořádání EEAS umožňuje Komisi získat zahraničně politickou expertízu v oblasti krizového managementu a vojenské bezpečnosti a Radě naopak navýšit expertní kapacity v otázkách obchodní, rozvojové a humanitární politiky. Historicky myšlenka EEAS navazuje na zkušenosti s úspěšným působením zvláštních reprezentantů Vysokého komisaře, jejichž primární oblastí působnosti je bezpečnostní politika a krizový management. V doméně vnějších vztahů řízených Komisí se zvláštní zmocněnci v minulosti ukázali být kompetentními pomocníky v přípravách procesu rozšíření se zeměmi jako je Bosna a Hercegovina, kde bezpečnostní otázky byly jedním z velkých témat rozhovorů. Zvláštní zmocněnci v takových zemích přispěli k formulaci akčních plánů přijímaných v rámci jinak Komisí spravované Evropské politiky sousedství.¹⁴

Slabinou konceptu EEAS z pohledu společné energetické politiky je v první řadě skutečnost, že původní formulace společné politiky Evropskou radou proběhla v době po selhání ratifikace Smlouvy o Ústavě a před dohodou na Lisabonské smlouvě. Ustavení EEAS proto nemohlo ovlivnit rozhodování Evropské rady. Druhým aspektem pak je, že

¹³*Smlouva o fungování Evropské unie*. Úřední věstník Evropské unie C 115. 2008. URL: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtm1.do?uri=OJ:C:2008:115:SOm:CS:HTML> (získáno 30.08.2009), čl. 220

¹⁴Cornelius Adebahr a Giovanni Grevi. „The EU Special Representatives: what lessons for the EEAS?“. In: *The EU Foreign Service: How to Build a More Effective Common Policy*. Editoval Graham Avery a Antonio Missiroli. Brusel: European Policy Centre, 2007, s. 56–65. URL: http://www.epc.eu/TEWN/pdf/555858396_EPC%20Working%20Paper%2028%20The%20EU%20Foreign%20Service.pdf (získáno 12.01.2010), s. 58-60

ani na počátku roku 2010 není podoba EEAS zcela vyjasněná. Lisabonská smlouva činí Vysokého reprezentanta a v administrativní rovině jemu podřízenou EEAS odpovědnou za oblast SZBP/EBOP, zatímco v ostatních aspektech hovoří pouze o pravomoci koordinovat vnější aktivity Unie. Duke proto předpokládá, že existuje jednak možnost rozšířit pravomoci Vysokého reprezentanta a EEAS i do oblasti dosavadních exkluzivních kompetencí Komise, jednak je možný i výklad, který by omezil jejich činnost pouze do oblasti SZBP/EBOP a v ostatních oblastech poskytl sice důležitou, ale pouze koordinační roli.¹⁵ Poslední veřejně dostupný materiál k ustavení EEAS, který vypracovalo švédské předsednictví v říjnu 2009, hovoří o ponechání oblastí obchodu, rozvojové spolupráce a rozšíření ve správě vlastního aparátu Komise. EEAS by ale současně měla zaujmout vedoucí roli při tvorbě finančních nástrojů používaných těmito politikami.¹⁶ EEAS řízená Vysokým reprezentantem by tak disponovala určitou kontrolou nad strategickými rozhodnutími, zatímco Komise by prostřednictvím vlastního aparátu a pouze s konzultační povinností k EEAS prováděla běžnou implementaci politik. Konečné rozhodnutí o podobě a pravomocích EEAS může podle textu Lisabonské smlouvy přijmout Rada pouze se souhlasem Evropské komise.¹⁷ Přijetí konečného rozhodnutí proto může být jak z pohledu časového, tak z hlediska předpokládané přínosu pro expertízu orgánů EU v energetické politice negativně ovlivněno soutěží o kompetence mezi Komisí a členskými zeměmi, kterým personální složení EEAS umožňuje získat ve službě vliv prostřednictvím delegování národních úředníků.

¹⁵Simon Duke. *The European Commission: Inside and Out, 'Administering EU Foreign Policy after Lisbon: The case of the EEAS'*. Working Paper. European Institute of Public Administration, 2008. URL: <http://publications.eipa.eu/en/details/&tid=1825> (získáno 18.01.2010), s. 6

¹⁶Evropská rada. *Presidency report to the European Council on the European External Action Service*. Zpráva předsednictví Evropské radě. 2009. URL: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/09/st14/st14930.en09.pdf> (získáno 19.01.2010), zvl. bod 13

¹⁷op. cit. viz pozn. 13, čl. 27

4.1.2 Technická expertíza EU

Vedle obecné otázky zahraničněpolitických kapacit Unie je třeba vzít v úvahu také specifický charakter energetické politiky, která vyžaduje znalost a schopnost analyzovat alespoň základní technické aspekty těžby a přepravy ropy a zemního plynu. Z ekonomického hlediska se jedná především o analýzu a predikci vývoje poptávky po těchto surovinách na trzích zemí EU, stejně jako na světovém trhu. Z pohledu těžby surovin vyžaduje efektivní výkon energetické politiky monitoring zásob ropy a zemního plynu v konkrétních zemích a regionech. Potvrzení rozsahu zásob ropy a zemního plynu navíc vyžaduje schopnost provádět extenzivní geologický průzkum, případně disponovat přístupem k věrohodným datům v této oblasti. Konečně i problematika energetické infrastruktury vyžaduje ekonomickou a geologickou expertízu potvrzující racionalitu stavby nových a propojení existujících ropovodů a plynovodů.

Oblasti monitoringu trhů s energiemi dominují mezinárodní organizace jako je Mezinárodní energetická agentura nebo Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, které v této činnosti disponují dlouhodobě budovanou expertízou. Navzdory tomu má snaha o obdobnou činnost na evropské úrovni smysl, protože data poskytovaná celosvětovými organizacemi nejsou cílená na členské země EU, nerespektují priority stanovené v Evropě a z tohoto pohledu tedy ani nepředstavují nejvhodnější základ pro formulaci evropské energetické politiky. Před vznikem společné energetické politiky měla EU jen velmi omezené expertní kapacity v této oblasti, které navíc byly zaměřené takřka výhradně na domácí trh. Dominantní institucí monitorující evropský trh s energiemi byl Eurostat, který pravidelně publikoval data týkající se vývoje cen energií, produkce a spotřeby EU a importů klíčových energetických surovin.¹⁸ Určitou zahraničně politickou hodnotu měla z těchto informací

¹⁸Zmíněná data byla pravidelně agregována do souhrnných publikací „*Statistical Aspects of the Energy Economy*“ a „*Statistical Aspects of the Oil Economy*“.

především data zaměřená na importy a exporty energetických surovin, která EU získala pravomoc sbírat až v roce 1995 v návaznosti na liberalizaci domácího energetického trhu.¹⁹

K většímu rozvoji monitorovacích a analytických kapacit EU v oblasti energetiky došlo až po přijetí společné energetické politiky. Na základě rozhodnutí Rady v Akčním plánu²⁰ byla v rámci DG Tren (doprava a energie, „*transport and energy*“) vytvořena Jednotka sledování energetických trhů („*Market Observatory for Energy*“), kde se v současnosti koncentrují relevantní kapacity EU v oblasti energetiky. Vedle pokračování ve sledování dat týkajících se nabídky a poptávky po energiích v EU došlo k expanzi sledování energetického trhu v oblasti dostupnosti rafinačních kapacit a vývoje rozsahu investic do energetické infrastruktury a zařízení. Jednotka sledování energetických trhů také provozuje Systém pro sledování energetických trhů („*Energy Market Observation System*“) umožňující přístup k těmto datům a vyhledávání.

Navzdory zmíněné expanzi aktivit je domácí trh stále dominantním předmětem analýzy. Ve vztahu ke třetím zemím vypracovala dosud Jednotka sledování energetických trhů pouze několik zpráv týkajících se významných energetických partnerů EU, konkrétně Alžírsko, Brazílie, Kanady, regionu Kaspického moře a Střední Asie, Libye, Norska, Ruska, Turecka a USA. Slabinou uvedených studií je především, že zpravidla jde o kompilace informací dostupných z mezinárodních organizací, které se věnují problematice energetiky jako je Mezinárodní energetická agentura a Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj. Dalším významným zdrojem pak jsou data dostupná Eurostatu nebo generálním ředitelstvím Komise.²¹

Kapacity EU ve vztahu ke třetím zemím doplňuje Síť energetických korespondentů („*The EU Network of Energy Security Correspondents*“) a Skupina pro zásobování ropou

¹⁹Rada EU. *Council Regulation (EC) No 2964/95 of 20 December 1995 introducing registration for crude oil imports and deliveries in the Community*. 1995. URL: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=395R2964 (získáno 26.01.2010)

²⁰Evropská rada, *Presidency Conclusions*, op. cit. viz pozn. 17, čl. 3

²¹Zprávy jsou dostupné ze stránky http://ec.europa.eu/energy/observatory/third_country_en.htm

(„*Oil Supply Group*“). Obě instituce se věnují primárně problematice krizí v zásobování energetickými surovinami a obě jsou složené primárně ze zástupců členských zemí. Vyšší potenciál ve vztahu k problematice technické expertízy v zahraniční energetické politice má z těchto dvou institucí Skupina energetických korespondentů, která slouží k výměně citlivých informací v oblasti energetiky mezi vládami členských zemí, Evropskou komisí a Radou ministrů. Oil Supply Group se schází pouze v případě krizí způsobených zastavením nebo přerušením dodávek a jejím cílem je koordinovat opatření přijatá členskými zeměmi EU (viz sekce 4.2.1).

V oblasti transportu surovin Komise spustila několik projektů, jejichž cílem je navrhovat a ověřovat možnosti transportu surovin do EU. Pravděpodobně nejvýznamnějším takovým projektem je program INOGATE („*Interstate Oil and Gas Transport to Europe*“), který se zaměřuje na oblast Černého a Kaspického moře. INOGATE byl spuštěn na počátku 90. let s cílem poskytnout technickou pomoc zemím bývalého Sovětského svazu ve správě energetické infrastruktury. V roce 2006 po dvouletém vyjednávání známém jako Iniciativa z Baku došlo k rozšíření tématického záběru programu, který se dnes zabývá prosazováním tržních principů v energetice na bázi pravidel vnitřního trhu EU, investiční politikou pro energetický sektor, udržitelným rozvojem a tématy energetické bezpečnosti jako je přeprava surovin a diversifikace zdrojů. Mezi lety 1998 a 2002 Komise také financovala program SYNERGY, jehož cílem bylo poskytnout prostředky v oblasti analýzy energetickým sektorům mimo země EU.

Od roku 2007 disponuje DG Tren také mechanismem koordinátorů v oblasti energetiky. Úlohou koordinátorů je monitorovat vývoj a napomoci dokončení klíčových energetických projektů v oblasti transevropských sítí. DG Tren v současnosti disponuje koordinátory pro propojení elektrické rozvodné sítě mezi Francií a Španělskem, propojení sítě v regionu Baltského moře, rozvoj větrných elektráren na pobřeží zemí severní Evropy a výstavbu vysokonapěťového vedení „Salzburgleitung“ v Rakousku. Výrazný zahraničněpolitický rozměr mají aktivity posledního z koordinátorů, Joziase van Aartsen, který se věnuje

problematice možnosti dovozu zemního plynu z oblasti Kaspického moře do střední Evropy prostřednictvím jednoho nebo více existujících projektů jako je Nabucco, South Stream, White Stream, ITGI a Trans Adriatic Pipeline (TAP).

Posledním aspektem technické expertízy EU je vztah mezi Komisí a energetickými společnostmi. Jsou to právě energetické společnosti, ne přímo národní administrativy, které disponují rozsáhlými informacemi technického charakteru. Vyšší technická expertíza národních administrativ pramení právě z úzké spolupráce s národními společnostmi v energetice (viz také sekce 5.2). Komisi se dosud s evropskými energetickými společnostmi nepodařilo navázat užší vztahy. Komise dlouhodobě prosazovala energetickou politiku založenou na posilování tržních principů v energetice a podpoře hodnot demokracie, respektu k lidským právům a dobrého vládnutí v zemích vyvážejících ropu a zemní plyn. Postoj energetických společností by se naopak dal označit za více geopolitický. Energetické společnosti spatřovaly výhody společné energetické politiky v možnosti získat skrze energetickou diplomacii přístup na nové energetické trhy. Ačkoliv energetické společnosti v obecné rovině akceptovaly možné výhody společné energetické politiky EU, v praktické rovině díky tomuto rozdílnému pohledu na energetiku patřily spíše k odpůrcům vzniku společné energetické politiky.²²

Souhrnně lze konstatovat, že technická expertíza Komise je orientovaná především na domácí trh. V zahraničněpolitické rovině Komise spoléhá především na údaje dostupné z Mezinárodní energetické agentury, případně na informace poskytnuté členskými zeměmi skrze existující expertní skupiny jako je Síť energetických korespondentů. Zpráva J. van Aartsena pro oblast Kaspického moře například uvádí, že politická aktivita Komise a její

²²Richard Youngs. *Oil companies and the EU's external energy policies*. Fundación par las Relaciones Internacionales y el Diálogo Exterior, 2008. URL: http://www.fride.org/download/COM_Oil_External_energy_UE_ENG_sep08.pdf (získáno 28.01.2010), s. 120-121

schopnost poskytnout podporu umožňující dokončení některého z existujících projektů byla v tomto konkrétním případě jen velmi slabá.²³

4.1.3 Shrnutí

Efektivní správa energetické politiky Komisí by vyžadovala kombinaci expertízy v zahraničněpolitické a technické rovině. V oblasti tradiční zahraniční politiky disponuje Unie relevantními kapacitami na úrovni jednotlivých DG pro otázky vnějších vztahů, dopravy a energie, zahraničního obchodu, rozvojové spolupráce a humanitární pomoci. Na úrovni Rady pak pro EU pracuje řada expertů zabývajících se bezpečnostní problematikou. EU v tomto smyslu již v době tvorby společné energetické politiky disponovala významnými expertními kapacitami. Limitem expertízy EU, který ji činí málo věrohodným agentem pro oblast energetické politiky, je především oddělení těchto kapacit mezi instituce Rady a Komise, což znesnadňuje formulaci a výkon politiky obsahově přesahující oblast působení jednotlivých institucí.

Technická expertíza EU v energetice z větší části vznikla až v době přijetí společné energetické politiky. Výjimku z tohoto pravidla tvoří prakticky pouze již od 90. let existující expertní kapacity pro otázky vnitřního trhu. Negativním rysem budování expertních kapacit pro energetiku na úrovni Komise v posledních letech je pokračující nepoměr mezi aktivitami týkajícími se domácího trhu a zahraniční dimenzí energetické politiky. Komise i v současnosti v otázkách zahraniční energetické politiky spoléhá ve velké míře na informace poskytnuté skrze MEA nebo členské země a nedisponuje vlastními kapacitami.

²³Jozias van Aartsen. *Activity Report: September 2007 - February 2009*. 2009. URL: http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/tent_e/doc/axis/2009_axis_linking_activity_report_2007_2009.pdf (získáno 26.01.2010), s. 5

4.2 Alternativní formy zajištění energetické bezpečnosti

Energetická politika je oblastí, kde členské země již v minulosti delegovaly některé pravomoci na mezinárodní organizace. V době vytváření společné energetické politiky tak členské země rozhodovaly nejen o kvalitách Komise jako agenta, ale porovnávaly také s již existujícími formami multilaterální spolupráce, především s Mezinárodní energetickou agenturou a smlouvou o Energetické chartě. V posledních letech se také objevila diskuse o možné roli NATO v energetice a NATO pro některé členské země představovalo další alternativu k delegaci pravomocí na EU.

4.2.1 Mezinárodní energetická agentura

Mezinárodní energetická agentura (MEA) vznikla jako reakce na první ropnou krizi v letech 1973 a 1974, kdy ceny ropy pro omezení produkce v zemích sdružených v Organizaci arabských zemí exportujících ropu vzrostly až na šestinásobek původního stavu.²⁴ Výsledkem byla vleklá hospodářská krize, která ukázala na narůstající závislost vyspělých ekonomik na dovozech ropy a na sílu kolektivní akce v tomto uspořádání trhu. Reakce evropských zemí na první ropnou krizi charakterizoval rozpor mezi skupinou vlád podporující spolupráci se Spojenými státy (Velká Británie, Nizozemí, částečně Německo) a vládami prosazujícími posilování vztahů s arabskými zeměmi (Francie, Itálie). Jako důsledek těchto sporů řešily evropské země nastalý problém v rámci národních politik a s minimem koordinace na evropské úrovni. Za jeden z mála společných kroků dohodnutých ovšem na půdě OECD z iniciativy H. Kissingera lze považovat vytvoření MEA, byť Francie jako hlavní obhájce posilování vztahů s arabskými zeměmi se k MEA připojila až v 90. letech.

²⁴Richard Scott. *History of the IEA: The First 20 Years*. Volume 1: Origins and Structure of the IEA. International Energy Agency, 1994. URL: http://www.iea.org/Textbase/publications/free_new_Desc.asp?PUBS_ID=1184 (získáno 17.02.2010), s. 28

Hlavním úkolem MEA byla a je koordinace opatření vlád zemí dovážejících ropu v případě přerušení dodávek. Ideově se tak vznik MEA opíral o vzájemnou závislost mezi producenty a konzumenty energetických surovin, když příjmy z exportu energetických surovin často tvoří velkou část valutových příjmů ekonomik vyvážejících ropu nebo zemní plyn. Přestože koordinace politik zemí dovážejících ropu je stále důležitým předmětem činnosti MEA a do značné míry také zdrojem její exkluzivity v mezinárodním systému, došlo v poslední době k určitému posunu zaměření této mezinárodní organizace. MEA se stále více stává expertní organizací intenzivně se zabývající analýzou a monitoringem trhů s energiemi, problematikou životního prostředí, obnovitelných zdrojů a energetickou efektivitou.²⁵ Na tomto základě pak MEA pravidelně zkoumá energetické politiky členských zemí a vydává doporučení, která by měla vést k zvýšení energetické bezpečnosti v dané zemi. V této expertní rovině je MEA významným zdrojem i pro formulaci energetické politiky EU, jak bylo argumentováno v předchozí sekci této práce.

V oblasti společné odpovědi na přerušení dodávek disponuje Mezinárodní energetická agentura dvěma opatřeními orientovanými na sdílení krizových zásob ropy v případě vzniku krizové situace v zásobování. Jedná se o Systém krizového sdílení („*Emergency Sharing System*“, ESM) a Opatření koordinované krizové odpovědi („*Coordinated Emergency Response Measure*“, CERM). První ze zmiňovaných mechanismů vznikl jako přímá reakce na první ropnou krizi a dále uvedená opatření byla již součástí původní smlouvy zakládající MEA. ESM ukládá členským zemím tři klíčové povinnosti. Především členské státy MEA musí disponovat strategickými rezervami, jejichž množství je stanoveno jako průměrný objem importů ropy do země za 90 dní uplynulého kalendářního roku. Druhé opatření pak spočívá v omezení spotřeby ropy v zemi pro případ krize. Členské země MEA musí vypracovat plán omezení spotřeby ropy o alespoň 7 procent pro případ stejně rozsáhlého omezení dodávek do jedné nebo více členských zemí a další, radikálnější plán omezení

²⁵Thijs de Graaf a Dries Lesage. „The International Energy Agency after 35 Years: Reforms Needs and Institutional Adaptability“. In: *Review of International Organizations* 4.3 (2009), s. 293–317

spotřeby o 10 procent, který se aplikuje pokud dopady krize zásobování překročí hranici 12 procent dodávek. Posledním aspektem ESM je systém sdílení dostupných dodávek ropy. V návaznosti na zkušenosti se selektivní strategií arabských států v době první ropné krize systém předpokládá, že ne všechny země budou přerušением dodávek zasažené ve stejné míře. MEA prostřednictvím svého Sekretariátu pak bude přerozdělovat dostupné dodávky mezi členské země tak, že méně zasažené země jsou povinny posílat část svých dodávek zemím více zasaženým. Sekretariát MEA hraje významnou roli nejen v realizaci opatření ESM, ale také identifikuje krizové situace a rozhoduje o aktivaci krizového systému. Členské země mohou rozhodnutí Sekretariátu zvrátit pouze jednomyslným hlasováním. Mechanismy solidarity mezi členskými zeměmi v rámci ESM a role Sekretariátu MEA se proto zpravidla považují za výjimečně silné, neboť zvrácení rozhodnutí Sekretariátu by vyžadovalo i souhlas postižené země.²⁶

Slabinou systému ESM je především existence pevně stanoveného kritéria sedmiprocentního snížení dodávek ropy do jedné nebo více členských zemí MEA. Opatření ESM proto zpravidla nelze aplikovat na případy, kdy dojde ke snížení dostupnosti ropy na trhu a růstu cen z důvodu tržního vývoje, havárií na přenosové infrastruktuře, stávek v některé ze zemí vyvážející ropu apod., přestože dopady takového vývoje na ekonomiku členských zemí MEA mohou mít při dnešní úrovni závislosti vyspělých ekonomik na ropě značný rozsah. V reakci na omezení mechanismu ESM byl v roce 1984 přijatý mechanismus CERM. Motivací pro zavedení mechanismu CERM byla zkušenost členských zemí MEA z let 1979-1981, kdy nepřekročení sedmiprocentní hranice neumožnilo aktivaci ESM, ačkoliv ceny ropy vzrostly na téměř dvojnásobek a způsobily značné ekonomické škody řadě členských zemí. Mechanismus CERM je navržen právě pro takové situace, když umožňuje uplatnit opatření dojednaná v rámci ESM na základě skutečných dopadů narušení dodávek na ekonomiky

²⁶Graaf a Lesage, op. cit. viz pozn. 25, s. 301, Robbert Willenborg, Christoph Tönjes, a Wilbur Perlot. *Europe's oil defences. An analysis of Europe's oil supply vulnerability and its emergency oil stockholding systems*. Clingendael Institute, 2004. URL: http://www.clingendael.nl/publications/2004/20040100_ciep_paper_willenborg.pdf (získáno 17.02.2010), s. 35

členských zemí a bez ohledu na formální kritérium rozsahu narušení dodávek. Významným rozdílem mezi ESM a CERM je mechanismus aktivace opatření, kdy v rámci ESM je primárně odpovědnou institucí Sekretariát MEA, zatímco aplikace opatření CERM vyžaduje explicitní souhlas všech členských zemí.

Vztah MEA a jejích opatření v oblasti reakce na krize v zásobování ropou k energetické politice na úrovni ES/EU je dlouhodobě problematický. Evropské hospodářské společenství mělo již v době vzniku MEA k dispozici opatření umožňující členským zemím čelit obdobným situacím. V návaznosti na uzavření Suezského průplavu během Šestidenní války mezi Egyptem, Sýrií a Izraelem vydala Rada nařízení, kterým se členské země zavazovaly udržovat rezervní zásoby ropy a jejích produktů pokrývající v případě krize 65 dní domácí spotřeby. Ještě v říjnu 1972 se summit členských zemí usnesl, že pro zajištění spolehlivosti dodávek bude nutné přijetí společné energetické politiky. Na konci roku 1972 pak došlo dalším rozhodnutím Rady k navýšení požadovaných rezerv na 90 dní. Následujícího roku Rada vydala další regulaci zavazující členské země k vypracování plánů omezení spotřeby a využití rezerv pro případ krize.²⁷

S ustavením MEA se další vývoj společné energetické politiky v oblasti managementu energetických krizí prakticky zastavil. Současná podoba těchto opatření v EU je definována nařízením Rady z července 2006, které nejde výrazněji za hranice dohody ze 70. let. Členské země EU jsou povinny udržovat zásoby ropných produktů v rozsahu nejméně 90 denní průměrné spotřeby během předchozího kalendářního roku. Výjimku z uvedeného pravidla mají pouze země, které na svém území těží ropu a kterým je povoleno snížení množství těchto rezerv o maximálně 25 procent. Členské země jsou dále povinny pravidelně informovat Komisi o úrovni existujících zásob a umožnit bezodkladné čerpání těchto rezerv v případě potřeby. Pro případ vypuknutí krize v zásobování ropou Komise zprostředkovává na žádost kteréhokoliv členského státu nebo z vlastního podnětu konzultace mezi členskými státy.²⁸

²⁷Willenborg, Tönjes, a Perlot, op. cit. viz pozn. 26, s. 27

²⁸Rada EU. *Směrnice Rady 2006/67/ES ze dne 24. července 2006, kterou se členským státům ukládá povinnost udržovat minimální zásoby ropy nebo ropných produktů*. Úřední věstník L 217. 2006. URL: <http://eur->

Rozsah a forma přijatých opatření je zcela v gesci dohody mezi členskými zeměmi. Směrnice Rady v tomto smyslu pouze předesílá, že přijatá opatření budou formulována v souladu s existujícími závazky členských zemí v MEA,²⁹ konkrétně by se pravděpodobně jednalo o použití platných krizových plánů.

Za slabinu současné evropské politiky v oblasti ropných krizí lze označit především zjevně slabou úlohu Komise v systému. Zatímco Sekretariát MEA disponuje v rámci opatření ESM prakticky suverénní rolí v uplatnění existujících opatření, role Komise je především koordinační. Pravděpodobně nejsilnější pozici má Komise v oblasti monitoringu plnění závazků členských zemí při udržování ropných rezerv, naopak Komise nemá za žádných okolností právo rozhodovat o nakládání s dostupnými rezervami v okamžiku vypuknutí krize. Mechanismy solidarity mezi členskými zeměmi jsou tak v případě EU výrazně slabší, než v případě aktivace opatření ESM v MEA. Konkrétní rozhodnutí týkající se koordinace opatření přijatých členskými zeměmi v případě krize způsobené přerušением nebo omezením dodávek činí v rámci EU experti delegovaní z členských zemí, tzv. „*Oil Supply Group*“. Ani případná dohoda expertů v rámci Oil Supply Group však EU neposkytuje přílišný prostor pro užití ropných rezerv. Členské země EU se v rámci MEA zavázaly nevyužívat dostupné ropné rezervy, pokud by tím došlo ke snížení zásob pod úroveň vyžadovanou MEA.³⁰ Vzhledem k podobně konstruovaným kritériím požadovaného rozsahu rezerv v EU a v MEA tak rozhodnutí na úrovni EU může spoléhat primárně na mechanismy omezování spotřeby.

Nízký rozvoj společné politiky v oblasti managementu krizí v zásobování ropou lze přičíst především postoji členských zemí, které v současnosti zjevně preferují mechanismy MEA před začleněním této problematiky do politik EU. Uvedený postoj členských zemí lze doložit jak absencí problematiky rozvoje společných opatření na obranu před ropnými krizemi

lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:217:0008:01:CS:HTML (získáno 18.02.2010), čl. 1, 4, 10

²⁹Rada EU, *Směrnice Rady 2006/67/ES ze dne 24. července 2006, kterou se členským státům ukládá povinnost udržovat minimální zásoby ropy nebo ropných produktů*, op. cit. viz pozn. 28, odůvodnění, bod 4

³⁰Graaf a Lesage, op. cit. viz pozn. 25, s. 305

v Akčním plánu ke společné energetické politice, tak i minulými neúspěšnými aktivitami Komise směřujícími k vylepšení existujících mechanismů. V roce 2002 například Komise předložila návrh, kterým mělo dojít k navýšení celkové výše rezerv až na 120 dní průměrné spotřeby členských zemí. Rezervy nad rámec požadavků MEA pak měly být spravovány Komisí podle přesně stanovených kritérií. Komise by touto cestou se souhlasem zvláštního výboru složeného z členských zemí měla možnost použít dostupné rezervy jednak jako určitý podpůrný prostředek k aktivitám MEA v případě alespoň 7% narušení celosvětových dodávek ropy, jednak by Komise získala právo použít rezervy v případě růstu cen ropy, který by za posledních 12 měsíců způsobil nárůst celkových nákladů na importy této suroviny přesahující 0,5% HDP Unie.³¹

Návrhy Komise na rozšíření mechanismů sdílení zásob ropy během energetických krizí byly nakonec Radou zamítnuty s odůvodněním, že je Rada nepovažuje za přínosné.³² Racionalitu takového postoje lze hledat především ve skutečnosti, že MEA umožňuje spolupracovat s dalšími významnými konzumenty ropy jako jsou USA nebo Japonsko. Potenciální dopad koordinovaných opatření na úrovni MEA je proto vyšší, než v případě obdobných opatření, která by přijaly pouze členské země EU. Dnešní mechanismy EU na obranu před ropnými šoky lze z tohoto pohledu považovat za do značné míry nadbytečné a jejich existenci za důsledek rozhodnutí učiněných v době Suezské krize.

4.2.2 Energetická charta

Druhým výrazným konkurentem společné energetické politiky EU je Energetická charta, resp. mezinárodní režim, který kolem této smlouvy vznikl. Charta vznikla po konci Studené války jako nová forma spolupráce mezi zeměmi západní a východní Evropy. Základní myšlenkou Charty bylo vytvoření bezpečného investičního prostředí umožňujícího příliv finančních prostředků ze zemí ES. Tím měl být zajištěn další rozvoj energetické infrastruktury.

³¹Willenborg, Tönjes, a Perlot, op. cit. viz pozn. 26, s. 47

³²ibid., s. 57

tury ve východní Evropě. Charta proto byla oboustranně výhodná, země východní Evropy nezbytně potřebovaly další investice a také technologie k rozvoji svých energetických kapacit a naopak západní Evropa jednak neměla nejmenší zájem na případném ohrožení dodávek a jednak viděla ve smlouvě investiční příležitosti pro národní energetické společnosti.³³

Z hlediska vzniku Energetické charty je vhodné zdůraznit, že se v podstatě původně jednalo o evropský projekt. Úvodní návrh vypracoval tehdejší předseda vlády Nizozemí Ruud Lubbers a předložil jej na jednání Evropské rady v Dublinu v roce 1990. Vlastní text Energetické charty byl zpracován Evropskou komisí a vyjednávací proces byl ukončen v prosinci 1991 podpisem smlouvy. V roce 1994 se Evropská charta transformovala na Smlouvu o Energetické chartě, která je závazná podle mezinárodního práva. Jakkoliv stály evropské instituce na počátku jednání o Energetické chartě, jedná se o na EU nezávislý mezinárodní režim. Hlavním institucionálním orgánem je Konference Energetické charty, která nese politickou odpovědnost za naplňování zásad dohody. Také z pohledu členství Charta výrazně přesahuje evropskou dimenzi, když k signatářům Charty vedle států dnešní EU a nástupnických států bývalého Sovětského svazu patří mj. Austrálie, Mongolsko, Turecko nebo Japonsko. Další země jako jsou USA, Kanada, Čína a řada ropu produkujících zemí převážně na Blízkém východě a v Africe mají u organizace status pozorovatele. Navzdory tomu zůstala Energetická charta zvláště v průběhu 90. let jednoznačně největším tématem evropské energetické politiky, když jednak skýtala vynikající možnost, jak zajistit energetické potřeby Evropy na mnoho let dopředu, jednak se jednalo o téma podporované Evropskou komisí i členskými zeměmi.³⁴

Smlouva o energetické chartě by se ve stručnosti dala charakterizovat jako sektorová dohoda o liberalizaci obchodu, investic a přepravy v oblasti energetiky postavená na

³³Andrei Konoplyanik a Thomas Wälde. „Energy Charter Treaty and its Role in International Energy“. In: *Journal of Energy and Natural Resources Law* 24.4 (2006), s. 523–558, s. 524, Regina S. Axelrod. „The European Energy Charter: Reality or Illusion“. In: *Energy Policy* 24.6 (1996), s. 497–505, s.498, Sodupe a Benito, op. cit. viz pozn. 61, s. 170

³⁴Svein S. Andersen. *EU Energy Policy: Interest Interaction and Supranational Authority*. Working Paper 00/5. ARENA, 2000. URL: http://www.arena.uio.no/publications/wp00_5.htm (získáno 22.02.2010)

pravidlech Světové obchodní organizace (WTO). V oblasti investic Charta zajišťuje volný pohyb kapitálu z i do cílové země a garantuje stejné zacházení národním a zahraničním společnostem, případně doložku nejvyšších výhod podle toho, která zásada je pro společnosti výhodnější. Ochrana investic zahraničních společností je garantována skrze závazek řešit vzniklé spory před mezinárodní arbitráží, což investorům zajišťuje mj. náhradu vzniklých škod v případě vyvlastnění nebo jiného negativního zásahu státu do jejich podnikání. V oblasti obchodu s energetickými surovinami Charta aplikuje pravidla Všeobecné dohody o clech a obchodu (GATT) a to i na země, které nejsou členy GATT/WTO. Z hlediska přepravy energetických surovin Charta garantuje svobodnou přepravu a ukládá členským státům povinnost zabezpečit bezproblémový transfer energetických surovin skrze existující přepravní cesty. Transitní protokol Charty dále umožňuje i budování dodatečných přepravních zařízení podle potřeb trhu, členské státy však disponují právem nové projekty vetovat, pokud by jejich výstavbou došlo k ohrožení národní bezpečnosti nebo stavu životního prostředí. Poslední významnější částí Charty je Protokol o energetické efektivitě a životním prostředí, který členské země zavazuje k prosazování energetických politik vedoucích k zvýšení efektivity nakládání s energiemi a zlepšení ochrany životního prostředí.

Energetická charta je proto nástrojem, který by měl řešit energetickou problematiku skrze liberalizaci trhů s energiemi. Myšlenkové základy Charty podporují i poslední analýzy MEA, kde za hlavní riziko pro následující roky není identifikován hrozící nedostatek ropy a zemního plynu ve smyslu vyčerpání dostupných rezerv těchto surovin, ale nedostatečné investice do rozvoje existujících těžebních kapacit a infrastruktury.³⁵ K myšlence zajištění energetické bezpečnosti prostřednictvím liberalizace mezinárodních energetických trhů se přihlásila i Evropská komise, která ve svém návrhu společné energetické politiky definovala mezinárodní spolupráci a konkrétně prohlubování mezinárodního režimu kolem Smlouvy

³⁵Mezinárodní energetická agentura, *World Energy Outlook – Executive Summary*, op. cit. viz pozn. 11

o energetické chartě za jednu z hlavních strategických priorit EU v energetice pro následující tři roky.³⁶

Z pohledu EU je alarmující, že ve skupině nejvýznamnějších importérů ropy a zemního plynu do EU k Chartě plně přistoupily pouze kavkazské republiky a státy střední Asie. Ostatní země z této skupiny mají buď pouze pozorovatelský status, nebo jako je tomu v případě Ruska a Norska smlouvu dosud neratifikovaly. Příčiny pro odmítání Charty přitom nebyly vždy racionální. Důvodem pro odklad ratifikace Smlouvy o energetické chartě často byla mylná interpretace, že smlouva omezí národní suverenitu v nakládání s energetickými zdroji. Ve skutečnosti Charta spíše směřuje k vytvoření transparentního systému pro obchod a investice v energetické oblasti, kde budou odstraněny prvky diskriminace mezi domácími a zahraničními společnostmi, velkými a menšími hráči na trhu apod. Smlouva chrání suverenitu států v oblasti energetické politiky, když rozhodnutí o povolení těžby nechává zcela v gesci národních vlád, které de facto mají skrze ustanovení o ekologických a národně bezpečnostních dopadech nově budovaných dopravních cest právo veta i v této otázce tranzitního protokolu. Charta také implicitně nepreferuje uspořádání energetického trhu založené na privátních společnostech, státy si mohou podržet vlastnictví energetických společností, pokud tyto budou působit za rovných podmínek na trhu.³⁷

V návaznosti na problémy s ratifikací Energetické charty vyvinula v posledních letech EU další bilaterální a multilaterální aktivity, které by měly vést k prosazení principů svobodného obchodu v energetice. Zaměříme-li se dále pouze na vztahy mezi EU a Ruskem jako největším potenciálním partnerem EU v oblasti energetiky mezi zeměmi, které podepsaly Smlouvu o energetické chartě, EU během 90. let spoléhala na ratifikaci Charty ruskou Dumou. Rusko ovšem ratifikaci Charty dlouhodobě odmítá, jak již bylo zmíněno výše. Příčiny negativního postoje Ruska do určité míry odpovídají popsanému mylnému vnímání negativních dopadů Charty. Řada poslanců ruské Dumy se obává, že přistoupení k Ener-

³⁶Evropská komise, *An Energy Policy for Europe*, op. cit. viz pozn. 23, Annex I

³⁷Konoplyanik a Wälde, op. cit. viz pozn. 33, s. 539-540

getické chartě by jednak umožnilo nekontrolovatelnou těžbu ruského nerostného bohatství západními společnostmi a současně by pravidla Energetické charty podkopala pozice Gazpromu, který odvádí asi čtvrtinu celkových příjmů federálního rozpočtu a je pro Rusko také největším zdrojem valutových příjmů.³⁸

Alternativním vysvětlením ruského „ne“ ratifikaci Energetické charty pak může být kombinace historických a geopolitických důvodů. V době jednání o Energetické chartě na počátku 90. let disponovalo postkomunistické Rusko jen minimálními zkušenostmi s vyjednáváním obdobných dohod. Ruský energetický sektor navíc v té době jen velmi obtížně hledal investory a podepsání Energetické charty se mohlo jevit jako jediná možná cesta k zajištění nezbytných investic do zanedbané energetické infrastruktury a nevyužívaných nalezišť na Dálném východě. Možnosti Ruska z hlediska zajištění investic se na přelomu století výrazně zlepšily díky kombinaci faktorů růstu cen energetických surovin na mezinárodních trzích, zájmu investorů z východní Asie a postupnému zvyšování cen na domácím trhu; Grigoriev například uvádí, že asi 18% ruského HDP je v současnosti k dispozici pro domácí investice.³⁹ Z geopolitického hlediska bylo zamítavé stanovisko ruské Dumy především důsledkem principů svobodné přepravy surovin, který by vedl k oslabení strategické pozice v evropském systému zásobování energiemi, který v posledních letech Rusko hojně využívalo k uplatňování vlivu v mezinárodním systému.⁴⁰

Odpovědí evropské politiky na stále zjevnější negativní postoj Ruska k ratifikaci Energetické charty bylo zahájení energetického dialogu v roce 2000. Jako hlavní společná témata nově zahájené spolupráce byla identifikována zajištění bezpečnosti dodávek energií na evropském kontinentu, rozvoj ruské ekonomiky s důrazem na zdroje energií, příležitosti celoevropského trhu, problematika klimatických změn a jaderná energetika.⁴¹ Evropská

³⁸Debra Johnson. „EU–Russian Energy Links: A Marriage of Convenience?“. In: *Government and Opposition* 40.2 (2005), s. 256–277, s. 271

³⁹Grigoriev, op. cit. viz pozn. 38, s. 17

⁴⁰Handke a Jong, op. cit. viz pozn. 62, s. 36–41

⁴¹*Synthesis Report. EU-Russia Energy Dialogue. 2001. URL: http://ec.europa.eu/energy/international/bilateral_cooperation/russia/doc/reports/progress1_en.pdf (získáno 20.02.2010), s. 1*

komise v prvních letech energetického dialogu otevřeně prosazovala přijetí Smlouvy o energetické chartě Ruskem jako důležitý nástroj vedoucí ke zlepšení právního prostředí pro investice do ruské ekonomiky a infrastruktury a v důsledky i jako nezbytnou podmínku naplnění ekonomických cílů dialogu.⁴²

Schopnost EU změnit od počátku negativní postoj Ruska k ratifikaci Energetické charty se v praxi ukázala jako výrazně limitovaná. Příčiny lze najít částečně v probíhajících rozepřích ohledně obchodních praktik EU nebo Ruska na trzích s energiemi. Rusko několikrát napadlo EU, že sama nerespektuje pravidla liberálního trhu. Prvním příkladem takového obvinění může být veřejně vznesená domněnka, že EU prosazuje pravidlo omezení maximální možné závislosti členských zemí na jednom dodavateli na 30% celkových dodávek.⁴³ Obdobnou politiku v praxi aplikovalo v rámci EU pouze Španělsko na základě rozhodnutí národní vlády, vyvrácení ruských obav se přesto stalo hlavním tématem energetického dialogu v roce 2001. Dalším tématem sporu se stala pozice Gazpromu na ruském a evropském energetickém trhu. Zatímco EU pokládala Gazprom za obtížně akceptovatelný příklad státem podporovaného monopolu, Rusko si stěžovalo na praktiky některých členských zemí bránící Gazpromu nabývat energetickou infrastrukturu a přímo distribuovat plyn evropským zákazníkům.⁴⁴

Druhým okruhem příčin neúspěchu EU v zajištění ratifikace Energetické charty byly rozpory mezi politikami jednotlivých členských zemí. Zatímco staré členské země často prosazovaly politiku posilování bilaterálních vztahů s Ruskem (viz případ Německa, sekce 5.2.3), země bývalého Východního bloku považovaly prohlubování bilaterálních vztahů mezi starými členskými zeměmi a Ruskem za ohrožení vlastní bezpečnosti. Politika nových členských zemí vůči Rusku byla mnohem spíše motivována negativními historickými zkušenostmi, než zájmem na prosazování dobrých ekonomických vztahů. Primárním motivem politiky nových členských zemí bylo především zadržování růstu politického a

⁴²op. cit. viz pozn. 41, s. 4

⁴³Andrew Monaghan. *EU-Russia Energy Cooperation EU*. The EU-Russia Review 2. EU-Russia Centre, 2006. URL: http://www.eu-russiacentre.org/assets/files/REVIEW2_final.pdf (získáno 23.02.2010), s. 27

⁴⁴ibid., s. 28

ekonomického vlivu Moskvy v Evropě;⁴⁵ myšlenka vzájemně prospěšného ekonomického partnerství mezi zeměmi EU a Moskvou tak v případě těchto zemí byla zatlačena do pozadí obavami o vlastní národní bezpečnost. Po východním rozšíření proto bylo pro Komisi mnohem složitější působit v dialogu s Ruskem jako reprezentant zájmů všech 27 zemí Unie disponujících dohromady trhem s 500 milióny spotřebitelů.

Důsledkem přetrvávající zdrženlivosti Ruska a problémů energetického dialogu bylo přehodnocení existujících priorit. V roce 2005 bylo dosaženo dohody na strukturování existující spolupráce mezi EU a Ruskem do čtyřech oblastí společného zájmu („*common spaces*“): ekonomika a obchod, mezinárodní bezpečnost, zahraniční a bezpečnostní politika, věda, vzdělávání a kultura. Dosavadní energetický dialog byl přiřazen k oblasti ekonomiky a obchodu jako prioritní oblast spolupráce, což vyplývalo z obecného významu energetiky v obchodní výměně i vzájemných vztazích EU a Ruska. Priority spolupráce v jednotlivých oblastech Rusko a EU formulovali v cestovní mapě dohodnuté na summitu v Moskvě v květnu 2005. V oblasti energetiky cestovní mapa stanovovala jako cíle spolupráce podporu a ochranu investic, zlepšení investičního prostředí, konvergenci právních předpisů a další regulace a prosazování vysokého standardu v ochraně životního prostředí. Především se mělo jednat o opatření zaměřená na prosazování principů poctivého obchodu, postupné přibližování existujících regulačních rámců v energetice, integraci trhů nebo umožnění svobodného transportu energetických surovin.⁴⁶

Jádro dohodnuté spolupráce v energetice tvořily oblasti zaměřené na prosazování principů svobodného obchodu s energetickými surovinami, zlepšování kvality investičního prostředí a transportu surovin. V porovnání s předchozí snahou Komise o prosazení ratifikace Energetické charty Ruskem nová forma spolupráce pouze vyzývala k prosazování principů obsažených v Chartě. Určitou substituci konkrétním ustanovením Charty tvořil především

⁴⁵Handke a Jong, op. cit. viz pozn. 62, s. 36 a sekce 4.3.3 této práce.

⁴⁶*Roadmap for the Common Economic Space - Building Blocks for Sustained Economic Growth*. EU-Russia Summit Conclusions. 2005. URL: http://www.eu2005.lu/en/actualites/documents_travail/2005/05/10-4spaces/4spaces.pdf (získáno 05.03.2010), bod 4

obsažený závazek k postupné konvergenci ruského právního systému v oblasti energetiky k pravidlům evropského energetického trhu. Cestovní mapa v tomto smyslu zůstala ideově věrná principům formulovaným Energetickou chartou, zatímco institucionální mechanismy Charty jsou nahrazeny plánem na harmonizaci právních systémů a pravidel regulace energetického sektoru.

Za určité novum lze v tomto smyslu považovat především posun od multilaterální smlouvy jakou je Energetická charta k bilaterálnímu zajištění principů svobodného obchodu s energetickými surovinami a svobodného transportu. Uvedený posun by se v teoretické rovině mohl signalizovat významný přelom v politice EU od prosazování celosvětového svobodného obchodu s energetickými surovinami v duchu liberálního pohledu na zajištění energetické bezpečnosti k více geopolitickému pojetí zaměřenému na vztahy s konkrétními významnými dodavateli a regiony. V praxi je ale taková interpretace jen obtížně udržitelná oproti dalším aktivitám Komise a prohlášením jejích významných představitelů.

Energetická charta a její prosazení zůstává i nadále jednou z priorit energetické politiky EU. V návrhu společné energetické politiky „*An Energy Policy for Europe*“ Komise jednoznačně uvádí, že první prioritou energetické politiky Unie vůči třetím zemím by mělo být posilování mezinárodního právního prostředí, konkrétně pak především prosazování Energetické charty a mezinárodních dohod v otázkách ochrany klimatu.⁴⁷ I ve vztahu k Rusku se zdá, že prosazení Energetické charty je Komisí považováno za dlouhodobý cíl energetického dialogu, byť v oficiálních dokumentech se pojem Energetická charta v posledních letech nevyskytuje. Například během konference o energetické bezpečnosti ve Vilniusu tehdejší komisař pro energetiku A. Piebalgs jednoznačně uvedl, že EU by v reakci na vlastní energetickou závislost na Rusku měla usilovat o prosazování principů Energetické charty v partnerství s Ruskem a současně pokračovat ve svém úsilí o ratifikaci Smlouvy

⁴⁷Evropská komise, *An Energy Policy for Europe*, op. cit. viz pozn. 23, s. 18

Moskvou.⁴⁸ Z tohoto pohledu se odklon od Energetické charty ve vztahu k Rusku jeví spíše jako reakce Komise vynucená dlouhodobě negativním postojem Moskvy k ratifikaci Charty. Ideový základ politiky EU a pravděpodobně i dlouhodobý cíl Komise v energetickém dialogu s Ruskem ale zůstávají těsně propojené s prosazením Smlouvy o energetické chartě.

4.2.3 NATO

Zatímco režim kolem Smlouvy o energetické chartě a Mezinárodní energetický agentura jsou mezinárodní organizace primárně zaměřené do oblasti energetiky, úloha Severoatlantické aliance (NATO) v této oblasti je prozatím spíše hypotetická. Zapojení NATO v oblasti energetické bezpečnosti lze chápat jako součást debat o nutné reformě úlohy NATO v globalizovaném světě. Energetika se stává podobně aktuálním bezpečnostním tématem jako šíření zbraní hromadného ničení nebo terorismus. Expertíza NATO ve vojenské oblasti umožňuje uvažovat o angažování NATO v oblasti ochrany nalezišť ropy a zemního plynu nebo dopravních cest přivádějících tyto suroviny do vyspělých zemí. NATO by potenciálně také mohlo přispět ke zlepšení výměny informací mezi členskými zeměmi a monitoringu mezinárodní energetické situace a krizí. V této oblasti má NATO do velké míry unikátní možnost zahájit intenzivní dialog mezi producenty a některými spotřebitelskými zeměmi, které jsou buď přímo členy NATO, nebo s Aliancí spolupracují skrze programy jako je Partnerství pro mír. Někteří analytici a země uvažují i o zvýšení solidarity mezi členy NATO v energetických otázkách a možnosti prosazovat energetické zájmy jeho členů pomocí vojenských prostředků.

Úvahy o navýšení úlohy NATO v energetice se poprvé objevily již koncem 90. let. Strategická koncepce Aliance z roku 1999 předvídá pro případ narušení dodávek důležitých surovin možnost konzultací mezi členskými zeměmi NATO podle článku 4 Severoatlantické

⁴⁸Andris Piebalgs. *EU's response to the global energy challenges*. Speech at the Vilnius Energy Security Conference. 2007. URL: http://edc.tsu.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=58&Itemid=9 (získáno 27.03.2010)

smlouvy a případné koordinace politik vedoucích k odstranění hrozby.⁴⁹ Od roku 2001 v rámci operace „*Active Endeavour*“ lodě NATO hlídkují v oblasti Středozemního moře. Přestože operace „*Active Endeavour*“ je primárně zaměřená na odhalování teroristických aktivit, měla pozitivní dopady na zvýšení bezpečnosti i v jiných oblastech včetně energetické bezpečnosti. Oblast Středozemního moře je významnou tranzitní trasou pro zásobování zemí EU ropu a zemním plynem. Přes Středozemní moře vedou zásobovací trasy významných evropských rafinerií ve francouzském Marseilles nebo italské rafinerie ISAB na Sicílii, Středozemní moře také spojuje odběratele ropy a zemního plynu v Evropě s producentskými zeměmi severní Afriky ať již námořní cestou nebo skrze ropovody a plynovody spojující italskou Sicílii a jih Španělska s Libyí a Alžírskem, skrze Středozemní moře také částečně procházejí dodávky z oblasti Blízkého východu skrze Suezský průplav nebo ropný terminál v egyptské Alexandrii propojený s dodavatelskými zeměmi ropovodem SUMED. Operace „*Active Endeavour*“ přispěla k zvýšení bezpečnosti energetické infrastruktury a dopravních cest v oblasti Středomoří.

Rozšíření role NATO v energetické bezpečnosti bylo následně diskutováno na summitech Aliance v Rize a Bukurešti. Během lotyšského summitu došlo mezi členskými zeměmi k dohodě o pověření skupiny expertů zkoumáním možné přidané hodnoty NATO v zajištění energetické bezpečnosti s důrazem na bezpečnost energetické infrastruktury.⁵⁰ Na summitu v Rize Rada NATO pověřila experty, aby vyhodnotili současná bezpečnostní rizika v energetice. Následující summit v rumunské Bukurešti potom na základě vypracované zprávy „*NATO's Role in Energy Security*“ rozhodl o hlubším angažování aliance v oblastech sdílení informací včetně výsledků činnosti tajných služeb, posilování stability, mezinárodní a regionální spolupráce v energetice, společném řešení následků energetických krizí a ochraně

⁴⁹Severoatlantická aliance. *NATO's Strategic Concept*. 1999. URL: <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm> (získáno 24.02.2010), čl. 22

⁵⁰Severoatlantická aliance. *Riga Summit Declaration*. 2006. URL: http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm#energy_security (získáno 24.02.2010), čl. 45

energetické infrastruktury.⁵¹ Zatím poslední summit NATO z francouzského Štrasburku a německého Kehlů vyzdvihl při příležitosti šedesáti let existence Aliance význam méně tradičních bezpečnostních témat a vyzval k začleňování oblasti energetické bezpečnosti do existujících forem spolupráce mezi členskými zeměmi a mezi NATO a partnerskými státy.⁵²

Oživení debaty o úloze NATO v oblasti energetické bezpečnosti po roce 2005 souviselo s vývojem energetické politiky ve Spojených státech a bezpečnostní situace v evropské energetice. Zájem Spojených států o angažování NATO v oblasti energetiky byl důsledkem nové energetické strategie „*National Energy Policy*“ přijaté v roce 2006. Nová politika USA kladla velký důraz na vojensko-bezpečnostní aspekt energetiky, např. v podobě zranitelnosti nestabilitou v producentních zemích, zneužití statusu dodavatelské země jako prostředku politického nátlaku nebo teroristickými útoky na energetickou infrastrukturu.⁵³ NATO disponující expertízou ve vojenské oblasti se jeví jako vhodný nástroj k zajištění takového militarizovaného pojetí energetické bezpečnosti.

V případě evropských zemí pramenil zájem o angažování NATO v otázkách energetické bezpečnosti především z pocitu ohrožení vyvolaného u některých členů EU opakujícími se krizemi v zásobování ruským zemním plynem a přesvědčení, že Rusko zneužívá svoji pozici významného dodavatele ropy a zemního plynu jako nástroje k prosazování svých širších politických zájmů v Evropě. Země EU jsou v současnosti přibližně z 30% závislé na dovozech ruského plynu a ropy. Míra závislosti na ruských dodávkách přitom výrazně kolísá napříč jednotlivými členskými zeměmi; zatímco země střední a východní Evropy jsou z historických důvodů takřka plně závislé na Rusku, západní Evropa spoléhá na širší spektrum dodavatelů.⁵⁴ Byly to právě nejvíce na ruských energetických zdrojích závislé země bývalého Východního bloku, které s obavami sledovaly počínání ruských

⁵¹ Severoatlantická aliance. *Bucharest Summit Declaration*. 2008. URL: <http://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-049e.html#energy> (získáno 24.02.2010), čl. 48

⁵² Severoatlantická aliance. *Strasbourg and Kehl Summit Declaration*. 2009. URL: http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm (získáno 24.02.2010), čl. 59

⁵³ Per Olve Eikeland. „US Energy Policy at a Crossroad“. In: *Energy Policy* 21.10 (2006), s. 987–999

⁵⁴ Detailní přehled uvádí Kovačovská, op. cit. viz pozn. 77

energetických firem v republikách bývalého Sovětského svazu. Například polský ministr zahraničních věcí R. Sikorski v rozhovoru z roku 2008 otevřeně deklaroval, že Rusko zneužívá svůj status dodavatele energií jako nástroj politického nátlaku na některé země bývalého sovětského bloku.⁵⁵

Ruská politika v oblasti energetiky by se po nástupu V. Putina do prezidentského úřadu dala ve stručnosti charakterizovat jako úsilí o odstranění výhod v podobě levných dodávek ropy a zemního plynu, které si bývalé sovětské republiky dojednaly v době rozpadu společného státu, doprovázená úsilím o převzetí místní energetické infrastruktury ruskými energetickými společnostmi. Politická interpretace ruského jednání v energetice byla částí evropských zemí i analytiků⁵⁶ akceptována na základě dvou hlavních argumentů. Ruský stát v současnosti kontroluje nejvýznamnější ruské energetické firmy počínaje plynárenským gigantem Gazprom, přes firmu Transněft kontrolující ruské ropovody, až po ovládnutí sektoru těžby a zpracování ropy skrze firmu Rosněft. Kreml měl v tomto smyslu možnost využít ekonomických vztahů v oblasti energetiky k prosazování politických cílů. Někteří autoři navíc upozorňují na velmi úzké personální propojení mezi vedením těchto společností a ruskou vládní garniturou, když významné energetické firmy byly v minulosti řízeny blízkými spolupracovníky V. Putina včetně dnešního ruského prezidenta D. Medvěděva, který stál v čele Gazpromu mezi roky 2002 a 2008.⁵⁷

Druhým důvodem pro uvedenou interpretaci ruské energetické politiky jsou rozdíly v přístupu k jednotlivým zemím. Zatímco země blízké Moskvě jako Bělorusko získaly během vyjednávání o narovnání cen energetických surovin podmínky blízké postupné liberalizaci cen v rámci domácího ruského trhu, prozápadně orientované státy jako Gruzie nebo Ukrajina čelí požadavkům na okamžité akceptování cen ve výši obvyklé na světovém

⁵⁵ „NATO's Past, Present, and Future: An Interview with Radowan Sikorski“. In: *The Fletcher Forum of World Affairs* 32.1 (2008), s. 7–14

⁵⁶ Podstata ruské energetické politiky je v akademickém prostředí předmětem diskuze. Alternativní vysvětlení předkládá například: Johnson, op. cit. viz pozn. 38

⁵⁷ Paul Belkin. *European Union's Energy Security Challenge*. CRS Report for Congress. Congressional Research Service, 2008. URL: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33636.pdf> (získáno 30.08.2009), s. 10-11

trhu. Rusko současně poskytuje různou formu podpory včetně dotovaných cen energetických surovin separatistickým oblastem jako jsou Abcházie a Jižní Osetie v Gruzii nebo Podněstří v Moldávii.⁵⁸

Svou roli v požadavcích zemí střední a východní Evropy na navýšení úlohy NATO v energetické bezpečnosti hrál i vnímaný nedostatek solidarity mezi jednotlivými členskými zeměmi v prosazování energetické politiky EU. Významnou roli zde sehrál opět vztah k Rusku, když vzniklé kontroverze pramenily především z bilaterálních dohod mezi některými členskými zeměmi a Ruskem. V roce 2005 došlo mezi Ruskem a Německem k uzavření dohody o vybudování plynovodu Nord Stream spojujícího pod hladinou Baltského moře ruský Vyborg a německý Greifswaldem. Druhým takových projektem je plynovod South Stream spojující pod hladinou Černého moře a dále přes Bulharsko, Srbsko, Maďarsko a Rakousko (tzv. severní větev), resp. přes Bulharsko a Řecko (tzv. jižní větev) Rusko s Itálií. U zrodu projektu South Stream stála původně italská společnost ENI, záhy jej ale začaly podporovat také vlády a energetické společnosti v tranzitních zemích.⁵⁹

Z pohledu zemí východní a střední Evropy (k německému postoji podrobněji viz sekce 5.2.3) tím došlo k narušení současných vztahů s Ruskem v oblasti energetiky. Země jako Polsko, pobaltské republiky, Česká republika nebo Slovensko jsou sice na jedné straně silně závislé na ruských energetických dodávkách, na druhou stranu ale kontrolují existující tranzitní cesty spojující Rusko s odběrateli v západní Evropě. Vzhledem k přetrvávající závislosti ruského státu na příjmech generovaných vývozem energetických surovin a majoritnímu postavení evropských zákazníků v ruské struktuře exportu lze v tomto

⁵⁸Přehled vývoje energetických vztahů mezi Ruskem a dalšími nástupnickými státy SSSR viz Steven Woehrel. *Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries*. Congressional Research Service, 2009. URL: <http://fas.org/sgp/crs/row/RL34261.pdf> (získáno 24.02.2010)

⁵⁹V roce 2010 se podle oficiálních stránek projektu South Stream (<http://south-stream.info>) jedná o maďarskou společnost MOL, rakouskou ÖMV, bulharský Bulgaz, rumunský Romgaz, srbský Srbijagas, řeckou plynárenskou společnost DESFA a Slovinsko. Zájem na vybudování plynovodu South Stream v poslední době deklaruje také francouzská EDF. Přípravy na vybudování plynovodu South Stream se z tohoto pohledu zdají být v pokročilejším stádiu, než je tomu u v této práci dále nezmiňovaného a do značné míry konkurenčního projektu Blue Stream II, který by měl propojit Rusko s Tureckem a zásobovat EU prodloužením tureckého plynovodu Samsun-Ceyhan do střední Evropy.

smyslu mluvit o existující vzájemné závislosti mezi Ruskem a středoevropskými zeměmi. Kontrola tranzitních cest byla středoevropskými zeměmi dlouhodobě vnímána jako záruka bezproblémovosti dodávek z Ruska, a v důsledku i energetické bezpečnosti země.⁶⁰ Možné vybudování alternativních tras v podobě projektů Nord Stream a South Stream by naopak znamenalo oslabení této formy garance energetické bezpečnosti.

V důsledku vzniku nových projektů pro tranzit zemního plynu do zemí EU a vnímání ruského jednání v energetice jako bezprostřední bezpečnostní hrozby začaly země střední a východní Evropy zdůrazňovat navýšení vzájemné solidarity jako nejvýznamnější téma energetické politiky. Již během jednání o společné energetické politice v rámci EU zastávaly nové členské země názor, že téma energetické bezpečnosti ve střední Evropě by mělo být řešeno na celoevropské úrovni. Během roku 2006 prosazovaly země Visegrádské skupiny začlenění projektů umožňujících diversifikaci dodavatelů ve střední Evropě jako je rozšíření sítě spojující severní a jižní země Evropy a vybudování zařízení pro zpracování LNG v Polsku mezi projekty oficiálně podporované společnou energetickou politikou EU. Země Visegrádské skupiny mimoto podporovaly urychlené dokončení projektu Nabucco.⁶¹ Později během vyjednávání o Lisabonské smlouvě to pak bylo především Polsko, které trvalo na začlenění klauzule solidarity do textu smlouvy.

Klauzule solidarity v Lisabonské smlouvě ale specificky neuvádí jaká opatření by členské země přijaly v případě jejího aktivování a není proto možné dovozovat na případný rozsah solidárního přístupu v rámci EU. Lisabonská smlouva současně obsahuje také článek potvrzující suverenitu a tedy i odpovědnost jednotlivých členských zemí v otázce struktury energetických dodávek, což de facto legitimizuje praktiky Itálie a Německa v uzavírání bilaterálních dohod s Ruskem. Jak již bylo konstatováno v druhé kapitole této práce, současná energetická politika EU se alespoň při posuzování konkrétních přijatých opatření

⁶⁰Viz: Ernest Wyciszkiwicz. „One for All – All for One – The Polish Perspective on External European Energy Policy“. In: *Foreign Policy in Dialogue* 20.8 (2007), s. 34–43, Petras Vaitiekunas. „Global and European Challenges for the Foreign Policy of Lithuania – The Case of Energy Security“. In: *Foreign Policy in Dialogue* 20.8 (2007), s. 43–49

⁶¹Wyciszkiwicz, op. cit. viz pozn. 60, s. 37-38

více orientuje na vnitřní trh, než na oblast zahraniční politiky. EU proto usiluje o dosažení energetické bezpečnosti skrze ekonomická opatření v oblasti energetické efektivity nebo výzkumu a prosazování obnovitelných zdrojů. Vnější dimenze energetické politiky je pak orientovaná spíše na nacházení politických řešení skrze rozsáhlou síť dialogů, než-li na poskytnutí států střední a východní Evropy preferovaných bezpečnostních garancí.

Absence silnějšího bezpečnostního rozměru v evropské energetické politice vedla země střední a východní Evropy k hledání obdobných garancí mimo struktury EU, především pak v oblasti transatlantické spolupráce. Ještě v roce 2006 Polsko navrhlo celkem dvaatřiceti zemím sdruženým v NATO a EU přijetí Dohody o energetické bezpečnosti („*Energy Security Treaty*“). Podstatou navrhované nové formy spolupráce bylo vytvoření společného mechanismu odpovědi na energetické krize modelovaného podle vzoru článku pět Severoatlantické smlouvy. V technické rovině Dohoda o energetické bezpečnosti navrhovala vytvoření nových strategických zásob ropy a zemního plynu spolu s propojením národních rozvodných soustav, což by zúčastněným zemím umožnilo efektivně čelit případnému přerušení dodávek. Polský návrh se sice podle očekávání těšil podpoře dalších zemí z regionu střední a východní Evropy, proti jeho přijetí se ale postavily velké evropské země jako Francie nebo Německo, které jej vnímaly jako otevřeně protiruský. Podle názoru Francie a Německa polský návrh odporoval realitě nezbytnosti ruských zdrojů pro zajištění energetické spotřeby EU a z toho vyplývající potřeby budovat s Moskvou dobré vztahy založené na vzájemné závislosti producentů a konzumentů energetických surovin.⁶²

Dalším nástrojem k posílení energetické bezpečnosti středoevropských zemí se měla stát regionální spolupráce v rámci rozšířené Visegrádské skupiny. Za účelem efektivnějšího naplnění těchto cílů byla Visegrádská skupina pro otázky energetické bezpečnosti rozšířena o řadu členských - Rakousko, Bulharsko, Rumunsko a Slovinsko - i nečlenských zemí EU - Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Srbsko. Během summitu v únoru 2010 došlo

⁶²Oliver Geden, Clémence Marcelis, a Andreas Maurer. *Perspectives for EU's External Energy Policy*. Working Paper. SWP - German Institute for International a Security Affairs, 2006. URL: http://www.swp-berlin.org/common/get_document.php?asset_id=3521 (získáno 30.08.2009), s. 24

v podstatě k potvrzení již v roce 2006 nalezené shody na zásadních tématech středoevropské energetické bezpečnosti.⁶³ V oblasti energetické infrastruktury byla dohodnuta spolupráce na propojení národních energetických soustav a podpora vybudování terminálů LNG v Polsku, Chorvatsku a na pobřeží Černého moře. V oblasti společné energetické politiky EU se země rozšířené Visegrádské skupiny zavázaly podporovat integraci evropského trhu s plynem a prosazovat posílení role Komise v oblasti propojování energetické infrastruktury a koordinace společných opatření zemí EU v případě krizí v zásobování zemním plynem. Summit ale současně odhalil i existující neshody mezi zeměmi rozšířené Visegrádské skupiny především v otázce tzv. jižního koridoru, který by měl přivádět plyn z oblasti Střední Asie do zemí EU. Zatímco ještě v roce 2006 panovala shoda na urychlené dostavbě plynovodu Nabucco, v roce 2010 si země participující na konkurenčním projektu South Stream vyměnily jeho uznání jako možné alternativy naplňující požadavek vybudování alternativní trasy zásobování. Vzhledem k výše uvedenému rozporu mezi projektem South Stream a bezpečnostními zájmy Polska, České republiky a Slovenska lze o účelnosti spolupráce v rámci rozšířené Visegrádské čtyřky minimálně v této otázce pochybovat.

Poslední existující variantou pak bylo přímé angažování NATO a tím i Spojených států na zajištění energetické bezpečnosti v Evropě. Zájem o vyšší angažovanost USA a NATO v zajištění energetické bezpečnosti otevřeně vyjádřili například bývalí disidenti a významní politici zemí středovýchodní Evropy ve svém otevřeném dopise novému prezidentovi USA B. Obamovi.⁶⁴ Úprava vycházející z požadavků zemí střední a východní Evropy na navýšení solidarity v případě energetických krizí by pravděpodobně spočívala k zahrnutí problematiky přerušení dodávek pod článek pět Severoatlantické smlouvy, nikoliv pod článek čtyři, jak je tomu podle Strategické koncepce aliance z roku 1999. Ze strany Spojených

⁶³ Vyšegrádská skupina. *Declaration of the Budapest V4+ Energy Security Summit*. 2010. URL: http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=1&articleID=27720&ctag=articlelist&iid=1#_edn2 (získáno 27.02.2010)

⁶⁴ Valdas Adamkus a kol. *An Open Letter to the Obama Administration from Central and Eastern Europe*. 2009. URL: http://zpravy.idnes.cz/dokument-otevreny-dopis-vychodoevropskych-politiku-baracku-obamovi-1kg-/zahranicni.asp?c=A090716_214930_zahranicni_dp (získáno 26.02.2010)

států podporu vyšší angažovanosti NATO v energetické bezpečnosti naposledy vyjádřila ministryně zahraničí H. Clinton během semináře o strategické koncepci Aliance, který se konal v únoru 2010 ve Washingtonu. H. Clinton nejen deklarovala, že nová administrativa USA si uvědomuje závažnost rizik v energetice pro řadu členských zemí NATO, ale na přímou otázku také potvrdila, že Spojené státy jsou ochotny uvažovat o rozšíření hrozeb zahrnutých pod článek 5 Severoatlantické smlouvy na problematiku energetické bezpečnosti.⁶⁵

Věrohodnost plánů na zajištění evropské energetické bezpečnosti rozšířením článku 5 Severoatlantické smlouvy přesto zůstává spíše sporná. Příčinou je především vlastní znění článku 5 Severoatlantické smlouvy, kde se výslovně hovoří o ozbrojeném útoku proti jedné z členských zemí. Probíhající diskuse o nové strategické koncepci NATO by tak pravděpodobně mohla rozšířit hrozby spadající pod článek 5 na útoky proti energetické infrastruktuře, které by splňovaly kritérium ozbrojeného útoku. Rozšíření článku na přerušení dodávek ropy nebo zemního plynu by ale pravděpodobně narazilo na současnou formulaci článku 5 a vyžadovalo by reformu samotné Severoatlantické smlouvy. Potenciál NATO čelit politicky motivovanému narušení energetických dodávek, tj. bezpečnostní hrozbě zdůrazňované především ve vztahu k Rusku zeměmi střední a východní Evropy, je z tohoto pohledu spíše omezený a snaha angažovat NATO v této oblasti by vyvolala potřebu hlubší diskuse týkající se vlastní zakládající smlouvy, nikoliv pouze strategického konceptu.

4.2.4 Shrnutí

Mezinárodní energetická agentura, Smlouva o energetické chartě a NATO jsou hlavními alternativami zajištění energetické bezpečnosti členských zemí EU. Je také dobré si povšimnout, že tyto organizace směřují k zajištění energetické bezpečnosti prostřednictvím odlišných nástrojů, které spadají pod koncepty tržního a geopolitického pojetí energetické

⁶⁵Hilary Clinton. *NATO's Future*. Speech at Washington Strategic Concept Seminar. 2010. URL: <http://www.acus.org/event/hillary-clinton-future-nato> (získáno 28.02.2010)

bezpečnosti. Na straně tržního pojetí stojí mezinárodní režim kolem Smlouvy o energetické chartě, který usiluje o zajištění bezpečnosti v energetice skrze přijetí pravidel svobodného obchodu s energetickými surovinami a jejich přepravu. NATO se svými vojenskými kapacitami se pak zdá vhodným základem pro uplatňování politiky energetické bezpečnosti jako formy zahraniční politiky státu v geopolitickém kontextu. Mezinárodní energetickou agenturu a její mechanismy pro zajištění sdílení energetických dodávek lze pak vnímat buď jako další z nástrojů geopoliticky orientované energetické politiky, případně z tržního pohledu jako formu zajištění pro výjimečné případy selhání tržních mechanismů.

Již v době uvažované delegace pravomocí v oblasti zahraniční energetické politiky měly státy EU přístup k realizaci této národní priority skrze zavedené agenty, které členské země zpravidla preferovaly před delegací na Komisi. Úsilí Evropské komise o rozšíření vlastních pravomocí v otázce správy krizových rezerv ropy se setkalo s odmítnutím členských zemí a Komise v této oblasti působí pouze jako k mechanismům MEA podpůrná forma zajištění energetické bezpečnosti, jejíž pravomoci jsou prakticky dodnes definovány dohodou z doby Šestidenní války. Komise někdy bývá v oblasti energetické politiky považována za hlavního aktéra prosazování tržních pravidel v energetice. Jak ale bylo dokumentováno v sekci 4.2.2, toto úsilí Komise je vázáno na prosazení přijetí Smlouvy o energetické chartě. Vzhledem k institucionální nezávislosti Charty na Komisi by úspěch takového snažení vedl k významnému omezení úlohy Komise v zajištění energetické bezpečnosti EU. Největší roli tak EU může alespoň v blízké budoucnosti hrát v otázkách společného postupu členských zemí ve vztazích k dodavatelům ropy a zemního plynu. Do této oblasti také spadají pravomoci v oblasti energetických dialogů, které Komise v současnosti spravuje. Perspektiva spolupráce mezi členskými zeměmi EU ve vztazích s dodavateli je ale v současnosti ohrožena obavami států střední a východní Evropy ze závislosti na ruských zdrojích energií. Rozdílné postoje starých a nových členských zemí k významu solidarity ve vztazích k Rusku vedly státy střední a východní Evropy k hledání alternativních řešení skrze regionální spolupráci nebo kooperaci se Spojenými státy v NATO.

5 Morální hazard

5.1 Liberalizace trhů s elektřinou jako příklad

„slippage“

Z historického pohledu existovaly jen velmi omezené podněty pro liberalizaci evropských trhů s elektrickou energií. Během vývoje evropské integrace došlo k oddělení relevantních oblastí spolupráce do sektorově orientovaných projektů v podobě Evropského společenství pro jadernou energii (EURATOM) pro otázky jaderné energetiky a Evropského společenství uhlí a oceli (ESUO) zaměřeného na vybudování společného trhu s uhlím, které dodnes v Evropě hraje klíčovou roli ve výrobě elektřiny. Vznik ESUO i EURATOM-u byl motivován především snahou zajistit úspěšnou poválečnou obnovu Evropy a potřeby tehdejšího hospodářství prostřednictvím spolehlivých a levných dodávek elektrické energie evropskému průmyslu a domácnostem.

Oblast energetiky díky oddělení z hlediska působnosti relevantních forem spolupráce do po právní stránce samostatných integračních projektů zůstala až do druhé poloviny 90. let stranou programu budování společného trhu. Začlenění sektoru výroby, přepravy a distribuce elektrické energie do společného trhu doprovázená liberalizací sektoru probíhala doposud ve třech krocích, tzv. energetických balíčcích,¹ prosazovaných především Evropskou komisí.

¹Ve stejné době dochází také k liberalizaci evropského trhu se zemním plynem, které se ale tato práce dále nevěnuje. V literatuře se běžně hovoří o energetických balíčcích, protože legislativní úprava se zpravidla skládala z nařízení pro oblast trhů s elektrickou energií, plynem a zvláštní direktivy pro záležitosti přeshraničního obchodu.

Z pohledu teorie principála a agenta představuje postup Komise v případě liberalizace zajímavý případ zkušeností členských zemí jako principálů s chováním agenta a jeho spolehlivosti v naplňování podmínek dojednaného kontraktu.

5.1.1 Smluvní rámec

Existence sektorových integračních projektů v energetice vedla prakticky k vynechání energetické problematiky ze smlouvy ustavující Evropské hospodářské společenství. Římská smlouva neobsahovala zvláštní kapitolu, která by se zabývala energetikou. Z jednotlivých článků k energetické problematice nepřímo referoval především článek 103, který Radě na návrh Komise umožňuje přijmout odpovídající opatření v případě potíží v zásobování produkty důležitými pro fungování ekonomik členských zemí. S přijetím Zákona o jednotné Evropě se ve smlouvách poprvé objevila kapitola věnovaná problematice životního prostředí. Pro oblast energetiky mohl z cílů enviromentální politiky definovaných smlouvou hrát určitou roli především článek zmiňující šetrné a racionální využívání přírodních zdrojů.² Limitem pro činnost Komise v oblasti životního prostředí bylo především zařazení kapitoly mezi sdílené kompetence, což Společenství zavazovalo řídit se ve svých aktivitách principy subsidiarity a proporcionality.

Ani další reformy smluv nevedly k explicitní definici cílů a pravomocí Komise v oblasti energetiky. V Maastrichtské smlouvě došlo pouze k výslovnému zařazení opatření v oblasti energetiky mezi možné nástroje vedoucí k naplnění cílů společenství, tj. v první řadě dokončení společného trhu a ustavení měnové unie.³ Haghghi ale upozorňuje, že podle deklarace č. 1 připojené ke smlouvě mohou být pravomoci v tomto článku smlouvy, tj. vedle energetiky také turismus a civilní obrana, dále upraveny pouze revizí smluv. Nové

² *Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community*. Official Journal of the European Communities, C 325/33. 2002. URL: http://www.europa.eu/eur-lex/pri/en/oj/dat/2002/c_325/c_32520021224en00010184.pdf (získáno 02.03.2010), čl. 174

³ *ibid.*, čl. 3(u)

ustanovení v otázkách energetiky lze proto považovat za neúčinné až do případné další revize smluv podrobněji definující působnost a pravomoc Společenství v této oblasti.⁴

Amsterodamská a Nicejská revize smluv přinesly další změny nepřímo relevantní pro energetickou politiku. Článek 154 poskytl Společenství pravomoci v oblasti budování transevropských sítí včetně energetické infrastruktury. Nicejská smlouva reformovala kapitolu věnovanou životnímu prostředí, když k existujícím ustanovením přidala možnost přijmout opatření, která výrazně zasahují do oblasti struktury energetických dodávek a volby energetických zdrojů v členských státech. Z procedurálního hlediska by ale přijetí takového opatření vyžadovalo jednomyslný souhlas Rady a specifický článek přijatý smlouvou z Nice lze tak vnímat i jako nástroj kontroly nad aktivitami Společenství v politice ochrany životního prostředí.⁵

Celkově obsahují smlouvy jen velmi málo článků, které by se daly interpretovat jako přímý mandát poskytnutý Společenství pro působení v energetické politice. Na druhou stranu se ve smlouvách nenachází ani žádné ustanovení, které by oblast energetiky vysloveně vylučovalo z obecně definovaných cílů spolupráce, tedy především ustavení společného trhu a vybudování měnové unie.⁶ Smluvní zakotvení pravomocí Komise v oblasti liberalizace trhů s elektrickou energií lze proto v souladu s teorií principála a agenta označit za rámcovou dohodu. Takovou interpretaci podporuje i existence článku 308, který umožňuje jednomyslným rozhodnutím Rady rozšířit komunitní pravomoci do nových oblastí, pokud je takové rozšíření pravomocí nutné pro dosažení cílů dohody. V podobném duchu umožňuje článek 95 Radě a Evropskému parlamentu prostřednictvím procedury spolurozhodování přijmout nařízení o sbližování právních systémů a regulací v členských zemích za účelem naplnění cílů vybudování společného trhu. Článek 95 byl právním základem rozhodnutí liberalizujících evropské trhy s elektrickou energií.

⁴Haghighi, op. cit. viz pozn. 18, s. 467

⁵op. cit. viz pozn. 2, čl. 475

⁶ibid., čl. 2

5.1.2 Gradualismus reformy

Liberalizace trhů s elektřinou proběhla ve třech energetických balíčcích. Komise původně prezentovala svůj záměr liberalizovat trhy s elektrickou energií již na konci 80. let v dokumentu nazvaném „*The Internal Energy Market*“. Prezentovaná strategie Komise byla založená na myšlence začlenění energetické problematiky do politiky společného trhu, což mělo upevnit existující integraci a v praktické rovině garantovat konkurenceschopnost energetického sektoru, snížit ceny energií pro spotřebitele a zvýšit bezpečnost dodávek.⁷ Návrh Komise se ale setkal s nesouhlasem většiny členských zemí, které zastávaly pojetí energetiky jako veřejné služby. Za výjimku z tohoto pravidla lze považovat především postoj Spojeného království, které liberalizovalo trh s elektrickou energií již v 80. letech za vlády M. Thatcher a trvale podporovalo aktivity Komise směřující k větší liberalizaci evropských trhů.⁸

Sektor výroby, přepravy a distribuce elektrické energie byl v evropských zemích tradičně sektorem s vysokou mírou angažovanosti státu. Trhy s elektrickou energií byly ovládány státem vlastněnými společnostmi disponujícími dominantní pozicí na trhu blížící se monopolnímu postavení. Typickou charakteristikou sektoru elektrické energie před přijetím liberalizačních balíčků byla také vysoká míra vertikální integrace trhu. Státem ovládané společnosti zpravidla kontrolovaly oblast výroby elektrické energie, vlastnily rozvodné sítě a současně ovládaly prodej elektrické energie konečným zákazníkům.

V ideové rovině bylo existující uspořádání trhu ospravedlňováno jednak jako forma veřejné služby, jednak specifickým charakterem trhu s elektrickou energií. Národní trh byl vnímán jako přirozený monopol, což vyplývalo ze zjevného propojení mezi generací, přepravou a prodejem elektřiny i praktické nemožnosti provozování několika konkurenčních

⁷Evropská komise. *The Internal Energy Market*. Commission Working Document, COM(88) 238 final. 1988. URL: http://aei.pitt.edu/4037/01/000179_1.pdf (získáno 06.03.2010), sekce 2

⁸K vlivu britské liberalizace na evropskou reformu energetických trhů viz Stephen Padgett. „Between synthesis and emulation: EU policy transfer in the power sector“. In: *Journal of European Public Policy* 10.2 (2003), 227–245

rozvodných soustav. Z pohledu konceptu veřejné služby byla kontrola státu nad sektorem elektrické energie využívána v celé škále činností státu směřujících k prosazení národních zájmů. V oblasti bezpečnostní politiky umožňovala státní kontrola vládám evropských zemí určovat složení používaných energetických mixů a státy současně mohly přímo garantovat dostupnost dodávek elektrické energie podle národních potřeb. V ekonomické a sociální oblasti byly státem kontrolované energetické společnosti často využívány k prosazování rozvoje klíčových výrobních sektorů. Kontrola nad cenami energií pro konečné spotřebitele mohla případně sloužit i jako nástroj předcházení ekonomickým a sociálním krizím. Podle Nylandera se před prosazením energetických balíčků jednalo o silně dominantní diskurs v evropské energetické politice.⁹

Vzhledem k postoji většiny členských zemí k sektoru výroby, přepravy a prodeje elektrické energie nebyla podpora pro liberalizaci energetických trhů konzistentní a Komise musela pravidelně činit kompromisní návrhy, aby získala potřebnou podporu. Charakteristickým rysem liberalizace energetických trhů byl gradualismus celé reformy, kdy každý další krok překračoval rámec původně dosažené dohody. Energetické balíčky by se za účelem srovnání rozsahu reforem daly charakterizovat jako kombinace tří opatření. Prvním opatřením bylo odstranění existujících bariér na trhu, především pak restriktivních praktik v přístupu do rozvodné sítě, mezi které patřilo například diskriminační podmínky licencování nebo výše tranzitních poplatků. Za druhý nástroj by se dalo považovat oddělení výrobních, přepravních a distribučních kapacit existujících energetických společností, což mělo posílit tržní prostředí. Posledním opatřením pak bylo ustavení nezávislých regulačních orgánů v energetice.

První energetický balíček byl přijat v roce 1997 po té, co francouzsko-německý summit v Dijonu odstranil poslední existující rozpory v pozicích členských zemí.¹⁰ Z hlediska

⁹Johan Nylander. „The Construction of a Market: A frame analysis of the liberalization of the electricity market in the European Union“. In: *European Societies* 3.3 (2001), s. 289–314

¹⁰Rada EU a Evropský parlament. *Directive 96/92/EC of the European Parliament and of the Council of 19 December 1996 concerning common rules for the internal market in electricity*. Official Journal L 027.

odstranění existujících bariér došlo k zrušení exkluzivního práva národních energetických společností budovat elektrárny a rozvodné sítě. Vlastníci rozvodných sítí navíc byli povinni garantovat přístup dalších dodavatelů do sítě, byť možnost volby dodavatele byla limitovaná jak okruhem odběratelů, tak celkovým podílem na trhu. První energetický balíček umožňoval volbu dodavatele pouze velkým průmyslovým odběratelům. Rozsah otevření trhu byl navíc omezen postupně se zvyšujícím podílem na celkových dodávkách, který měl v roce 2006 dosáhnout 40%. V oblasti struktury energetických společností balíček vyžadoval oddělení (tzv. unbundling) v účetní a manažerské oblasti. Regulace energetických trhů a naplnění závazků plynoucích z přijaté směrnice bylo ponecháno na jednotlivých členských zemích. Z výše uvedeného je zjevné, že balíček zajišťoval pouze částečnou liberalizaci trhů s elektrickou energií omezenou pouze na jednu kategorii odběratelů, tržním podílem, zachováním vertikálně integrovaných energetických společností, byť s požadavky na účetní a personální oddělení jednotlivých oblastí jejich činnosti, a s jen velmi omezenými nástroji nezávislé regulace energetického sektoru.

Vzhledem k obtížnému vyjednávání mezi Komisí a členskými zeměmi první energetický balíček nenaplňoval záměr Komise na vybudování společného trhu v energetice. Hlavním odpůrcem liberalizace energetického trhu byla Francie, která prosadila zachování základních charakteristik existujícího modelu národních trhů s energiemi. Francií prosazený model liberalizace (tzv. model „*Single Buyer*“) liberalizoval přístup na trh pro nezávislé výrobce elektrické energie, umožnil ale národním energetickým gigantům ponechat si kontrolu nad rozvodnými sítěmi, což v praxi znamenalo, že jedna společnost realizovala výkup elektrické energie a její následný prodej spotřebitelům.¹¹ Balíček zachoval jako další z možností i

1997. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31996L0092:EN:HTML> (získáno 05.03.2010)

¹¹Rainer Eising. *Bounded Rationality and Policy Learning in EU Negotiations: the Liberalization of the Electricity Supply Industry*. Working Paper. European University Institute, 2000. URL: http://muse.jhu.edu/journals/international_organization/v056/56.1eising.html (získáno 07.03.2010), s. 10, Nicolas Jabko. *The reform of energy regulation in the EU: The market as a norm*. Conference Paper. ECPR conference Budapest, 2005. URL: <http://regulation.upf.edu/ecpr-05-papers/njabko.pdf> (získáno 07.03.2010), s. 14

původně Komisí prosazovaný přímý přístup k síti, ale i ten byl, tentokrát na nátlak Německa, oslaben. Namísto přístupu kontrolovaného nezávislou regulační agenturou balíček umožnil i tzv. vyjednávaný přístup, což prakticky znamenalo, že národní energetické firmy mohly s případnými zájemci uzavírat ad hoc dohody o pronájmu sítě.¹² První liberalizační balíček tak prakticky dával členským zemím na výběr mezi modelem „*Single Buyer*“, regulovaným a negociováním přístupem třetích stran k energetické infrastruktuře. Díky vysokému množství různých možných postupů při liberalizaci trhů s elektřinou a slabým regulačním možnostem na nadnárodní úrovni vznikl na základě prvního balíčku systém asymetrické liberalizace s odlišnými systémy v jednotlivých členských zemích. Asymetrický charakter liberalizace po prvním balíčku dále umocnilo rozhodnutí některých členských zemí liberalizovat domácí trh ve větším rozsahu, než vyžadovala existující regulace. Zatímco Finsko, Švédsko, Německo a Spojené království po přijetí prvního balíčku plně otevřely svůj trh dodavatelům ze třetích zemí, míra otevřenosti trhu v zemích jako Francie, Řecko, Itálie nebo Rakousko nepřesahovala 30%.¹³

Druhý energetický balíček z roku 2003 znamenal rozšíření přístupu třetích stran na národní trhy s elektrickou energií.¹⁴ Balíček zavazoval členské země garantovat všem obchodním společnostem do roku 2004 a všem zákazníkům včetně domácností do roku 2007 svobodnou volbu dodavatele. Liberalizační opatření byla posílena také v oblasti unbundlingu vertikálně integrovaných národních energetických společností, které musely přistoupit na oddělení jednotlivých segmentů své činnosti do právně nezávislých společností. V oblasti regulace balíček poprvé zaváděl více uniformity a koordinace mezi politikami na národní úrovni, když zřídil Evropskou skupinu regulátorů pro elektřinu a plyn („*European Regulators Group for*

¹²Jabko, op. cit. viz pozn. 11, s. 27

¹³Padgett, op. cit. viz pozn. 8, s. 235

¹⁴Rada EU a Evropský parlament. *Directive 2003/54/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 96/92/EC.* Official Journal L 176. 2003. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0054:EN:HTML> (získáno 05.03.2010)

Electricity and Gas“, ERGEG), jejímž cílem bylo umožnit konzultace a výměnu zkušeností mezi národními energetickými regulátory.

Druhý balíček překračoval předchozí dohodu ve všech zkoumaných oblastech, což podporuje tezi o gradualismu reformy. Nejenom že došlo k rozšíření liberalizace energetických trhů ve smyslu jejího rozsahu, balíček především odstranil kompromisy dojednané v polovině 90. let. Byla zavedena povinnost regulace trhů s elektřinou prostřednictvím národních regulačních agentur, čímž došlo k odstranění možnosti vyjednávaného přístupu k energetické infrastruktuře a modelu „*Single Buyer*“. Rok 2003 navíc znamenal zavedení povinnosti právního oddělení distribučních sítí a producentů elektřiny. Takové opatření bylo v přímém rozporu s výsledky dohod o prvním liberalizačním balíčku, kde Rada souhlasila s přijetím liberalizačního balíčku pouze pod podmínkou potvrzení legitimacy tradičního formy zajištění národních dodávek skrze jednoho státem ovládaného dodavatele. Druhý balíček tak na rozdíl od předchozí dohody představoval skutečnou změnu v postavení národních energetických společností a výrazně posunul evropský trh s elektřinou směrem k liberálnímu modelu.

Třetí balíček přijatý v roce 2007¹⁵ pokračoval v trendu oslabování postavení národních energetických společností. Balíček zavádí tzv. plný unbundling, což by znamenalo oddělení vlastnictví přenosových soustav od dalších aktivit těchto společností v oblasti výroby elektrické energie a prodeje konečným zákazníkům. V kontrastu k předchozí formě právního unbundlingu by nestačilo pouhé vytvoření dvou po právní stránce samostatných subjektů, ale původní vlastníci by museli své podíly v distribučních firmách prodat. Výrazné změny zaznamenala také oblast regulace evropského trhu s elektrickou energií. Třetí energetický balíček posiluje úlohu ERGEG, který získal v otázkách přeshraničního významu pravomoc přezkumu rozhodnutí přijatých na národní úrovni. Správa domácího trhu jinak i nadále

¹⁵Rada EU a Evropský parlament. *Directive 2009/72/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 2003/54/EC*. Official Journal L 211. 2009. URL: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtm1.do?uri=OJ:L:2009:211:SOM:EN:HTML> (získáno 05.03.2010)

zůstává v rukou národních regulátorů, kteří ale nově musí být nezávislí na vládách členských zemí.

Přínos třetího balíčku k prohloubení liberalizace evropského trhu s elektrickou energií mohl spočívat především v zavedení plného unbundlingu národních energetických společností, který byl v návrzích Komise uváděn jako jediný možný způsob řešení otázky kontroly nad energetickou infrastrukturou. Další vývoj ale ukázal, že členské země dosud plně nepřijaly liberalizaci jako preferovaný způsob uspořádání evropských trhů s elektrickou energií. Již v červenci 2007 reagovaly vlády Francie, Německa a sedmi dalších členských zemí včetně České republiky odmítavě na požadavky plného unbundlingu aktivit v energetice.¹⁶ Na základě odporu členských zemí přijala Komise další kompromisní řešení, které vedle plného unbundlingu umožňuje dvě alternativní řešení označovaná jako systémy Právně odděleného operátora sítě („*Legally Unbundled Transmission System Operator*“, LTSO) a Nezávislého systémového operátora („*Independent System Operator*“, ISO). V prvním případě se jedná o od roku 2003 známý případ oddělení společností po právní stránce. V druhém případě by pak vznikla nezávislá společnost provozující přenosovou soustavu, vlastnictví energetické infrastruktury by si ale ponechaly národní energetické společnosti.

Vzhledem k oslabení původně přísného požadavku unbundlingu národních energetických společností zůstává hlavní příspěvek třetího balíčku k liberalizaci evropského trhu v oblasti regulace. V této oblasti došlo v porovnání se stavem po roce 2003 především k posílení role ERGEG z původně ryze konzultačního orgánu na orgán s omezenou pravomocí přezkumu rozhodnutí národních regulátorů. Třetí balíček také posílil roli národních regulátorů a jejich nezávislost na podnikovém prostředí i na politických představitelích. Uvedené opatření reagovala na pokračující rozdíly mezi členskými zeměmi v kontrole a vymáhání politiky liberalizace trhu s elektrickou energií. Nástroje kontroly a míra nezávislosti národních

¹⁶Per Olve Eikeland. *EU Internal Energy Market Policy: New Dynamics in the Brussels Policy Game?* Working Paper. Fridtjof Nansen Institute, 2008. URL: <http://www.fni.no/doc&pdf/FNI-R1408.pdf> (získáno 07.03.2010), s. 15-16

regulátorů se lišily v závislosti na tradici v konkrétní členské zemi. Do procesu regulace tak obecně vedle národní regulační autority pro oblast energetiky zasahovala také sektorově odpovědná ministerstva a národní úřady pro hospodářskou soutěž.¹⁷ Extrémní příklad nerespektování nezávislosti národního regulátora v členských zemích představuje Itálie, která v roce 2002 zamýšlela úplné zrušení národního regulátora a svěření jeho činnosti příslušnému ministerstvu s cílem obnovit kontrolu vlády nad národním energetickým trhem.¹⁸

5.1.3 Nadužívání pravomocí v oblasti politiky soutěživosti

Regulace v oblasti trhů s elektrickou energií byla přijata pomocí procedury spolurozhodování, tedy se souhlasem členských zemí v Radě i Evropského parlamentu. Jakkoliv lze z tohoto pohledu označit postup Komise za založený na strategii vyjednávání a hledání kompromisního řešení akceptovatelného všemi členskými zeměmi, síla vyjednávací pozice Komise a v důsledku i její schopnost prosadit liberalizaci energetických trhů se v praxi opírala o dva další nástroje. Jednalo se o budování koalic s nestátními aktéry, kterému se bude věnovat příští sekce této práce, a využívání existujících pravomocí v oblasti politiky ochrany hospodářské soutěže.

Smlouvy poskytují Komisi rozsáhlé pravomoci v oblasti ochrany společného trhu. Konkrétně se jedná především o ustanovení proti zneužívání dominantní pozice na trhu, zakazující kartelové dohody, dumping a státní podporu. Pro evropské trhy s elektrickou energií vyznačující se vysokou mírou horizontální i vertikální integrace státem vlastněnými národními energetickými společnostmi mohla Komise vycházet především ze svých

¹⁷Peter D. Cameron. *Creating an Internal Market in Energy: How Can the Tools Be More Effective?* Policy Paper. Florence School of Regulation, 2005. URL: http://cadmus.iue.it/dspace/bitstream/1814/7070/1/RSCAS-PP_2005_01.pdf (získáno 10.03.2010), s. 10

¹⁸Francesco Maria Salerno. *The Competition Law-ization of Enforcement: The Way Forward for Making the Energy Market Work?* Working Paper. European University Institute, 2008. URL: http://www.eui.eu/RSCAS/WP-Texts/08_07.pdf (získáno 10.03.2010), s. 17

pravomocí v oblasti zneužití dominantní pozice na trhu¹⁹ a z úpravy postavení společností vlastněných státem nebo společnostmi, kterým stát poskytuje exkluzivní práva.²⁰ Vůči členským zemím mohla Komise uplatnit především ustanovení týkající se nepovolené státní podpory a skrze Evropský soudní dvůr také ustanovení o neplnění závazků plynoucích ze smluv.²¹

Zastáncem využití existujících pravomocí Komise v oblasti budování společného trhu bylo před přijetím první směrnice upravující liberalizaci trhů s elektrickou energií především Generální ředitelství pro ochranu hospodářské soutěže. V roce 1991 toto Generální ředitelství skutečně předložilo Komisi návrh postupu proti národním energetickým gigantům, který byl založený na uplatnění článku 86.²² Současně došlo k zahájení řízení podle článku 226 proti některým členským zemím. Uplatnění řízení o neplnění závazků plynoucích ze smluv ale bylo omezené rozsahem na pět členských zemí (Francie, Irsko, Itálie, Nizozemí a Španělsko) a věcně na případy exportních a importních monopolů.²³ Komise přitom mohla vzhledem k uspořádání evropských trhů s elektrickou energií postupovat s využitím větší škály prohrěšků proti pravidlům společného trhu, stejně jako proti většímu množství členských zemí.

Bariérou výraznějšího užití ustanovení o společném trhu v otázce liberalizace energetických trhů byl především nejasný mandát Společenství v této oblasti, který byl podrobněji rozebrán v sekci 5.1.1. Limitovanou možnost Komise postupovat podle pravidel společného trhu v oblasti energetiky navíc potvrzovala rozhodnutí Evropského soudního dvora, která ospravedlňovala zasahování členských zemí do oblasti energetiky na základě principů národní bezpečnosti a veřejného zájmu. Již v roce 1982 v případě „*Campus Oil*“ potvrdil Evropský soudní dvůr výjimku z pravidel volného pohybu zboží založenou na úloze státu

¹⁹op. cit. viz pozn. 2, čl. 82

²⁰ibid., čl. 86, dříve čl. 90

²¹ibid., čl. 226, dříve čl. 169

²²Susanne K. Schmidt. „Commission Activism: Subsuming Telecommunication and Electricity under European Competition Law“. In: *Journal of European Public Policy* 5.1 (1998), s. 269–184, s. 177

²³Eising, op. cit. viz pozn. 11, s. 24

v zajištění bezpečnosti energetických dodávek.²⁴ Na počátku 90. let v případech *Almelo* a *Corbeau* týkajících se monopolizace dodávek elektrické energie do městských oblastí Soud rozhodl, že omezení hospodářské soutěže je přijatelné, pokud je takový krok nutný pro zajištění poskytování služby ve veřejném zájmu.²⁵ V roce 1997 pak Evropský soudní dvůr s poukazem na veřejný zájem zamítl i žaloby Komise v případech importních a exportních monopolů. Soud dokonce přímo obviňoval Komisi z formalistického přístupu ke zkoumaným případům. Rozhodnutí soudu stavělo podobně jako v případech „*Almelo*“ a „*Corbeau*“ na výjimce z pravidel hospodářské soutěže vyplývající z nezbytnosti daného uspořádání pro zajištění dodávek energií jako formy veřejné služby, nově soud ustavil povinnost členských zemí prokázat, že obdobného efektu by nebylo možné dosáhnout při tržním uspořádání sektoru.²⁶

Navzdory diskutabilní legitimitě uplatňování pravidel společného trhu na energetický sektor posloužila hrozba použití pravomocí v oblasti politiky soutěživosti jako nástroj kontroly nad jednáním největších odpůrců energetické liberalizace. V případě členských zemí zabránily nejasnosti kolem možnosti Komise prosadit liberalizaci sektoru jednostranně postoji, kdy by členské země spoléhaly na možnost blokovat další jednání v Radě. Odpůrci liberalizace jako byla například Francie tak byli nuceni raději předložit kompromisní návrh na částečnou liberalizaci v podobě modelu „*Single Buyer*“, než aby riskovali možnost úplné liberalizace trhů v případě z pohledu Komise úspěšného řízení před Evropským soudním dvorem.²⁷ Obdobný efekt bylo možné pozorovat i v případě Evropského parlamentu, kde se tehdejší socialistická většina stavěla proti liberalizaci evropských trhů s energiemi. Pokračování vyjednávání o přijetí energetického balíčku umožnilo poslancům Parlamentu ovlivnit výslednou podobu regulace.²⁸

²⁴Haghighi, op. cit. viz pozn. 18, s. 473

²⁵Eising, op. cit. viz pozn. 11, s. 24

²⁶Leonor Moral Soriano. *The role of the European Court of Justice in the design of regulatory space*. Conference Paper. European Union Studies Association, 2001. URL: http://aei.pitt.edu/2187/01/002676_1.pdf (získáno 09.03.2010), s. 6-7

²⁷Schmidt, op. cit. viz pozn. 22, s. 179

²⁸Eising, op. cit. viz pozn. 11, s. 24

Přijetí první směrnice z roku 1997 do jisté míry usnadnilo Komisi vedení dalších řízení na základě pravomocí v oblasti politiky soutěživosti. První energetický balíček svěroval dohled nad naplňováním dohodnutých pravidel Komisi. I když se pravomoci Komise omezovaly na deregulovanou oblast energetického trhu,²⁹ jednalo se o výrazný přelom zvláště v kontextu posledních rozhodnutí Evropského soudního dvora, která by se dala interpretovat jako legalizace původní praxe na evropském energetickém trhu. Rozhodnutí Soudního dvora naopak reflektovala nově nabyté pravomoci Unie v oblasti energetické politiky jen velmi pomalu. První relevantní rozhodnutí bylo přijato až v roce 2001 v případě „*PreussenElektra*“, kde byla zpochybněna exkluzivita role členských zemí v zajištění energetické bezpečnosti.³⁰ Při vyjednávání Amsterodamské smlouvy se navíc především Francii podařilo prosadit reformu článku 86, kterou byla zajištěno, že při uplatňování pravidel hospodářské soutěže na firmy, jejichž činnost je ve veřejném zájmu, musí Komise brát ohled v prvé řadě na zajištění funkce těchto společností. Amsterodamská reforma tak prakticky zakotvila do smluv odůvodnění předchozích rozhodnutí Soudního dvora a bránila Komisi prosazovat další liberalizaci agresivním využíváním článku 86 smluv.³¹ Teprve v roce 2008 rozhodl Soudní dvůr v případě převzetí společnosti Endesa německým E.On, že restriktivní podmínky uvalené španělskými autoritami na navrhovanou fúzi odporují principu svobodného pohybu kapitálu. Španělská opatření podle Soudního dvora není možné ospravedlnit na principech zajištění národní energetické bezpečnosti a nejsou účelná ani jako opatření zajištění bezpečných dodávek pro španělský trh.³² Evropský soudní dvůr tak potvrdil platnost principů společného trhu pro oblast energetiky.

²⁹Rada EU a Evropský parlament, *Directive 96/92/EC of the European Parliament and of the Council of 19 December 1996 concerning common rules for the internal market in electricity*, op. cit. viz pozn. 10, čl. 3(3)

³⁰Haghighi, op. cit. viz pozn. 18, s. 474

³¹Schmidt, op. cit. viz pozn. 22, s. 178

³²Evropský soudní dvůr. *Judgment of the Court of Justice in Case C-207/07*. Press Release No 54/08. 2008. URL: <http://curia.europa.eu/en/actu/communiqués/cp08/aff/cp080054en.pdf> (získáno 13.03.2010)

Pokračující nejasnosti ohledně možnosti prosazovat pravidla společného trhu v sektoru energetiky vedly Komisi k pokračování během prosazování prvního energetického balíčku úspěšné strategie založené na nejistotě ostatních aktérů. Komise mezi lety 1997 a 2004 zahájila celou řadu řízení s konkrétními energetickými společnostmi, která se zaměřila na problematiku přístupu k energetické infrastruktuře, překážky v soutěži mezi dodavateli energií, smlouvy o dlouhodobých dodávkách energií, fúze energetických společností a státní pomoc.³³ Charakteristickým rysem těchto řízení bylo spoléhání se Komise na neformální urovnání sporů dohodou s konkrétními společnostmi. Během celého tohoto období nedošlo k přijetí formálního rozhodnutí v žádném z projednávaných případů, Komise se namísto toho spokojila se závazky společností změnit dosavadní obchodní praktiky narušující fungování společného trhu.³⁴ Podle Camerona bylo prosazování pravidel politiky soutěživosti v tomto období považováno Komisí za nástroj podpůrného charakteru k postupné liberalizaci energetických trhů skrze opatření prvního balíčku.³⁵

Ke změně postoje Komise došlo až v souvislosti s přijetím druhého liberalizačního balíčku. V roce 2004 Komise uzavřela případ teritoriálního omezení v tranzitním kontraktu mezi Gaz de France a SNAM, která je dceřinou společností italského energetického giganta ENI ve Švýcarsku. Ve svém rozhodnutí Komise označila dohodu za porušení článku 81, které by narušilo hospodářskou soutěž na společném trhu.³⁶ V dalším případě Komise tentokrát na základě regulace upravující fúze společností odmítla schválit převzetí Gás de Portugal konzorciem složeným z firem Energias de Portugal a ENI. Uvedená fúze by podle názoru Komise vedla k nepřiměřenému posílení pozice těchto společností na portugalském trhu.³⁷

³³Přehled konkrétních případů uvádí Cameron, op. cit. viz pozn. 17, s. 6

³⁴Salerno, op. cit. viz pozn. 18, s. 15

³⁵Cameron, op. cit. viz pozn. 17, s. 7

³⁶Evropská komise. *Décision de la Commission du 26 octobre 2004 relative à une procédure d'application de l'article 81 du traité CE*. Affaire COMP/38662 – GDF – décision GDF/ENI. 2004. URL: http://ec.europa.eu/competition/ejojade/isef/case_details.cfm?proc_code=1_38662 (získáno 10.03.2010)

³⁷Evropská komise. *Commission Decision of 9.12.2004 declaring a concentration to be incompatible with the common market*. Case No COMP/M.3440 – EDP/ENI/GDP. 2004. URL: http://ec.europa.eu/competition/ejojade/isef/case_details.cfm?proc_code=2_M_3440 (získáno 10.03.2010)

Novou éru využívání pravomocí v oblasti politiky soutěživosti pro prosazení liberalizace energetických trhů pomohlo nastartovat i jmenování nové Barrosovy Komise v roce 2005. V rámci plánu na naplnění cílů Lisabonské strategie začala Barossova Komise postupovat aktivněji v otázkách ochrany hospodářské soutěže včetně aktivního prověřování a odstraňování existujících bariér na trhu.³⁸ Jedním z průmyslových sektorů vybraných pro tyto nové aktivity se stala právě energetika a Komise v průběhu roku 2005 zahájila šetření ověřující tržní podmínky na trhu s elektrickou energií a plynem. Závěry tohoto šetření odhalily výrazné nedostatky v dosavadním procesu otevírání energetických trhů včetně jevů jako je pokračující vysoká koncentrace trhu a dominantní úloha národních energetických gigantů, nízká integrace trhů mezi jednotlivými členskými zeměmi, nízká transparentnost energetických trhů a mechanismů tvorby cen, převažující dlouhodobé kontrakty a nemožnost volby dodavatele nebo nedostatečná úroveň oddělení kontroly rozvodných sítí. Komise v závěrech sektorové šetření současně konstatovala, že naplnění záměrů liberalizace energetických trhů bude v příštích letech vyžadovat aktivnější užití pravomocí Komise v politice ochrany hospodářské soutěže.³⁹

Zvýšená aktivita Komise v prosazování politiky soutěživosti před přijetím třetího energetického balíčku se projevila především ve dvou oblastech. Jednak se Komise zaměřila na oblast fúzí mezi energetickými společnostmi, čímž se mělo zabránit pokračující integraci energetických trhů, jednak se Komise orientovala na případy dlouhodobých kontraktů. V prvním případě se jednalo především o reakci Komise na zvyšující se počet případů, kdy se národní energetické společnosti pokoušely v očekávání plné liberalizace trhu v roce 2007 upevnit vlastní pozici na trhu převzetím menších energetických firem. Dlouhodobé kontrakty pak byly Komisí identifikovány jako v evropském energetickém systému široce využívané

³⁸Eikeland, *EU Internal Energy Market Policy: New Dynamics in the Brussels Policy Game?*, op. cit. viz pozn. 16, s. 27

³⁹Evropská komise. *Inquiry pursuant to Article 17 of Regulation (EC) No 1/2003 into the European gas and electricity sectors (Final Report)*. Communication from the Commission, COM(2006) 851 final. 2007. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0851:EN:NOT> (získáno 10.03.2010)

nástroj, který omezuje svobodu volby dodavatele a v důsledku činí úsilí o liberalizaci trhu neefektivním.⁴⁰

V oblasti fúzí mezi energetickými společnostmi náleží Komisi pravomoci pouze v otázkách přeshraničního významu. Komise proto nemohla přímo ovlivnit některé případy čistě vnitrostátní konsolidace pozic národních energetických gigantů jako byla například již v roce 2002 uskutečněná fúze mezi německými společnostmi E.On a Ruhrgas. V obdobném případě akvizice společnosti Suez francouzským energetickým gigantom Gaz de France (GdF) si Komise našla cestu, jak do případů zasáhnout. Fúze mezi GdF a Suez byla vyvolána především francouzskou vládou s cílem zabránit plánovanému převzetí Suez italskou energetickou společností Enel. Fúze tak byla motivována obavami francouzské vlády z posílení pozice Enel na domácím trhu. Rozhodnutí Komise v tomto případě ale bylo založeno na předpokládaných dopadech dané fúze na belgický trh, kde by mj. došlo podle názoru Komise k omezení soutěže na trhu s elektrickou energií a plynem, kde zmíněné společnosti působily prostřednictvím svých dcer Distrigaz a Electrabel. Rozhodnutí Komise v případě Edf/Suez nakonec schválilo navrhovanou fúzi s podmínkou prodeje aktiv Distrigaz, podílu v belgické energetické společnosti SPE a vzdání se kontroly nad energetickou infrastrukturou jejím převedením pod formálně nezávislou společnost Fluxys SA.⁴¹

⁴⁰Dlouhodobé kontrakty svým významem slouží národním energetickým společnostem jako forma substitute za exkluzivní pozici na domácím trhu, kterou disponovaly před přijetím liberalizačních opatření. Dlouhodobý kontrakt zajišťuje národním firmám jistou výši odběrů energií, garantuje ceny a vylučuje odběry energií, které jsou předmětem takového kontraktu, ze soutěže s dalšími dodavateli. Taková praxe zvyšuje jistotu energetické společnosti na trhu a snižuje rizika spojená např. s investicemi, na druhou stranu se tak ale děje na náklady spotřebitele, který čelí dlouhodobě vyšším cenám energií a má velmi omezenou možnost změnit dodavatele. Výhody a nevýhody dlouhodobých kontraktů v energetice diskutuje např. Jean-Michel Glachant a Adrien de Hauteclouque. *Long-term Energy Supply Contracts in European Competition Policy: Fuzzy not Crazy*. Working Paper. European University Institute, 2009. URL: <http://cadmus.eui.eu/dspace/handle/1814/10623> (získáno 10.03.2010)

⁴¹Evropská komise. *Commission Decision of 14 November 2006 declaring a concentration compatible with the common market and the functioning of the EEA Agreement*. Case COMP/M.4180 — Gaz de France/Suez. 2006. URL: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtm1.do?uri=OJ:L:2007:088:SOM:EN:HTML> (získáno 11.03.2010)

Obdobnou strategii zaměřenou na omezení vertikální integrace energetických trhů aplikovala Komise i v dalších případech. V roce 2008 Komise přijala návrh E.On obsahující závazek úplného, vlastnického unbundlingu maďarských přepravních sítí výměnou za umožnění převzetí některých aktivit maďarské energetické společnosti MOL.⁴² E.On později souhlasil i s odprodejem národní rozvodné sítě výměnou za zastavení antimonopolního řízení případně za snížení vyměřené pokuty v případě zneužívání dominantní pozice na německém trhu.⁴³ Závazky v podobě oslabení kontroly nad transportem a výrobou energií na britském trhu musela potvrdit také francouzská EDF při převzetí British Energy.⁴⁴

Druhým výrazným tématem v uplatňování politiky ochrany hospodářské soutěže byly dlouhodobé kontrakty na dodávky energií. Komise postupovala v těchto případech na základě článků smluv zakazujících praktiky omezující hospodářskou soutěž na trhu a zneužívání dominantní pozice. V praxi Komise zasahovala pouze na horizontálně integrovaných trzích, kde tržní podíl dané společnosti přesahuje 30% a v případech, kdy dohody obsahovaly závažné formy porušení pravidel hospodářské soutěže jako jsou klauzule o rozdělení trhu, automaticky obnovující se smlouvy nebo nemožnost vypovědět smlouvu. V oblasti trhů s elektrickou energií se jednalo především o případy společností EDF, Electrabel a E.On.⁴⁵ Komise mimo to vyšetřovala ustanovení s obdobným efektem, která platila na národní úrovni mezi energetickými společnostmi a provozovateli sítí. V roce 2005 Komise zahájila šetření v Polsku a v Maďarsku, kde dohody mezi státem vlastněnými producenty elektrické energie a operátory sítí obsahovaly závazek vykupovat energie v garantovaném množství a za garantovanou cenu, což bylo Komisí označeno za nepovolenou formu státní pod-

⁴²Evropská komise. *Commission Decision of 21 December 2005 declaring a concentration compatible with the common market and the functioning of the EEA Agreement*. Case COMP/M.3696 — E.ON/MOL. 2005. URL: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtm1.do?uri=OJ:L:2006:253:SOM:EN:HTML> (získáno 11.03.2010)

⁴³Eikeland, *EU Internal Energy Market Policy: New Dynamics in the Brussels Policy Game?*, op. cit. viz pozn. 16, s. 28

⁴⁴Evropská komise. *Non-opposition to a notified concentration*. Case COMP/M.5224 — EDF/British Energy. 2009. URL: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtm1.do?uri=OJ:C:2009:038:SOM:EN:HTML> (získáno 11.03.2010)

⁴⁵Glachant a Hauteclouque, op. cit. viz pozn. 40, zvl. s. 7-9

pory. Komise uložila Polsku i Maďarsku zrušení uvedených kontraktů během roku 2008 a náhradu poskytnuté státní podpory s výjimkou podpor určených k modernizaci národního energetického sektoru.⁴⁶

Pravomoci v oblasti politiky soutěživosti posloužily Komisi nejen jako nástroj kontroly nad jednáním dalších významných hráčů v evropské energetice (tj. národních vlád, energetických společností i dalších institucí EU), ale fakticky také zajišťovaly vyšší míru liberalizace evropského trhu s elektrickou energií, než jak bylo dohodnuto v liberalizačních balíčcích. Vzhledem k povolení alternativních forem uspořádání LTSO a ISO ve třetím balíčku jdou nedávno uzavřené dohody s některými výše jmenovanými společnostmi i za hranice povinností přijatých členskými zeměmi ve třetím balíčku. Opatření v oblasti dlouhodobých kontraktů současně směřují proti replikaci podmínek obvyklých na národních trzích před přijetím energetických balíčků skrze specifické klauzule smluv mezi dodavateli a odběrateli, resp. prostřednictvím výhod poskytnutých samotnými členskými zeměmi. Komise v tomto směru usiluje o odstranění exkluzivity národních energetických společností a tedy vysoké horizontální integrace na trzích s elektrickou energií.

5.1.4 Úloha nestátních aktérů v liberalizaci energetického trhu

Druhým nástrojem sloužícím k posílení vyjednávací pozice Komise vůči členským zemím v otázkách liberalizace trhů s elektrickou energií byly koalice mezi Komisí a nestátními aktéry. Za relevantní nestátní aktéry lze v tomto případě považovat především přímé účastníky trhu s elektrickou energií, tj. energetické firmy a spotřebitele, se kterými se Komise setkávala nejprve přímo a později skrze Florentské fórum pro trhy s elektrickou

⁴⁶Evropská komise. *Commission Decision of 25 September 2007 on State aid awarded by Poland as part of Power Purchase Agreements and the State aid which Poland is planning to award concerning compensation for the voluntary termination of Power Purchase Agreements*. Official Journal of the European Union, L83. 2009. URL: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:L:2009:083:SOM:EN:HTML> (získáno 14.03.2010), Evropská komise. *Commission Decision of 4 June 2008 on the State aid C 41/05 awarded by Hungary through Power Purchase Agreements*. Official Journal of the European Union, L225. 2009. URL: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:L:2009:225:SOM:EN:HTML> (získáno 14.03.2010)

energií. Přístup samotných členských států k problematice liberalizace byl v souladu s převažujícím pojetím energetiky jako sektoru dotýkajícího se národních bezpečnostních zájmů a provázaného s veřejnými zájmy v ekonomické i sociální oblasti spíše negativní. Výjimkou byl již zmíněný postoj Velké Británie, v pozdějších letech liberalizaci podporovaly také země jako Finsko, Švédsko nebo Německo, které o vlastní vůli přistoupily k rychlejší liberalizaci, než požadovala regulace EU.

Ve firemním sektoru mohla Komise spoléhat především na předpokládané beneficienty očekávaného snížení cen elektrické energie po uvolnění národních trhů. K hlavním podporovatelům liberalizace energetického sektoru tak patřili především představitelé energeticky intenzivních průmyslových odvětví jako je chemický, ocelářský nebo automobilový průmysl. Váha této zájmové skupiny ve vyjednávání mezi členskými zeměmi a Komisí vyplývala především z relativně koordinovaného přístupu velkých spotřebitelů energií k vyjednávání o liberalizaci energetického sektoru a z jejich přítomnosti jak na národní, tak i celoevropské rovině.⁴⁷ Výraznou úlohu v prosazování zájmů velkých spotřebitelů hrála především jejich evropská federace „*International Federation of Industrial Energy Consumers*“ (IFIIEC), která si klade za cíl vytvoření otevřených, transparentních a soutěživých trhů s elektrickou energií a zemním plynem. Po organizační stránce IFIIEC sdružuje asociace významných průmyslových spotřebitelů energií v členských zemích,⁴⁸ což organizaci umožňuje působit současně v Bruselu i na úrovni členských vlád. Podle rozhovorů vedených Eikelandem navíc v posledních letech dochází k posílení vlivu spotřebitelských organizací, v první řadě pak IFIIEC, na formulaci energetické politiky EU v důležitých otázkách jako bylo například oddělení vlastnictví rozvodných soustav od dalších aktivit v energetice.⁴⁹

⁴⁷Jabko, op. cit. viz pozn. 11, s. 29-30, Nylander, op. cit. viz pozn. 9, s. 306, Eikeland, *EU Internal Energy Market Policy: New Dynamics in the Brussels Policy Game?*, op. cit. viz pozn. 16, s. 20

⁴⁸V České republice se jedná o Sdružení velkých spotřebitelů energie (SVSE), jehož členy jsou v současnosti významné české podniky jako je Škoda Mladá Boleslav, TPCA Kolín, České dráhy, OKD, Třinecké železářny apod. - viz domovská stránka sdružení: <http://www.aem.cz/svse/>

⁴⁹Eikeland, *EU Internal Energy Market Policy: New Dynamics in the Brussels Policy Game?*, op. cit. viz pozn. 16, s. 34

Komise měla podporu i mezi menšími spotřebiteli, zvláště pak v zemích, kde se ceny elektrické energie dlouhodobě pohybovaly nad evropským průměrem jako bylo například Německo.⁵⁰ Na rozdíl od zájmové skupiny velkých průmyslníků ale menší spotřebitelé čelili problémům kolektivní akce. Bylo běžnou praxí, že národní energetické společnosti reagovaly na stížnosti některého ze spotřebitelů na výši cen energií předložením výhodnější nabídky tak, že v případném řízení před Evropskou komisí by bylo obtížné prokázat nevýhodnost existujícího uspořádání trhu pro daný subjekt.⁵¹ V případě menších spotřebitelů proto probíhající diskuse o liberalizaci evropského trhu hrála spíše roli nástroje pro zlepšení vlastní vyjednávací pozice vůči národním energetickým společnostem, než že by se Komise mohla opřít o aktivní a účinné působení těchto skupin ve prospěch liberalizace energetických trhů.

Postoj národních energetických společností k liberalizaci sektoru lze naopak označit za problematický. Energetické společnosti ovládající tehdejší trhy s elektrickou energií stály před dilematem, kde na jedné straně mohly navýšit své zisky díky otevření trhu v dalších evropských zemích a díky posílení tržních mechanismů určování cen energií, na druhé straně by ale liberalizací ztratily exkluzivní roli na domácím trhu, pravděpodobně včetně podpory státu v otázkách strategických investic do generačních a přepravních kapacit v energetice. Příkladem takového rozpolceného postoje může být francouzská „*Electricité de France*“ (EdF). EdF disponovala v 90. letech rozsáhlými kapacitami na výrobu elektrické energie v podobě jaderných elektráren, které byly ve Francii od 70. let intenzivně vyvíjeny a budovány s podporou francouzské vlády. EdF proto trvale produkovala více elektrické energie, než byla sto uplatnit na francouzském trhu. Případná liberalizace evropského trhu by EdF usnadnila uplatnění těchto přebytků na trzích v okolních zemích. EdF a s ní i francouzská vláda proto z počátku podporovaly myšlenku liberalizace evropských energetických trhů. Příznivý postoj Francie a EdF k reformě evropských energetických

⁵⁰Jabko, op. cit. viz pozn. 11, s. 29-30

⁵¹Schmidt, op. cit. viz pozn. 22, s. 180

trhů zhatily především plány Komise na unbundling národních energetických společností, které by znamenaly oslabení kontroly EDF nad francouzským trhem.⁵² Z pohledu národních energetických monopolů tak zpravidla nebylo racionální usilovat o liberalizaci evropského energetického trhu, protože případné zisky v zahraničí byly vyváženy očekávanými ztrátami na domácím trhu. Jednotnost postojů národních energetických gigantů umocňovala existence evropské federace UCPTÉ („*Union for the Co-ordination of Production and Transmission of Electricity*“).⁵³

Liberalizaci evropských trhů proto mezi producenty energií podporovaly jenom některé menší energetické společnosti převážně ve Francii a Španělsku, které předpokládaly zlepšení vlastního postavení na národním i evropském trhu a usilovaly o získání přístupu k novým zákazníkům. Podpora malých producentů pro liberalizaci energetiky ale nebyla zdaleka univerzální a záležela na konkrétním uspořádání trhu na národní úrovni. Například v Německu to byly v první řadě menší energetické společnosti, které se výrazně stavěly proti možnosti liberalizovat energetický trh. Ve Spolkové republice existovaly vedle velkých celonárodních energetických společností také regionální a lokální energetické sítě ovládané autonomními firmami s příslušnou územní působností. Právě lokální energetické firmy měly nejužší vazby na politickou reprezentaci a těšily se i v rámci německého trhu výsadnímu postavení a ochraně vůči konkurenci. Zatímco celonárodní a regionální německé firmy viděly v evropském procesu liberalizace energetických trhů příležitost odstranit deformace německého trhu, malé lokální společnosti se rozhodně stavěly proti liberalizačnímu procesu.⁵⁴

Za účelem bližší spolupráce s významnými zájmovými organizacemi v oblasti energetiky zřídila v roce 1998 Komise Florentské fórum pro trhy s elektrickou energií.⁵⁵ Úlohou Florentského fóra bylo zahájit diskusi mezi významnými aktéry v energetice o směřování liberalizace energetických trhů a uplatňování existujících směrnic na národní úrovni. Na jed-

⁵²Eising, op. cit. viz pozn. 11, s. 14

⁵³Dnes transformována do European Transmission System Operators, ETSO.

⁵⁴Eising, op. cit. viz pozn. 11, s. 17

⁵⁵Obdobně zaměřené fórum pro otázky trhů se zemním plynem vzniklo v Madridu.

nání fóra participovali národní regulátoři, producenti elektrické energie, významné spotřebitelské organizace, obchodníci s elektrickou energií a zástupci členských zemí. Jednáním fóra předsedali zástupci Komise a členské země vykonávající předsednictví Unie. Úlohou Florentského fóra bylo v první řadě vyvolat odbornou debatu mezi zainteresovanými stranami, která by umožnila shromáždit existující expertízu v oblasti liberalizace energetických trhů a výměnu zkušeností v oblasti energetického sektoru. Fórum tak Komisi umožnilo hledat odborně fundovaná řešení pro liberalizaci evropských energetických trhů. Díky účasti širokého spektra aktérů evropského energetického trhu fórum dále poskytlo Komisi příležitost nacházet řešení, která by měla dostatečnou podporu mezi členskými zeměmi i přímými účastníky trhu. Příkladem úspěchu Florentského fóra v této oblasti může být například dohoda o poplatcích při přeshraničním přenosu energie, která upravuje principy přístupu dodavatelů do národních rozvodných sítí, a byla kodifikována regulací Rady.⁵⁶

Vedle konzultační funkce mělo Fórum také významný regulační dopad, především pak v otázkách implementace energetických balíčků. Fórum mělo v této oblasti významnou úlohu jako jediný orgán, který umožňoval zvýšit uniformitu uplatňování liberalizačních opatření v oblasti energetiky jinak nezávislými národními regulačními autoritami. Komise podporovala spolupráci mezi národními regulačními orgány jako cestu k posílení jednotných pravidel na evropském trhu.⁵⁷ S přijetím druhého energetického balíčku byla tato funkce fóra do značné míry nahrazena ustavením ERGEG. Cameron navíc upozorňuje, že dohody dosažené na úrovni fóra v podobě pokynů připojovaných k regulacím týkajících se společného trhu s energiemi jsou z právního pohledu závazné pro osoby a instituce, kterých se týkají.⁵⁸ Existence fóra tak umožnila Komisi nepřímo posilovat úroveň liberalizace v jednotlivých zemích a jednotné uplatňování prvního energetického balíčku, navzdory

⁵⁶Burkard Eberlein. „The Making of the European Energy Market: The Interplay of Governance and Government“. In: *Journal of European Public Policy* 28.1 (1998), s. 73–92, s. 78-80

⁵⁷Mark Thatcher a David Coen. *Reshaping European regulatory space: An evolutionary analysis*. 2008. URL: <http://www.portedeurope.org/IMG/doc/WepfinalNovember2007.doc> (získáno 14.03.2010), s. 15

⁵⁸Cameron, op. cit. viz pozn. 17, s. 9

skutečnosti, že první energetický balíček umožňoval asymetrickou liberalizaci národních energetických trhů.

5.1.5 Shrnutí

Jednání Komise během liberalizace trhů s elektrickou energií se z pohledu teorie principála a agenta dá charakterizovat jako případ „*slippage*“. Podle smluv o Evropském společenství nenáležely Komisi pravomoci v energetické politice. Rozhodnutí Evropského soudního dvora z 90. let navíc zamezovala užití existujících pravomocí Komise v oblasti politiky ochrany hospodářské soutěže na sektor elektrické energie. Navzdory absenci delegace pro oblast energetiky Komise jako agent prosazovala rozšíření svých pravomocí v oblasti společného trhu na energetické trhy v souladu se záměry publikovanými již na konci 80. let. Postupné rozšiřování pravomocí Unie se sice dělo se souhlasem členských zemí, vyjednané kompromisy však byly vždy nahrazeny další dohodou poskytující Komisi více pravomocí v energetice. Vedle vyjednávání s členskými zeměmi spoléhala Komise také na vlastní pravomoci v oblasti politiky soutěživosti a na budování koalic s nestátními aktéry. Politika soutěživosti umožnila Komisi v první fázi vytvořit nátlak na členské země vyplývající z možnosti Komise prosadit liberalizaci energetického trhu jednostranně, později umožnila politika soutěživosti Komisi dosahovat dohod, které po obsahové stránce přesahovaly rozsah liberalizace dohodnutý s členskými zeměmi. Nestátní aktéři působili jako výrazný zdroj podpory Komise při odmítavém postoji většiny členských zemí. Činnost Florentského fóra pro trhy s elektrickou energií mimo to poskytla Komisi nástroj, jak ovlivňovat uplatňování dohodnutých opatření na národní úrovni. Negativní vnímání zvoleného postupu Komise v energetice mezi členskými zeměmi potvrzuje i diskuse o energetice při jednání Konventu připravujícího Smlouvu o Ústavě pro Evropu, kde byla nutnost přijetí smluvní úpravy energetiky zdůvodňována právě nutností stanovit jasný právní rámec aktivitám EU v energetice

a zabránit dosavadnímu postupnému rozšiřování pravomocí Unie do oblasti energetické politiky, které členské země mohou jen obtížně kontrolovat.⁵⁹

5.2 Národní zájmy v energetické politice

Energetická politika se spolu se zhoršující se dostupností energetických surovin a nárůstem obav o zabezpečení dodávek klíčových energetických surovin dostává v posledních letech do popředí zájmu evropských vlád. Přestože růst významu energetické politiky, stejně jako její hlavní zahraničněpolitický cíl v podobě zajištění bezpečnosti energetických dodávek je společný všem evropským zemím, konkrétní podoba národní energetické politiky je funkcí celé řady faktorů počínaje národní tradicí, přes dostupnost domácích zdrojů, zeměpisnou polohu, závislost na konkrétních dodavatelích, kvalitu bilaterálních vztahů s konkrétními dodavateli, až po postoj k problematice lidských práv a ochraně klimatu. Členské země se ve svém přístupu k energetické politice také řadí na škálu mezi geopolitickým a tržním přístupem k zajištění energetické bezpečnosti, jak byla popsána v sekci 2.3 této práce. Příslušnost k jednomu z těchto paradigmat pak ovlivňuje volbu nástrojů, které by podle národních představ měly vést k zajištění energetické bezpečnosti. Příkladem takové odlišnosti může být například v sekci 4.2 popisovaný důraz zemí střední a východní Evropy na solidaritu v energetické politice a jednotný postup vůči Rusku.

Pro účely této práce bude k popisu národních postojů k energetické politice jako nástroji zajištění bezpečnosti dodávek použit model, který uplatňují Roller et al. Roller, Delgado a Friederiszick navrhuje měřit národní politiky v oblasti bezpečnosti dodávek na základě domácích produkčních kapacit a závislosti země na dovozech energetických surovin.⁶⁰ Klíčovým faktorem určujícím národní energetické politiky je v této perspektivě původ ropy a zemního plynu, který pro danou zemi definuje významné partnery v energetice.

⁵⁹Haghighi, op. cit. viz pozn. 18, s. 468

⁶⁰Röller, Delgado, a Friederiszick, op. cit. viz pozn. 75, s. 16

Zajištění energetických dodávek je vzhledem k závislosti odvětví na příslušné energetické infrastruktuře (ropovody, plynovody, ropné terminály, rafinační kapacity, terminály LNG apod.) a převažujícím dlouhodobým kontraktům na odběry ropy a zemního plynu otázkou dlouhodobých priorit země, kde významná diskontinuita národní energetické politiky není prakticky možná. Podpůrnou roli ve vztahu k závislosti na konkrétních dodavatelích hraje domácí energetická situace a diversifikace dodavatelů. Domácí kapacity určují národní energetické politiky především díky zvolené kombinaci zdrojů (tzv. energetický mix) při výrobě elektrické energie a zajištění dodávek tepla. Země spoléhající v této oblasti více na jádro a doma produkované suroviny (tradičně uhlí, nově i obnovitelné zdroje) jsou méně závislé na dovozech ropy a zemního plynu ze třetích zemí. Obdobný efekt může mít i dostupnost domácích nalezišť ropy a zemního plynu. Ve vztahu k zahraničí pak země mohou dosáhnout snížení vlastní závislosti a tedy i významu hlavních dodavatelů skrze diverzifikaci dodávek.

5.2.1 Francie

Francie disponuje v porovnání s evropským průměrem (viz sekce 2.1) velmi netypickým energetickým sektorem. Pro Francii je od 70. let charakteristický pokles závislosti země na zahraničních dodávkách ropy a zemního plynu. Celková energetická spotřeba v zemi je dnes z velké části naplněná elektrickou energií generovanou převážně v jaderných elektrárnách. Podle údajů Eurostatu⁶¹ pokrývalo v roce 2008 jádro jako energetický zdroj přibližně 40% energetické spotřeby země. Pouze třetina celkové energetické spotřeby byla ve Francii zajištěna prostřednictvím ropy a to navzdory závislosti některých sektorů jako je doprava na tomto zdroji. Francie také především díky levné elektřině relativně málo využívá zemní plyn, který se na celkové energetické spotřebě podílí asi 15%. Ostatní zdroje jsou ve Francii

⁶¹Rita Keenan and Antigone Gikas. *Statistical aspects of the energy economy in 2008*. Eurostat. 2008. URL: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-09-055/EN/KS-SF-09-055-EN.PDF (získáno 20.03.2010)

využívány poměrně málo, zvláště to platí o uhlí, které bylo postupně vytlačováno právě jádrem ze sektoru výroby elektrické energie. V roce 2004 dokonce Francie zahájila program postupného ukončení domácí těžby uhlí, který v roce 2008 vedl k zrušení nejvýznamnější domácí těžařské společnosti Charbonnages. Díky významu jaderné energetiky ve Francii byla energetická závislost země vyčíslena na 52,2% i přes minimální domácí produkci ropy a zemního plynu.⁶²

Druhým typickým znakem francouzského energetického sektoru je výjimečně silná role státu v energetice. Francouzská vláda má významný podíl ve společnostech „*Electricité de France*“ (EdF) a „*Gaz de France / Suez*“ (GdF), jejichž prostřednictvím prakticky kontroluje domácí sektor výroby a přepravy elektrické energie a zemního plynu. Jak ukazuje již popisovaný příklad pokusu o převzetí francouzské plynárenské společnosti Suez italským Enelem, francouzská vláda je připravená zabránit kontrole zahraničních energetických společností nad francouzskou energetikou. Energetický sektor je ve Francii vnímán jako forma veřejné služby, kde má vláda právo zasahovat do tvorby cen pro konečné spotřebitele ze sociálních nebo hospodářských důvodů.⁶³ V roce 2005 Francie uzákonila energetickou strategii do roku 2020. Podle tohoto dokumentu je energetická politika „formou veřejné služby, která zajišťuje strategickou nezávislost země a posiluje konkurenceschopnost jejího hospodářství“.⁶⁴ Klíčovou příčinou zakořeněnosti takového přesvědčení ve Francii je vysoká role státu v budování národní sítě jaderných elektráren,⁶⁵ která byla základem pro popsanou emancipaci Francie v energetice a snížení míry závislosti na zahraničních dovozech ropy a zemního plynu. Energetická strategie Francie také jasně zmiňuje jadernou energetiku

⁶²Eurostat počítá energetickou závislost země jako podíl importů energetických surovin a součtu hrubé energetické spotřeby v zemi a kapacity zásobníků energií.

⁶³Sophie Meritet. „French Energy Policy in the European Context“. In: *Foreign Policy in Dialogue* 20.8 (2007), s. 34–43

⁶⁴„La politique énergétique repose sur un service public de l'énergie qui garantit l'indépendance stratégique de la nation et favorise sa compétitivité économique.“ - *Loi no 2005-781 du 13 juillet 2005 de programme fixant les orientations de la politique énergétique*. Version consolidée au 11 mars 2010. 2010. URL: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT00000813253&dateTexte=> (získáno 20.03.2010), čl. 1

⁶⁵Francouzský sektor jaderné energetiky je ve všech aspektech počínaje těžbou uranu, přes stavbu jaderných elektráren, až po skladování vyhořelého paliva ovládnán státem řízenou společností Areva.

a zachování možnosti výroby elektrické energie z jádra jako jednu z priorit národního energetického programu země.⁶⁶

V zahraničněpolitické rovině se vysoká role státu projevovala především v nechvalně známém propojení mezi francouzskou politikou a působením energetické společnosti Elf převážně v ropu a zemní plyn produkujících bývalých afrických koloniích. Systém úzkých vazeb mezi Elf a francouzskými vládami byl zaveden generálem de Gaullem v 60. letech jako nástroj, jak posílit pozice francouzských firem čelících silící světové konkurenci. Francouzská zahraniční politika přímo podporovala aktivity Elf nejenom skrze ekonomickou diplomacii, ale v případech potřeby i intervencemi ve prospěch spřátelených vlád. Elf naopak posiloval vztahy Francie s bývalými koloniemi skrze úplatky poskytované africkým politickým elitám. Rozpočet Elf se také běžně stával výrazným zdrojem pro financování politických kampaní francouzských politických stran i prezidentů.⁶⁷ Korupční skandály byly důležitým faktorem, který přiměl francouzskou vládu k postupné privatizaci Elf ukončené v roce 2000 fúzí s privátní společností Total, která byla druhým významným hráčem na francouzském trhu s ropou.

Třetím specifikem francouzské energetiky je relativně dobrá diverzifikace dodávek ropy a zemního plynu. Francie dováží ropu a zemní plyn v zásadě obdobném množství z Ruska, Afriky, Blízkého východu i od evropských producentů. Země prakticky nedisponuje významnějšími domácími nalezišti těchto surovin s výjimkou velmi omezené těžby v Akvitánii a v oblasti Paříže, což v praxi znamená, že téměř všechna domácí spotřeba ropy a zemního plynu je realizována dovozy ze zahraničí. V oblasti importů ropy patří k nejvýznamnějším partnerům Libye a další africké země, Rusko a země Blízkého východu. V oblasti dovozů zemního plynu je to především Norsko, Nizozemí, Alžírsko a Rusko. Velká část dovozů

⁶⁶op. cit. viz pozn. 64, čl. 5

⁶⁷Viz např. Nicholas Shaxson. *The Elf trial: political corruption and the oil industry*. Transparency International - Global Corruption Report. 2004. URL: http://www.transparency.org/content/download/4422/26677/file/06_Corporate_money.pdf (získáno 20.03.2010)

Tabulka 5.1: Struktura dovozů ropy a zemního plynu ve Francii

<i>ROPA (2007)</i>			<i>ZEM. PLYN (2007)</i>		
Země	Množství (mil. tun)	Podíl (%)	Země	Množství (TJoule)	Podíl (%)
Libye	5194	6,41	Norsko	551378	31,27
Afrika (zbytek)	12994	16,04	Nizozemí	324846	18,42
Rusko	10586	13,07	Rusko	238022	13,5
Ázerbájdžán	3778	4,66	Alžírsko	312356	17,71
Norsko	12478	15,4	Nigérie	126113	7,15
Spojené království	4759	5,88			
Saudská Arábie	6860	8,47			
Írán	6586	8,13			
Ostatní	17765	21,93	Ostatní	210809	11,95

Zdroj: Eurostat, Energy Statistics - Imports (by country of origin) - oil - annual data (nrg_123a), Energy Statistics - Imports (by country of origin) - gas - annual data (nrg_124a), http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

zemního plynu je realizována prostřednictvím LNG terminálů, Francie v tomto směru patří k průkopníkům dané technologie v Evropě.

Na základě struktury energetických dodávek lze za klíčového partnera Francie v oblasti energetiky označit africké země, které jako celek dodávají největší část ve Francii spotřebované ropy i zemního plynu. Francouzské energetické zájmy v regionu se mohly opírat o dlouhodobě prosazovanou politiku blízké spolupráce mezi Paříží a řadou afrických zemí. Prvotním zdrojem silných vazeb byl kolonialismus Francie v oblasti severní a západní Afriky. Francie ale udržovala silné africké vazby i po rozpadu koloniálního systému. Vliv ve Třetím světě nabyl v průběhu Studené války geostrategický význam, když posiloval nárok Francie na status světové velmoci. S koncem Studené války došlo postupně k přehodnocení významu Afriky ve francouzské zahraniční politice. Francie především ustoupila od výrazně vojenských nástrojů africké politiky jako byly obranné dohody znamenající odpovědnost Francie za bezpečnost jejích afrických partnerů, permanentní vojenská přítomnost v Africe a exkluzivní role Francie při řešení bezpečnostních krizí. Na místo této politiky začala Paříž

prosazovat strategický dialog s partnerskými zeměmi, vyšší odpovědnost vlád za domácí bezpečnost a multilateralismus v řešení bezpečnostních krizí.⁶⁸

Konec Studené války a pokles geostrategického významu africké politiky postupně vedl i k přehodnocení nevojenských aspektů politiky Francie vůči Africe. V průběhu Studené války byly veškeré aktivity vůči africkým zemím podřízeny geostrategickému záměru posílení pozice Francie a zachování francouzského významu a velikosti („*grandeur*“). Typickou charakteristikou takto zacílené politiky bylo propojení vojenských, politických a obchodních zájmů do jednoho celku, a to nejenom na oficiální státní úrovni, ale často i s prorůstáním do oblasti personálních vazeb.⁶⁹ Negativním příkladem takové politiky byl výše uvedený případ politické korupce společnosti Elf v oblasti těžby ropy a zemního plynu. Konec Studené války postupně vedl k přijetí nových priorit jako demokratizace, dobré vládnutí, liberalizace afrických ekonomik nebo multilaterální rozvojová pomoc a peacekeeping. Odrazem tohoto posunu ve formální rovině je v roce 2006 přijatá strategie pro rozvojovou pomoc, kde jsou jako priority definovány obnovení legitimacy státu včetně prosazování demokratizace a právního státu, posilování regionálních autorit v podobě místních samospráv a regionálních integračních uskupení, prosazování transparentnosti státní správy a dobrého vládnutí, spolupráce s mezinárodními institucemi.⁷⁰

Přehodnocení geostrategicky orientované politiky v praxi znamenalo vyšší autonomii ekonomických zájmů Francie v Africe. Jakkoliv došlo v posledních letech k propadu významu afrických zemí v zahraničním obchodě, působení v Africe je stále pro řadu firem extrémně lukrativní, zvláště pak v oblastech jako jsou rozvojové projekty, místní infrastruktura nebo těžba nerostných surovin.⁷¹ Francouzská diplomacie z větší autonomie

⁶⁸Rachel Utley. „Not to do less but to do better ...’: French Military Policy in Africa“. In: *International Affairs* 78.1 (2002), s. 129–146, s. 136

⁶⁹Tony Chafer. „Chirac and ‘la Francafrique’: No Longer a Family Affair“. In: *Modern and Contemporary France* 13.1 (2005), s. 7–23, s. 11

⁷⁰Ministère des Affaires étrangères. *Governance Strategy for French Development Assistance*. 2006. URL: <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/IMG/pdf/StrategieAngMAE.pdf> (získáno 19.03.2010)

⁷¹Philippe Hugon. „Permanences et Ruptures de la Politique Economique de la France vis-a-vis de l’Afrique sub-Saharienne“. In: *Modern and Contemporary France* 13.1 (2005), s. 41–55, s. 44

ekonomických politik těžila rozšířením spolupráce i na země, které tradičně nepatří do francouzské zóny vlivu. Francie se tak oprostila od tradiční národní energetické politiky, která se zaměřovala na budování vztahů převážně s frankofonními zeměmi, mezi nimiž vynikal především Kamerun, Kongo a Gabon.⁷² Druhým aspektem této nové politiky pak byla orientace na využívání mezinárodních struktur včetně EU k prosazování národních zájmů France.

Z pohledu energetické politiky se Francie na bilaterální rovině zaměřila na posílení vztahů s klíčovými africkými producenty energetických surovin jako je Nigérie a Angola. Novodobé vztahy mezi Francií a Nigérií zahájila již v roce 1999 státní návštěva J. Chiraca následující těsně po nigerijské tranzici k demokracii a zvolení civilní vlády. Výsledkem Chiracova působení byla především normalizace vztahů mezi zeměmi a ustavení stálého politického dialogu na úrovni ministrů zahraničních věcí, kteří se v rámci tzv. Francouzko-nigerijského fóra scházejí pravidelně jednou ročně.⁷³ Obdobný vývoj lze zaznamenat v případě Angoly, kde obnovení běžných mezistátních vztahů trvalo až do roku 2008 kvůli pokračující občanské válce mezi vládou kontrolovanou Lidovým hnutím za osvobození Angoly (MPLA) a Národním hnutím za úplnou nezávislost Angoly (UNITA). Vztahy mezi Francií a Angolou navíc byly ztíženy aférou „*Angolagate*“, ve které se prokázaly ilegální dodávky zbraní angolské vládě.

Klíčovým nástrojem sloužícím k podpoře energetických zájmů Francie vůči Angole a Nigérii byla především rozvojová pomoc. Krátce po normalizaci vztahů došlo k zařazení obou zemí na seznam recipientů francouzské oficiální vládní pomoci, což byl před koncem Studené války nástroj vyhrazený prakticky pouze bývalým francouzským koloniím. Během roku 2005, resp. 2008 byly otevřeny kanceláře francouzské rozvojové agentury

⁷²Philippe Copinschi a Pierre Noel. „L’Afrique dans la géopolitique mondiale du pétrole“. In: *Afrique contemporaine* 216 (2005), s. 29–42, s. 36

⁷³*Décret no 2000-872 du 1er septembre 2000 portant publication de l’accord entre le Gouvernement de la République française et le Gouvernement de la République du Nigeria portant création d’un forum franco-nigérian de dialogue*. JORF no 208 du 8 septembre 2000. 2000. URL: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT00000402316&dateTexte=> (získáno 04.04.2010)

AFD („*Agence Française de Développement*“) v Abudže, resp. Luandě. Z institucionálního pohledu Paříž pro prosazování energetických zájmů reformovala rozvojovou pomoc tak, aby došlo k vyššímu propojení rozvojové spolupráce a ekonomických zájmů francouzských firem v regionu. V politické rovině nese odpovědnost za klíčová rozhodnutí ve fázi programování francouzské rozvojové politiky Výbor pro mezinárodní spolupráci a rozvoj (*CICID* - „*Comité interministériel de la coopération internationale et du développement*“) složený ze zástupců ministerstva zahraničí, ministerstva ekonomiky, průmyslu a zaměstnanosti a ministerstva pro imigraci. Začleněním ministerstva pro ekonomiku do rozhodovacích struktur rozvojové pomoci získaly hospodářské zájmy přímý podíl na formulaci rozvojové politiky.⁷⁴

V oblasti energetiky se Francie zaměřila především na prosazování rozvojových projektů v oblasti výroby elektrické energie a tepla. Angola i Nigérie sice v současnosti patří k významným producentům ropy, zásoby zemního plynu, které jsou v obou zemích často spojeny s nalezišti ropy, ale nejsou využívány a takto produkovaný plyn je buď volně vypouštěn do okolí nebo na místě spálen. Angola i Nigérie byly z tohoto pohledu zainteresované na francouzských nabídkách využití této suroviny pro výrobu elektřiny nebo tepla pro potřeby místního obyvatelstva, případně jako nového zdroje valutových příjmů země při exportu zemního plynu na světové trhy. Během návštěvy nigerijského prezidenta Yar'Adua ve Francii v červnu 2008 došlo na politické úrovni k dohodě o navýšení francouzských investic do těžebních kapacit na volném moři a zvýšení participace francouzských společností na projektech na těžbu a využití zemního plynu.⁷⁵ Již v říjnu 2008 pak společnost Total podepsala dohodu na rozšíření těžby zemního plynu na poli OML-58 v jižní Nigérii nedaleko města Port Harcourt. Total tímto kontraktem získá přístup k zásobám zemního

⁷⁴Pro předchozí institucionální uspořádání francouzské rozvojové politiky srov. Chafer, op. cit. viz pozn. 69, s. 18

⁷⁵*Joint Communique Adopted by the President of the Federal Republic of Nigeria HE M. Umaru Musa Yar'Adua and the President of the French Republic HE M. Nicolas Sarkozy*. 2008. URL: http://www.ambafrance-ng.org/france_nigeria/spip.php?article952 (získáno 05.04.2010), sekce 3

plynu v rozsahu ekvivalentnímu k 280 miliónům barelům ropy, z nichž část bude využita pro generaci elektrické energie a část exportována v podobě LNG.⁷⁶

Obdobné výsledky měla i státní návštěva prezidenta Sarkozyho v Angole z května 2008. Francouzská společnost Total je v Angole podílníkem v projektu stanice na úpravu zemního plynu Soyo. Jedná se o v současnosti největší investiční projekt v Angole, který si vyžádá asi 4 mld. USD.⁷⁷ Klíčovým příspěvkem státní návštěvy prezidenta Sarkozyho do Angoly z května 2008 bylo uzavření dohody o ochraně francouzských investic v Angole, která bude garantovat bezpečnost této investice.⁷⁸ Angola je mimo to v posledních letech významným cílem investic Totalu do těžby ropy, jejíž produkci v zemi firma plánuje v letech 2008-2011 více než zdvojnásobit. V roce 2009 například Total zahájil těžbu na polích Tombua a Landana s předpokládanou kapacitou 100 tisíc barelů ropy denně.⁷⁹ Spolupráce mezi vládou a společnostmi Total se mimo to projevila také v oblasti školství, kde Sarkozyho návštěva přislíbila posílení národní vzdělávací sítě a výuky francouzštiny na školách. Koncem května pak Total uzavřel dohodu s angolskou vládou o zřízení nových středních škol v Angole ve spolupráci s francouzskými nevládními organizacemi působícími v oblasti vzdělávání.⁸⁰

Druhým novým aspektem francouzské politiky vůči Africe byl větší důraz na multilaterální spolupráci a řešení problémů skrze mezinárodní instituce. Motivací Francie pro vyšší využití multilaterálních institucí byla především snaha udržet výhody exkluzivního vztahu s Afrikou v nových podmínkách. Multilaterální iniciativy umožnily Francii v prvé

⁷⁶Total. *Nigeria: Launch of OML 58 Upgrade Project*. Press Release. 2008. URL: <http://www.total.com/en/press/press-releases/consultation-200524.html&idActu=1858> (získáno 06.04.2010)

⁷⁷Angola: *Green Light for New USD 4B LNG Plant*. Downstream Today. 2008. URL: http://www.downstreamtoday.com/news/article.aspx?a_id=8698&AspxAutoDetectCookieSupport=1 (získáno 06.04.2010)

⁷⁸*Entretien du President avec le Quotidien "Jornal De Angola" a l'occasion de sa visite officielle en Republique d'Angola*. Interview. 2008. URL: <http://www.elysee.fr/president/les-actualites/interviews/2008/entretien-du-president-avec-le-quotidien.5612.html> (získáno 05.04.2010)

⁷⁹Total. *Angola: Start-up of production of the Tombua and Landana fields*. Press Release. 2009. URL: <http://www.total.com/en/press/press-releases/consultation-200524.html&idActu=2183> (získáno 06.04.2010)

⁸⁰Total. *Total develops his Partnership with Angola in the Education Field*. Press Release. 2008. URL: <http://www.total.com/en/press/press-releases/consultation-200524.html&idActu=1808> (získáno 07.04.2010)

řadě udržovat vlastní přítomnost na kontinentu s mnohem nižšími náklady. Zatímco ještě v roce 1989 Francie investovala do přímé vládní rozvojové pomoci 0,6% HDP, o deset let později již to bylo pouze 0,34%.⁸¹ Druhým faktorem byl zvýšený zájem dalších zemí, jako jsou Spojené státy a Čína, na angažování se na africkém kontinentu. Během Studené války USA podporovaly exkluzivní roli Francie v Africe jako příspěvek k vlastní politice zadržování komunismu ve Třetím světě. S koncem Studené války USA zahájily vlastní ekonomický program směřovaný na africký kontinent v podobě „*African Growth and Opportunity Act*“, který po 11. září v důsledku nárůstu obav z šíření terorismu doplnily bezpečnostní iniciativy jako například „*Pan-Sahel Initiative*“ zaměřená na zastavení pašování zbraní, obchodu s drogami a aktivit mezinárodních teroristických organizací v zemích severní Afriky.⁸² Francie současně čelila vyšší angažovanosti Číny na kontinentu. Čína je v současnosti druhým nejvýznamnějším obchodním partnerem afrických zemí, zatímco Francii patří až třetí místo. Afrika je pro Čínu také významným partnerem v otázce importů energetických surovin, asi třetina čínských dovozů ropy je realizována z afrických zemí. Konečně Francie čelila poklesu zájmu o vlastní rozvojové programy v Africe díky asertivní strategii čínské vlády založené na poskytování měkkých půjček a přímých investic do budování francouzské infrastruktury.⁸³ Posledním z relevantních důvodů byl pokles legitimacy tradiční francouzské bilaterální politiky vyvolaný řadou korupčních skandálů a případů zneužívání rozvojové spolupráce pro politické nebo osobní cíle zodpovědných osob.

Příkladem multilaterální iniciativy Francie vůči Africe na rovině EU byl návrh Středo-mořské unie prezentovaný N. Sarkozym během volební kampaně v roce 2007. V původních představách budoucího francouzského prezidenta se mělo jednak o Francií vedený projekt spolupráce mezi zeměmi ležícími kolem Středozemního moře. N. Sarkozy tak zřejmě původně zamýšlel vyloučení ostatních členských zemí EU z této nové iniciativy,

⁸¹Hugon, op. cit. viz pozn. 71, s. 46

⁸²Chafer, op. cit. viz pozn. 69, s. 8, 12

⁸³Stephania Hanson. *China, Africa, and Oil*. Council on Foreign Relations, 2008. URL: http://www.cfr.org/publication/9557/china_africa_and_oil (získáno 08.04.2010)

což potvrzuje i projev přednesený během návštěvy tehdy již francouzského prezidenta v Maroku, kde státy neležící na pobřeží Středozemního moře byly na ustavující konferenci pozvány pouze v pozici pozorovatelů.⁸⁴ V institucionální rovině měla Středomořská unie být iniciativou nezávislou na EU, ideově však vycházela ze zkušenosti s evropských integračním procesem jak ve své institucionální struktuře, tak myšlenkami na zajištění bezpečnosti a hospodářské prosperity ve Středomoří skrze ekonomickou integraci zemí a systém politických dialogů.⁸⁵

Výsledek Sarkozyho iniciativy přijatý na summitu v Paříži v červenci 2008 pod názvem Unie pro Středomoří: Barcelonský proces (dále jen Unie pro Středomoří) reflektoval původní francouzský návrh pouze z části. V návaznosti na námitky ostatních členských zemí byla Unie pro Středomoří ustavena jako jeden z projektů spolupráce v rámci aktivit EU vůči regionu a nejedná se proto o samostatnou instituci. Základem pro spolupráci v Unii pro Středomoří je dosavadní dialog mezi EU a středomořskými zeměmi v rámci Euro-středomořského partnerství. Projektu se také účastní všechny členské země EU, na straně středomořských států se pak k iniciativě připojilo sedmnáct států ležících na pobřeží Středozemního moře v severní Africe, na Blízkém východě a na Balkáně.⁸⁶

Navzdory přijatým změnám v projektu Středomořské unie lze alespoň z hlediska energetické politiky nalézt řadu aspektů, ve kterých projekt splnil původní Sarkozyho ambice. V první řadě projekt podpořil ambice Francie i nadále hrát výsadní roli ve vztazích s africkými zeměmi a prezentovat se jako zastávce afrických zájmů v Evropě. Francouzská iniciativa byla mezi zeměmi severní Afriky vnímána jako krok správným směrem, který reaguje na hlavní

⁸⁴Nicolas Sarkozy. *Discours du Président Sarkozy sur le projet de l'Union de la Méditerranée*. Projev. 2007. URL: <http://www.ambafrance-uk.org/Discours-du-President-Sarkozy-sur.html> (získáno 07.04.2010)

⁸⁵Podrobněji k názorům N. Sarkozyho viz Michael Nash. „The Mediterranean Union: Sarkozy's 'Grand Design'“. In: *Contemporary Review* 289.4 (2007), s. 475–480

⁸⁶Konkrétně jde z afrických států o Mauritánii, Maroko, Alžírsko, Tunisko a Egypt; na Balkáně o Albánii, Bosnu a Hercegovinu, Chorvatsko, Černou horu; na Blízkém východě o Izrael, Palestinskou samosprávu, Sýrii, Libanon, Jordánsko a Turecko. K iniciativě se navíc připojilo Monako, Libye má naopak na vlastní žádost motivovanou dlouhodobou preferencí M. Kadafiho pro africké nebo arabské integrační projekty pouze status pozorovatele.

výhrady severní Afriky vůči dosavadním formám spolupráce. Severoafrické země s Francií sdílely přesvědčení, že Barcelonský proces selhal ve svém hlavním cíli podpoření rozvoje afrických zemí a postupného vyrovnávání rozdílů v životní úrovni mezi zeměmi severního a jižního Středomoří. Země severní Afriky mimo to pozitivně vnímaly návrhy Francie na zvýšenou institucionalizaci celého dialogu. Podle závěrů pařížského summitu ustavujícího Unii pro Středomoří má být reformovaný dialog řízen společným předsednictvím a po administrativní stránce spravován Sekretariátem složeným ze zástupců všech participujících zemí.⁸⁷ Z pohledu afrických zemí se jednalo o posun oproti existujícímu uspořádání, kde absence oficiálních struktur zajišťujících rovný podíl zemí na formulování cílů dialogu a v jeho rámci realizovaných projektů vedla k faktické dominanci lépe koordinovaných a administrativně zajištěných evropských států.⁸⁸

Zájem Francie na budování exkluzivních vztahů s africkými zeměmi podpořila také institucionální podoba dialogu. Unie pro Středomoří v jádru představuje fórum středomořských zemí realizované skrze každých šest měsíců konané summity hlav států a vlád.⁸⁹ Unie je v tomto smyslu čistě mezivládní formou spolupráce, která poskytuje spolupracujícím zemím vysoký stupeň volnosti při prosazování vlastních zájmů. Vývoj partnerství mezi EU a Středomořím přitom v minulých letech směřoval spíše opačným směrem, když v rámci spolupráce byla vytvořena bilaterální rovina spadající pod politiku sousedství, kde každá z participujících zemí vyjednává vlastní akční plány reforem nad jejichž realizací dohlíží Komise. Mezivládní charakter spolupráce dále podporuje výslovné uvedení možnosti asymetrické spolupráce mezi zeměmi.⁹⁰ Je proto do budoucna možné, že by Francie svou praktickou politikou skutečně zaujala pozici klíčového partnera zemí jižního Středomoří. Posledním zajímavým aspektem institucionálního nastavení projektu Unie pro Středomoří

⁸⁷*Joint Declaration of the Paris Summit for the Mediterranean*. 2008. URL: http://www.ue2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/import/07/0713_declaration_de_paris/Joint_declaration_of_the_Paris_summit_for_the_Mediterranean-EN.pdf (získáno 09.04.2010), čl. 19-28

⁸⁸Roberto Aliboni a kol. *Putting the Mediterranean Union in Perspective*. Euromesco Paper no. 68. 2008. URL: <http://www.euromesco.net/images/paper68eng.pdf> (získáno 10.04.2009), s. 19-23

⁸⁹op. cit. viz pozn. 87, čl. 15

⁹⁰ibid., čl. 30

je umožnění financování projektů dohodnutých na mezivládních konferencích prostřednictvím finančních prostředků určených pro země Středomoří v rámci politiky sousedství („*European Neighbourhood Policy Instrument*“).⁹¹ Z tohoto pohledu není vyloučené, že se v budoucnu naplní obavy vyjádřené především německou kancléřkou A. Merkelovou a z Unie pro Středomoří se stane záštita francouzské národní politiky financovaná rozpočtem EU.

Mezivládní charakter spolupráce definovaný Uníí pro Středomoří v žádném smyslu nebrání Francii prosazovat národní zájmy skrze bilaterální vztahy s příslušnými zeměmi. Po obsahové stránce Unie pro Středomoří v oblasti energetiky momentálně disponuje jediným projektem zaměřeným na rozvoj obnovitelných zdrojů v regionu. Středomořský plán pro solární energii, který se navzdory svému názvu neomezuje pouze na fotovoltaika, usiluje o instalaci obnovitelných kapacit v rozsahu 20 GW do roku 2020. Současně by mělo dojít ke zvýšení energetické efektivity ve spolupracujících zemích, která by znamenala úsporu 20% energetické spotřeby.⁹² Vzhledem k tomu, že i v rámci Unie pro Středomoří nadále platí projekty definované v rámci předcházejícího Barcelonského procesu, lze k iniciativám přiřadit také existující projekty usilující o integraci středomořských trhů s elektrickou energií skrze vybudování klíčové infrastruktury a přibližování regulace trhů mezi jednotlivými zeměmi regionu a k pravidlům platným v EU.⁹³

Obsahově se spolupráce mezi zeměmi severní Afriky a EU v oblasti energetiky zaměřuje na překonání negativních trendů na domácích trzích. Jakkoliv představuje severní Afrika z hlediska EU potenciálně významný zdroj zásobování ropou a zemním plynem, samotné země severní Afriky budou v blízké budoucnosti čelit narůstajícím energetickým potřebám vlastních ekonomik a obyvatel. Rostoucí počet obyvatel v severní Africe spolu s předpokládaným rozvojem afrických ekonomik má podle existujících odhadů v budoucnu způsobit

⁹¹op. cit. viz pozn. 87, čl. 31

⁹²Philippe Lorec. *Mediterranean Solar Plan Presentation*. Ministère de l'économie, de l'industrie et de l'emploi. 2008. URL: <http://www.slideshare.net/soniabess/MSP-global-presentation> (získáno 10.04.2010)

⁹³Evropská komise. *Regional Cooperation: An Overview of Programmes and Projects*. 2007. URL: http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/regional-cooperation/documents/infonotes_episouth_regional_cooperation_en.pdf (získáno 10.04.2010), s. 36-41

rychlý růst ve spotřebě elektrické energie, který nebude možné uspokojit z existujících kapacit.⁹⁴ Aktivita EU ve směru navyšování energetické efektivity, využití alternativních energií a propojování energetických trhů umožňují z pohledu energetické bezpečnosti EU zajistit dodávky elektrické energie v severní Africe bez významného nárůstu domácí spotřeby ropy a zemního plynu, který bude možné naopak importovat do evropských zemí závislých na těchto zdrojích.

Stejně motivovanou politiku prosazuje na bilaterální rovině také Francie. Pokud se politika vůči zemím severní Afriky na úrovni EU zaměřuje na energetickou efektivitu, využití obnovitelných zdrojů a budování energetické infrastruktury, Francie na bilaterální rovině využívá především svých kapacit a zkušeností v oblasti jaderné energetiky. Během posledních státních návštěv v regionu nabídl prezident Sarkozy francouzskou spolupráci v otázkách jaderné energetiky mj. nejvýznamnějším energetickým partnerům Francie v oblasti, tj. Alžírsku a Libyi. Během státní návštěvy v Tripolis v červenci 2007 podepsala francouzská delegace memorandum o spolupráci mezi Francií a Libyí v oblasti civilního využití jaderné energetiky.⁹⁵ V červenci 2008 pak byla podepsána smlouva o spolupráci v oblasti jaderné energetiky, jejíž text nebyl dosud zveřejněn. Podle vyjádření státního sekretáře pro politiku spolupráce a frankofonii A. Joyandeta by se mělo jednat o smlouvu podobných parametrů jako v případě ostatních obdobných smluv podepsaných s dalšími zeměmi v regionu.⁹⁶ Smlouva o spolupráci s Alžírskem z června 2008 uvádí jako prioritní oblasti spolupráce výzkum, rozvoj lidských zdrojů, těžbu uranu, nakládání s jadernými palivy, jadernou bezpečnost a možnosti využití jádra v široké škále oblastí počínaje produkcí elektřiny,

⁹⁴Viz: Mezinárodní energetická agentura. *What are the key energy trends in the Middle East and North Africa?* World Energy Outlook 2005. 2005. URL: <http://www.iea.org/papers/2005/mena.pdf> (získáno 29.03.2009)

⁹⁵*Memorandum d'entente sur la cooperation dans le domaine des applications pacifiques de l'energie nucleaire entre la France et la Grande Jamahiriya Arab Libyenne Populaire Socialiste.* 2007. URL: <http://www.doc.diplomatie.gouv.fr/BASIS/pacte/webext/bilat/DDD/20070131.pdf> (získáno 14.04.2010)

⁹⁶Ministère des affaires étrangères. *Coopération énergétique avec la Libye.* 2008. URL: http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/pays-zones-geo_833/libye_409/france-libye_1176/presentation_4528/cooperation-energetique-avec-libye-08.07.08_64322.html (získáno 14.04.2010)

přes zemědělství až po oblast medicíny. Za klíčový aspekt dohody lze považovat především umožnění transferu relevantních technologií a jaderných materiálů z Francie do Alžírsko.⁹⁷ Jaderná bezpečnost je ve smlouvě garantovaná důrazem na soulad s mezinárodními regulacemi v oblasti energetiky včetně dohledu Mezinárodní agentury pro atomovou energii nad jadernými materiály, Alžírsko se také zavazuje považovat poskytnuté informace za důvěrné a nepřevádět bez souhlasu Francie získané technologie, materiály a zařízení do třetích zemí.⁹⁸

Evropské programy budování energetické infrastruktury a využití obnovitelných zdrojů v Africe lze proto považovat za vhodný doplněk k francouzské národní politice. Bilaterální politiky Francie k severní Africe i aktivity Eurostředomořského partnerství z pohledu energetiky sledují stejný cíl v podobě uvolnění severoafrické produkce ropy a zemního plynu pro export a zajištění poptávky v Evropě. Výhodou Francií nabízeného řešení energetických potřeb severoafrických zemí je vyspělost nabízené technologie. Jaderná energetika může být z tohoto pohledu v severoafrických zemích vnímána jako více důvěryhodné řešení domácích energetických potřeb, než instalace obnovitelných zdrojů.

5.2.2 Velká Británie

Spojené království je případem země, která v minulosti výrazně benefitovala z vlastních nalezišť ropy a zemního plynu. Po objevení ložisek ropy a zemního plynu na kontinentálním šelfu v Severním moři zahájila Velká Británie těžbu těchto surovin a až do konce 90. let patřila k jejich nejvýznamnějším evropským exportérům. Britský energetický sektor ve velké míře ještě v současnosti odráží nedávný nadbytek doma produkované ropy a zemního plynu. Podle údajů Eurostatu z roku 2008 se zemní plyn na celkové energetické spotřebě

⁹⁷*Décret no 2009-904 du 24 juillet 2009 portant publication de l'accord de coopération pour le développement et les utilisations pacifiques de l'énergie nucléaire entre le Gouvernement de la République française et le Gouvernement de la République algérienne démocratique et populaire, ensemble une annexe, signé à Alger le 21 juin 2008. JORF no 0171 du 26 juillet 2009 page 12490 texte no 3. 2008. URL: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000020900791> (získáno 14.04.2010), čl. 4*

⁹⁸ibid., zvl. čl. 11 a 14

Tabulka 5.2: Struktura dovozů ropy a zemního plynu ve Velké Británii

<i>ROPA (2007)</i>			<i>ZEM. PLYN (2007)</i>		
Země	Množství (mil. tun)	Podíl (%)	Země	Množství (TJoule)	Podíl (%)
Norsko	32511	65,16	Norsko	812750	68,79
Rusko	6057	12,14	Nizozemí	275762	22,66
Alžírsko	2191	4,39	Alžírsko	23778	1,95
Afrika (zbytek)	5061	10,14	Katar	9695	0,8
Ostatní	4073	8,16	Ostatní	94907	7,8

Zdroj: Eurostat, Energy Statistics - Imports (by country of origin) - oil - annual data (nrg_123a), Energy Statistics - Imports (by country of origin) - gas - annual data (nrg_124a),
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

ve Spojeném království podílí plnými 40%, ropa a ropné produkty pak dalšími přibližně 35%.⁹⁹ Velká Británie je z tohoto pohledu výrazně závislejší na těchto zdrojích, než je tomu v případě Německa a Francie. Příčinou je především spoléhání se Spojeného království v minulých desetiletích na využití zemního plynu v průmyslu, k vytápění domácností i k výrobě elektrické energie.

Výrazný problém, před kterým dnes Spojené království stojí, je postupný pokles vlastní produkce a narůstající závislost země na dovozech dříve doma těžených energetických surovin. Produkce ropy a zemního plynu dosáhla ve Velké Británii svého vrcholu v letech 1999 a 2000. Již v roce 2004 dosáhla Velká Británie díky tomuto vývoji statusu čistého importéra plynu a v následujícím roce i ropy. Produkční kapacity ve Velké Británii navíc dále poměrně rychle klesají, jenom mezi lety 2007 a 2008 došlo k poklesu domácí produkce zemního plynu o 3% a ropy o 6%. Celková závislost Velké Británie na dovozech energií proto v roce 2008 dosáhla 24%, i v této oblasti lze zaznamenat poměrně rychlý růst o 4%

⁹⁹Rita Keenan and Antigone Gikas, op. cit. viz pozn. 61

mezi roky 2007 a 2008.¹⁰⁰ Podle některých odhadů bude Spojené království do roku 2020 z 55-90% závislé na dovozech zemního plynu.¹⁰¹

V důsledku těchto negativních trendů UK v posledních letech hledá energetickou politiku, která by zajistila energetickou bezpečnost země v příštích dekádách. Spojené království od 70. prosazovalo myšlenku volné hospodářské soutěže v energetice. V druhé polovině 80. a na počátku 90. let došlo k privatizaci britského energetického sektoru a postupné liberalizaci soutěže mezi jednotlivými dodavateli na trhu. Spojené království v tomto smyslu nedisponovalo aktivní národní politikou zaměřenou na zvyšování energetické bezpečnosti země skrze diverzifikaci dodavatelů, transportních cest, používaných energetických mixů, zvyšování energetické efektivity apod. Výsledkem liberální energetické politiky 80. a 90. let bylo podle Helma na jedné straně snížení cen energií pro konečné spotřebitele během 90. let, současně ale i nízká úroveň investic do energetické infrastruktury, nedostatečný rozvoj nových elektráren, nízký rozvoj obnovitelných zdrojů a spoléhání se na tehdy dostupný zemní plyn nebo nízké investice do bezpečnostních opatření jako jsou rezervní zásobní kapacity ropy a zemního plynu.¹⁰²

Energetický sektor Velké Británie tak na konci století nestál pouze před problémy typickými pro celou EU, ale energetická bezpečnost země byla ohrožena i historickou absencí vládních politik zaměřených na zvýšení bezpečnosti dodávek pomocí opatření na domácím trhu i skrze zahraniční politiku země. Snaha o formulaci tradiční energetické politiky měla ve Velké Británii podobu dlouhodobé diskuse mezi jednotlivými ministerstvy, odbornou veřejností a zájmovými skupinami. Již v roce 2001 zformulovala britská vláda mezirezortní „*Joint Energy Security of Supply Working Group*“ jako poradní orgán pro záležitosti energetické bezpečnosti země. Hlavním cílem tohoto uskupení, které fungovalo až do roku

¹⁰⁰Rita Keenan and Antigone Gikas, op. cit. viz pozn. 61

¹⁰¹Geden, Marcelis, a Maurer, *Perspectives for EU's External Energy Policy*, op. cit. viz pozn. 2, s. 21

¹⁰²Dieter Helm. *Credible Energy Policy: Meeting the Challenges of Security of Supply and Climate Change*. Policy Exchange, 2008. URL: http://www.dieterhelm.co.uk/sites/default/files/Credible_energy_policy_Dec08.pdf (získáno 10.04.2010), s. 16-18, Dieter Helm. *A New British Energy Policy*. The Social Market Foundation, 2005. URL: <http://www.smf.co.uk/assets/files/publications/New%20British%20Energy%20Policy%20Helm.pdf> (získáno 10.04.2010), s. 8

2006, bylo poskytovat informace o energetických trzích v otázkách dostupnosti energetických zdrojů, adekvátnosti generačních kapacit ve Spojeném království a energetické infrastruktury.¹⁰³ V roce 2003 a 2007 pak následovaly dvě bílé knihy, které hledaly řešení hlavních problémů britské energetiky, především pak bezpečnosti dodávek, ochrany klimatu a sociálních dopadů vysoké ceny energií.¹⁰⁴

Během roku 2008 Británie přijala tři klíčové zákony specifikující energetickou politiku země pro příští léta: Národní bezpečnostní strategii, Zákon o energetice a Zákon o změně klimatu. Z hlediska vnitřního trhu usilovalo Spojené království v souladu s výše uváděnými defekty energetické politiky 80. a 90. let především o diverzifikaci používaných energetických mixů včetně vyššího využití obnovitelných zdrojů a o posílení existující energetické infrastruktury. V oblasti energetické infrastruktury byly především přijaty přesné podmínky pro využívání skladování zemního plynu na volném moři.¹⁰⁵ Vláda v tomto reagovala jednak na předpokládaný nárůst množství plynu, které země bude v příštích letech importovat skrze LNG terminály, jednak i na nízkou kapacitu rezervních zásobníků v zemi. Ještě v roce 2001 tvořila celková kapacita zásobníků zemního plynu ve Spojeném království pouze asi 4% jeho roční spotřeby, což byla pouze pětina obvyklého stavu v ostatních zemích EU. Nedostatečná kapacita zásobníků plynu neumožňovala vládě adekvátně reagovat na nárůst spotřeby v zimních měsících a vedla k cenové nedostupnosti plynu pro nízkopříjmové skupiny obyvatel.¹⁰⁶

V otázce jaderné energetiky došlo ke stanovení podmínek provozu jaderných elektráren včetně vytváření povinných fondů provozovatelem pro budoucí vyřazení elektrárny

¹⁰³Ruth Winstone, Paul Bolton, a Donna Gore. *Energy Security*. Research Paper. The House of Commons, 2007. URL: <http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2007/RP07-042.pdf> (získáno 10.04.2010), s. 5

¹⁰⁴Viz: Nick Hartley. „The 2006 Review of Energy Policy: the Main Issues“. In: *Political Quarterly* 77.1 (2006), s. 117–123

¹⁰⁵*The Energy Act*. 2008. URL: <http://www.sigss.co.uk/documents/Energy%20Act%202008.pdf> (získáno 12.04.2010), part 1, chapter 1

¹⁰⁶Jonathan Stern. „UK Gas Security: Time to Get Serious“. In: *Energy Policy* 32.11 (2004), 1967–1979, s. 1975

z provozu a skladování jaderného odpadu.¹⁰⁷ Zákon v tomto smyslu reagoval na rozhodnutí vlády podpořit další budování jaderných elektráren v zemi. V průběhu 90. let došlo k zastavení výstavby jaderných elektráren díky vysokým nákladům na jejich spuštění a dostupnosti levného zemního plynu pro využití v energetice. U většiny existujících nukleárních elektráren ve Spojeném království se proto očekávalo, že do roku 2020 budou buď zcela odstaveny, nebo bude z důvodu stáří nutné snížit jejich kapacitu.¹⁰⁸ Perspektiva jaderné energetiky v Británii byla obnovena v roce 2008 s prodejem provozovatele současných jaderných elektráren a vlastníkem licence na budování nových British Energy francouzskému energetickému gigantovi EDF.

V oblasti obnovitelných zdrojů a ochrany klimatu pak Británie přijala závazek ke snížení emisí skleníkových plynů o 26% do roku 2020 a o 80% do roku 2050. Oba závazky byly formulovány ve vztahu k úrovni produkce skleníkových plynů z roku 1990.¹⁰⁹ Rozvoj obnovitelných zdrojů by současně měl být podpořen z veřejných prostředků, když současná legislativa umožňuje vládě zavést finanční podporu výrobců zelené energie.¹¹⁰

V zahraničněpolitické rovině vláda v průběhu roku 2008 přijala novou Národní bezpečnostní strategii. Dokument v první řadě reflektuje posun bezpečnostních hrozeb ve světě a uvádí narůstání soutěže o energetické suroviny ve světě spolu s problematikou změny klimatu jako jedny z cílů bezpečnostní politiky Spojeného království.¹¹¹ Debata o energetické politice ve Spojeném království vykazovala v zahraničněpolitické rovině mimořádnou orientaci na zajištění energetické bezpečnosti skrze tržní nástroje. Národní bezpečnostní strategie pouze potvrzuje uvedené vnímání energetiky ve Velké Británii, když definuje problém energetické bezpečnosti ne jako otázku exkluzivních vztahů s určitými dodavateli, ale jako problém

¹⁰⁷op. cit. viz pozn. 105, part 3, chapter 1

¹⁰⁸Helm, *A New British Energy Policy*, op. cit. viz pozn. 102, s. 20

¹⁰⁹*The Climate Change Act*. 2008. URL: <http://www.sigss.co.uk/documents/Climate%20Change%20Act%202008.pdf> (získáno 12.04.2010), part 1

¹¹⁰op. cit. viz pozn. 105, part 4

¹¹¹*The National Security Strategy of the United Kingdom: Security in an interdependent world*. 2008. URL: http://interactive.cabinetoffice.gov.uk/documents/security/national_security_strategy.pdf (získáno 15.04.2010), s. 1.3

narůstající světové soutěže mezi odběrateli energetických surovin. Energetická bezpečnost má proto v pojetí Spojeného království spíše charakter globální hrozby,¹¹² na kterou lze efektivně odpovědět pouze na celosvětové úrovni. Spojené království se v tomto směru zavazuje k prosazování vyšší otevřenosti a soutěživosti globálních energetických trhů skrze mezinárodní mechanismy i bilaterální vztahy, které země má s klíčovými hráči jako je Rusko nebo Čína.¹¹³

Příkladem úsilí Spojeného království o posílení role energetických trhů může být v předchozí kapitole této práce uvedený příklad podpory pro energetické balíčky liberalizující evropský energetický trh. Spolu s narůstajícími objemy zemního plynu dováženého z kontinentu převážilo ve Spojeném království přesvědčení, že tradiční uspořádání trhů se zemním plynem na kontinentu představuje přímou hrozbu energetické bezpečnosti země a že liberalizace evropského trhu s plynem musí být prvním krokem na cestě k celosvětové liberalizaci energetiky. V ideologické rovině se britská podpora pro liberalizaci evropských energetických trhů opírala o přesvědčení, že pouze tržní mechanismy mohou zajistit bezpečnost dodávek zemního plynu. V čistě praktické rovině se pak představitelé Spojeného království obávali, že v případě nedostatku dodávek zemního plynu země na kontinentu odčerpají veškerý dostupný zemní plyn a Spojené království, které je na konci evropské rozvodné soustavy, ponese dopady rovnající se celkové výši poklesu dodávek plynu do EU.¹¹⁴

Na globální scéně Spojené království aktivně participuje na řešení problémů globálního trhu s energiemi v rámci Mezinárodního energetického fóra. V prosinci 2008 hostil Londýn setkání ministrů energetiky, což Spojenému království jako předsedající zemi umožnilo určit agendu jednání a základní směr diskuse mezi zástupci producentů a konzumentů energetických surovin. Zástupci Velké Británie vyzdvihli při této příležitosti především problém nestálosti cen energetických surovin, která nejen posiluje projevy ekonomické

¹¹²op. cit. viz pozn. 111, s. 3.38

¹¹³ibid., s. 4.88

¹¹⁴Stern, „UK Gas Security: Time to Get Serious“, op. cit. viz pozn. 106, s. 1973-1974

krize ve spotřebitelských zemích, ale také ohrožuje fiskální stabilitu producentů zemí a dostupnost prostředků na investice do rozvoje energetických zdrojů. Spojené království proto navrhovalo posílení transparentnosti energetických trhů, dostupnosti informací o nabídce a poptávce po energetických surovinách a posílení institucionalizace dialogů mezi producenty a konzumenty energetických surovin.¹¹⁵ Spojené království dále také podporuje celosvětové posilování efektivního využívání energetických zdrojů a rozvoj zelených technologií skrze příslušné mezinárodní dialogy jako je „*International Partnership for Energy Efficiency Co-operation*“ (IPEEC) a „*International Renewable Energy Agency*“ (IRENA).

Slabší stránkou nové britské Národní bezpečnostní strategie pro otázky energetické bezpečnosti byla nedostatečná specifikace důležitých partnerů Spojeného království v energetických otázkách a konkrétních priorit nové energetické politiky země. Národní bezpečnostní strategie sice zmiňovala, že Spojené království bude vedle opatření na posílení globálního energetického trhu prosazovat „také“ diverzifikaci zdrojů energetických surovin a tranzitních cest,¹¹⁶ při definici konkrétních nástrojů se ale omezila na tradiční politiky vnitřního trhu jako je využívání obnovitelných zdrojů, posilování energetické efektivity a obecný závazek budování energetické infrastruktury. Pravděpodobně v důsledku malého přínosu bezpečnostní strategie jako vodítka britské zahraniční energetické politiky jmenoval premiér již v říjnu 2008 bývalého ministra pro energetiku a člena britské dolní sněmovny M. Wickse svým zvláštním reprezentantem pro mezinárodní energetické otázky.

Výsledkem činnosti M. Wickse byla poměrně obsáhlá zpráva, která na rozdíl od bezpečnostní strategie doporučovala již konkrétní kroky v zahraniční politice, které povedou ke zvýšení energetické bezpečnosti ve Spojeném království. Vláda vzala zprávu M. Wickse na vědomí v dubnu 2010 a vyjádřila souhlas s navrhovanou strategií. Novým aspektem britské

¹¹⁵Srov. zvl. Department of Energy and Climate Change. *London Energy Meeting: UK Chair's Report*. 2008. URL: http://www.decc.gov.uk/Media/viewfile.ashx?FilePath=194_20090320095602_e_@@_ukchairreport.pdf&filetype=4 (získáno 16.04.2010) a Department of Energy and Climate Change. *London Energy Meeting: Developments since Jeddahs Meeting*. 2008. URL: http://www.decc.gov.uk/Media/viewfile.ashx?FilePath=194_20090320095726_e_@@_developmentsjeddah.pdf&filetype=4 (získáno 16.04.2010)

¹¹⁶op. cit. viz pozn. 111, s. 4.38

energetické politiky podle Wicksova návrhu bylo zapojení bilaterálních nástrojů zahraniční politiky do zajištění energetické bezpečnosti země. M. Wicks vyjádřil přesvědčení, že dobré vztahy s klíčovými dodavateli energetických surovin jsou důležitým nástrojem, který podpoří rozhodnutí dodavatelů zásobovat právě britský trh a napomůže zlepšenému fungování energetických trhů.¹¹⁷ Jako klíčové dodavatele Wicks uvedl Norsko a Katar, jako perspektivní partneři byly dále zmíněny také africké země a Saudská Arábie.

Zprávu M. Wickse v otázce bilaterálních energetických vztahů je třeba chápat spíše jako vymezení perspektivních energetických partnerů Spojeného království, se kterými by Velká Británie do budoucna mohla navázat energetické partnerství díky existujícím dobrým diplomatickým vztahům. Spojené království ale dosud nevyužívalo široké škály diplomatických nástrojů k získání výhod v energetickém sektoru, jak je to možné pozorovat v případě Francie. Kontrakty na dodávky ropy a zemního plynu, které by měly zajistit narůstající poptávku po dovozech energetických surovin ve Spojeném království v příštích letech jsou spíše důsledkem vnějších okolností, než aktivní politiky Spojeného království jak lze dokumentovat na případech Kataru a Libye.

Během roku 2009 byla ve Spojeném království ukončena výstavba LNG terminálu South Hook ve waleském přístavu Milford Haven, který by měl v budoucnu dodávat až 20% britské spotřeby plynu. Narůstající podíl dodávek zemního plynu z Kataru je ale spíše důsledkem politiky katarské vlády, než energetické strategie Spojeného království. Katar čelil od 80. let poklesu domácí produkce ropy, což vážně ohrozilo státní rozpočet země a schopnost vlády pokračovat v zavedené praxi poskytování široké škály sociálních služeb místnímu obyvatelstvu. V bezpečnostní rovině pak katarská vláda s obavami sledovala pokles stability v regionu způsobený íránskou-iráckou válkou a obsazením Kuvajtu Irákem v roce 1990. Reakcí katarské vlády na tyto problémy byl plán vybudovat rozsáhlé ka-

¹¹⁷Malcolm Wicks. *Energy Security: A national challenge in a changing world*. 2008. URL: http://www.decc.gov.uk/Media/viewfile.ashx?FilePath=What%20we%20do%5Cglobal%20climate%20change%20and%20energy%5Cinternational%20energy%5Cenergy%20security%5C1_20090804164701_e_@@_EnergysecuritywicksreviewBISR3592EnergySecCWEB.pdf&filetype=4 (získáno 16.04.2010), s. 97

capacity na těžbu zemního plynu, které měly zemi poskytnout dostatečné exportní příjmy a v zahraničněpolitické rovině měly Kataru zajistit přízeň a bezpečnostní garance Západu.¹¹⁸ Podíl vlády Spojeného království na zajištění dodávek katarského plynu se naopak omezoval na souhlas s vybudováním LNG terminálu South Hook, který je schopen přijímat gigantické tankery Q-Max a Q-Ferry používané Katarcem pro export LNG. Uvedený kontrakt ale není v žádném smyslu exkluzivní. Již od konce 90. let exportuje Katar plyn za podobných podmínek do Japonska a Španělska. V posledních letech navíc došlo k uzavření kontraktů na dodávky LNG do Belgie skrze terminál Zeebrugge nebo výstavbu terminálů Isola di Porto Levante v Itálii. Nárůst importů LNG do Spojeného království je v tomto smyslu především důsledkem rozvoje katarského sektoru zemního plynu a existujících volných kapacit na těžbu plynu v Kataru.

Podobným případem je expanze dovozů ropy a zemního plynu z Libye, kde investují britské společnosti British Petroleum, Shell nebo British Gas. Obnovený zájem o investice v Libyi pramenil především z ukončení ekonomických sankcí Spojených států a EU v letech 2003 a 2004 po té, co se M. Kaddáfí rozhodl ukončit program vývoje zbraní hromadného ničení, povolil vstup zbrojních inspektorů do země a nabídl odškodnění obětem Libyí sponzorovaných teroristických útoků, z nichž nejznámější je výbuch letadla nad skotským Lockerbie. Druhou pobídkou pro zahraniční investory byl odklon Libye od socialistického ekonomického modelu a oznámení, že Libye bude privatizovat národní sektor těžby nerostných surovin, umožní investice západních společností a bude usilovat o vstup do Světové obchodní organizace. Jakkoliv prestižní britské deníky *The Times* nebo *Guardian* často oprávněně spojovaly obnovení diplomatických vztahů mezi Spojeným královstvím a Libyi se zájmy na investice do ropného sektoru, podobnou strategii zvolily prakticky všechny evropské země i Spojené státy, které proti Libyi dlouhodobě uplatňovaly nejpřísnější sankce. Přidělování koncesí na těžbu ropy a zemního plynu v Libyi pak proběhlo podle názoru

¹¹⁸Justin Dargin. „Qatar’s Natural Gas: Foreign Policy Driver“. In: *Middle East Policy* 14.3 (2007), s. 136–142, s. 136-138

expertů v souladu s ekonomickými kritérii nejlepší nabídky. Dokladem toho je i skutečnost, že práva k těžbě získalo široké spektrum zájemců, vedle britských společností také například americký Chevron nebo Exxon, evropské společnosti ENI nebo Wintershall, ruský Gazprom, či brazilský Petrobras.¹¹⁹

Za výjimku z pravidla absence exkluzivních energetických vztahů v zahraniční politice Velké Británie lze označit především Norsko. Norsko je v současnosti nejvýznamnějším partnerem Velké Británie v oblasti dodávek ropy a zemního plynu, když dodává více jak 60 procent celkových britských dovozů. Silné vazby mezi Norskem a Velkou Británií v oblasti energetiky mají svůj původ již v 70. letech, kdy došlo ke klíčovým dohodám především v otázce hranice exkluzivních ekonomických zón obou zemí v Severním moři. Za charakteristické pro celou britskou energetickou politiku lze považovat, že podnětem pro posilování vztahů k Norsku nebyly vztahy mezi dodavateli a odběrateli energetických surovin, ale společný zájem na těžbě ropy a zemního plynu z kontinentálního šelfu v Severním moři. Norsko-britské vztahy v současnosti stojí na dohodě podepsané mezi norským a britským ministrem energetiky v roce 2005, která nadále v mnoha oblastech jako jsou například pravidla pro společnou těžbu z nalezišť nacházejících se na hranici zón obou zemí odráží původní cíle spolupráce.

Z hlediska vztahů mezi Spojeným královstvím a Norskem jako odběratelem a dodavatelem ropy a zemního plynu Wicksova zpráva identifikovala dvě klíčové výhody Spojeného království oproti ostatním partnerům Norska v energetice: transparentní, otevřený trh a možnost exportovat energetické suroviny ze Spojeného království na kontinent.¹²⁰ Export energetických surovin z Velké Británie je možné realizovat především prostřednictvím plynovodu Interconnector, který byl původně postaven v 90. letech v době vrcholící produkce energetických surovin na ostrovech. Možnost norských producentů působit na trhu ve Spojeném království je garantována vedle uspořádání domácího trhu také dohodou mezi

¹¹⁹Ronald Bruce St John. „Libya’s Oil and Gas Industry: Blending Old and New“. In: *Journal of North African Studies* 12.2 (2007), s. 203–218, s. 211-215

¹²⁰Wicks, op. cit. viz pozn. 117, s. 5.40

vládami, která zakotvuje principy nediskriminace, férovosti a transparentnosti v přístupu k tranzitní infrastruktuře.¹²¹ Z pohledu dovozu ropy a zemního plynu dohoda navíc stanovuje přesnou proceduru pro budování dodatečných přepravních kapacit v případě, že existující rozvodné sítě nebudou dostávat přepravovanému množství surovin.¹²² Vzhledem k tomu, že tato procedura je založená na zájmu norských společností exportovat zemní plyn a ropu do Spojeného království, nelze toto ustanovení považovat za garanci uspokojení britské poptávky z norských zdrojů. Současně ale tato dohoda s Norskem do značné míry předchází minulým problémům země s nedostatečnou kapacitou rozvodných sítí a z ní vyplývající praktické nemožnosti zajistit dostatek ropy a zemního plynu v zimních měsících nebo pro případ krizí. V roce 2006 otevřely Velká Británie a Norsko plynovod Langeled, který by měl svojí kapacitou dosahující přibližně poloviny celkového rozsahu dovozu plynu do Spojeného království zajistit potřeby Spojeného království v nejbližších letech.

5.2.3 Spolková republika Německo

Spolková republika Německo představuje největší evropský energetický trh. Celková energetická spotřeba v Německu přesahuje spotřebu ve Francii, která má v energetické spotřebě status evropské dvojky, o asi 25%. Tradičním domácím zdrojem energií v Německu bylo hnědé uhlí, od jehož těžby se v souladu s celoevropským trendem vyšší péče o životní prostředí postupně upouští. Nejvýznamnějšími zdroji energií v Německu jsou tak zemní plyn a ropa, které se na celkové energetické spotřebě podílejí 23% a 35%. Asi 10% podíl patří v současnosti jaderné energetice.¹²³ Budoucnost jaderné energetiky v Německu je ale v současnosti nejasná. V roce 2001 prosadila koalice SPD a Zelených postupné zastavení využívání nukleární energetiky. Uvedený závazek dosud vedl k uzavření jaderných elek-

¹²¹*Framework Agreement between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the Kingdom of Norway concerning Cross-Boundary Petroleum Co-operation.* 2005. URL: <http://www.official-documents.gov.uk/document/cm67/6792/6792.pdf> (získáno 16.04.2010), kap. 2

¹²²ibid., Annex A

¹²³Rita Keenan and Antigone Gikas, op. cit. viz pozn. 61

tráren v Stade a Obrigheimu.¹²⁴ Dlouhodobým odpůrcem uvedeného opatření je německá CDU/CSU. V lednu 2010 v souvislosti se změnou koaličního partnera prosadila vláda kancléřky Merkelové pozastavení odstavování jaderných elektráren. Budoucnost jaderné energetiky v Německu by měla být definována v nové nukleární strategii, jejíž podoba je v současnosti nejasná. V úvahu připadají především varianty prostého prodloužení lhůty pro odstavení elektráren nebo odstavování jaderných zařízení individuálně podle kritéria bezpečnosti. V Německu v každém případě nadále platí závazek nebudovat nové jaderné elektrárny, jehož revize se i vzhledem k asi 60% podpoře německé veřejnosti pro upuštění od jaderné energetiky zdá v současnosti nepravděpodobná.¹²⁵

Spolková republika nedisponuje významnějšími vlastními energetickými zdroji. Při postupném uzavírání jaderných elektráren a ustupování od využití uhlí lze zmínit pouze zemní plyn, jehož těžba převážně v Dolním Sasku podle údajů Eurostatu v roce 2008 pokrývala přibližně sedminu německé spotřeby plynu. Německo se současně výrazně zaměřilo na posílení produkce z obnovitelných zdrojů. Německý zákon o obnovitelných energiích zavazuje operátory sítí vykupovat „zelenou“ elektřinu a nabízí producentům elektřiny z obnovitelných zdrojů zvýhodněné ceny, které reflektují zvýšení nákladů vyplývající z použité technologie a kapacity elektrárny.¹²⁶ Snížení rizika plynoucího z možné fluktuace ceny elektrické energie a vyrovnání produkční ceny energie z klasických a obnovitelných zdrojů vedlo k prudkému rozvoji německých obnovitelných zdrojů. K roku 2008 má Spolková republika instalovanou kapacitu, která převyšuje kapacity Spojeného království přibližně čtyřikrát a kapacity obnovitelných zdrojů ve Francii asi dvakrát.¹²⁷

¹²⁴Mezinárodní energetická agentura. *Energy Policies of IAE Countries - Germany*. Paříž: International Energy Agency, 2007, s. 27

¹²⁵Len Ackland. *Germany's slowing nuclear phaseout*. Bulletin of the Atomic Scientists, 2010. URL: <http://www.thebulletin.org/web-edition/features/germanys-slowing-nuclear-phaseout> (získáno 03.04.2010)

¹²⁶Wilfried L. Kohl a Friedemann Müller. *German and U.S. Approaches to Energy Challenge*. Policy Report no. 29. American Institute for Contemporary German Studies, 2007. URL: <http://www.aicgs.org/documents/pubs/policyreport29.pdf> (získáno 20.03.2010), s. 31

¹²⁷Rita Keenan and Antigone Gikas, op. cit. viz pozn. 61

Tabulka 5.3: Struktura dovozů ropy a zemního plynu v Německu

ROPA (2007)			ZEM. PLYN (2007)		
Země	Množství (mil. tun)	Podíl (%)	Země	Množství (TJoule)	Podíl (%)
Rusko	33866	31,7	Rusko	1436060	43,21
Kazachstán	7950	7,44	Norsko	1040911	31,32
Ázerbájdžán	2834	2,65	Nizozemí	737589	22,19
Norsko	16646	15,58			
UK	13869	12,98			
Libye	10892	10,2			
Afrika (zbytek)	7929	7,42			
Saudská Arábie	2305	2,16			
Ostatní	10525	9,85	Ostatní	109134	3,28

Zdroj: Eurostat, Energy Statistics - Imports (by country of origin) - oil - annual data (nrg_123a), Energy Statistics - Imports (by country of origin) - gas - annual data (nrg_124a),

http://ep.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

Navzdory tomuto vývoji je Spolková republika podle metodiky Eurostatu z více jak 61% závislá na dovozech energií ze zahraničí. Klíčovou roli pro zásobování SRN ropou i zemním plynem hraje Rusko, které zodpovídá za téměř třetinu dodávek ropy a více než 40% dodávek zemního plynu. K významným dodavatelům mimo to patří ještě evropské země jako je Velká Británie, Norsko a Nizozemí, které ale nejsou z hlediska vývoje stavu rezerv v Severním moři nijak perspektivními partnery v energetice. Pozici Ruska vůči SRN lze považovat ještě za silnější, vezmeme-li v úvahu skutečnost, že energetické suroviny odebírané SRN ze států střední Asie a Kavkazu jsou dopravovány do Německa prostřednictvím Ruskem kontrolovaných ropovodů a plynovodů.

Silné vztahy mezi Německem a Ruskem se začaly budovat již během 70. let, kdy Německo navzdory odporu Spojených států v rámci *Ostpolitik* uzavřelo dohody o dodávkách plynu se Sovětským svazem. Pokračováním exkluzivních vztahů mezi Ruskou federací a Německem je dnes především rozestavěný plynovod Nord Stream,¹²⁸ který má přivádět

¹²⁸Základní informace o projektu lze nalézt na oficiálních stránkách <http://www.nord-stream.com>

plyn z ruského přístavu Vyborg ležícího nedaleko hranic s Finskem do německého Lubminu ve spolkové zemi Meklenbursko - Přední Pomořansko. Projekt baltského plynovodu se tak prakticky skládá ze tří částí. V první fázi má dojít k vybudování sekce spojující stávající ruskou rozvodnou soustavu a město Vyborg. Stavba této části plynovodu byla zahájena již v roce 2005. Druhou částí je samotné podmořské vedení, třetí součástí plynovodu pak bude připojení na rozvodnou soustavu v Německu. Přestože budování plynovodu dosud nebylo ve všech svých sekcích zahájeno, podařilo se v březnu 2010 naplnit financování projektu a s počátkem konstrukce podmořské sekce se počítá na duben 2010.

Jakkoliv se v současnosti zdá být výstavba plynovodu Nord Stream prakticky jistá, v minulých letech se jednalo spíše o jeden z mnoha projektů alternativních tras zásobování Evropy zemním plynem. Navzdory této nejistotě vyvolal právě projekt Nord Stream velmi silný odpor nových členských zemí EU, který vedl až k úvahám o ohrožení vlastní energetické bezpečnosti a potřebě vyššího zapojení USA a NATO do energetické bezpečnosti v Evropě (viz 4.2.3). Strategie vybudování dalšího plynovodu spojujícího SRN s Ruskem ale může být mimo tuto evropskou dimenzi diskutována i z čistě německé perspektivy. Jak upozorňuje celá řada autorů, problémem plynovodu Nord Stream je, že se jedná o diverzifikaci trasy, ale ne dodavatele.¹²⁹ Spolková republika se stavbou daného plynovodu pravděpodobně může vyhnout problémům v zásobování plynem způsobených potížemi v tranzitních zemích. Zdrojem německých dodávek však i po dostavbě nového plynovodu zůstává Rusko, což pouze potvrzuje existující závislost SRN na ruských energetických dodávkách.

Postoj Spolkové republiky k Rusku jako výrazně dominantnímu dodavateli z tohoto hlediska odporuje vzorcům národních politik popisovaných v případě Velké Británie a Francie. Výstavba plynovodu Nord Stream současně není zcela v souladu s prioritami evropské energetické politiky, kde je diverzifikace dodavatelů uvedena jako jasná priorita

¹²⁹Robert L. Larsson. *Security Implications of the Nord Stream Project*. FOI – Swedish Defence Research Agency, 2008. URL: http://www.foi.se/upload/nyheter/2008/security_implications_of_nord_stream_robert_larsson.pdf (získáno 24.03.2010); Geden, Marcellis, a Maurer, *Perspectives for EU's External Energy Policy*, op. cit. viz pozn. 2, s. 2; Jeff M. Smith. „The Great Game, Round Three“. In: *The Journal of International Security Affairs* 9.17 (2009), nečíslováno

společné politiky.¹³⁰ Postoj Německa lze objasnit jednak zájmy německých energetických společností investovat do ruského energetického sektoru, jednak postojem německé vlády, která zvolila cestu blízkého partnerství s Ruskem v energetice.

Na úrovni energetických společností stojí za stavbou Baltského plynovodu holding složený z ruského Gazpromu, německých společností E.On Ruhrgas, BASF/Wintershall a nizozemské Gasunie. Uvedené společnosti jsou společně akcionáři podniku Nord Stream AG, který zodpovídá za přípravu a stavbu plynovodu. Majoritu v Nord Stream AG drží Gazprom s 51% akcií, německé společnosti mají obě po 20%. Nizozemská Gasunie přistoupila k projektu až v roce 2007 a získala 9% akcií z balíků, které původně patřily německým partnerům v projektu. Z pohledu společností E.On a Wintershall měla pravděpodobně větší význam druhá část dohody, kterou došlo k majetkovým výměnám mezi ruským Gazpromem a německými plynárenskými giganty.

E.On Ruhrgas díky dohodě o plynovodu Nord Stream získal podíl 6,5% akcií v ruském Gazpromu, což z něj činí největšího zahraničního akcionáře v této ruské firmě. Gazprom současně navýšil svůj podíl ve společnosti Wingas, která je již od počátku 90. let společným podnikem mezi Wintershall a Gazpromem, na jednu akcii pod hranicí 50% kontrolního balíku. Wintershall i E.On pak tímto obchodem získaly podíly ve společnosti Severneftegazprom, která má licenci na těžbu plynu v oblasti Yushno Russkoye. Uvedené naleziště by mělo být zdrojem plynu, který se bude do Německa dopravovat skrze baltský plynovod. Z pohledu německých plynárenských společností tak uvedená dohoda neměla pouze hodnotu vytvoření alternativní trasy pro zásobování Německa ruským plynem. Gazprom je pro německé společnosti klíčovým obchodním partnerem, který dodává největší část plynu, které tyto společnosti distribuují konečným zákazníkům. E.On a Wintershall prostřednictvím dohody na výstavbě plynovodu Nord Stream získaly přístup k ruskému nalezišti plynu, což je vzhledem k uzavřenosti ruského trhu zahraničním investorům výjimečný výsledek.

¹³⁰Evropská rada, *Presidency Conclusions*, op. cit. viz pozn. 17, s. 18

Zájmy německých plynárenských gigantů byly jedním z rozhodujících faktorů ve vlastním podpisu smlouvy o vybudování plynovodu North Stream. Jak upozorňuje Sander, německé energetické společnosti měly rozhodující roli při vyjednávání kontraktu o stavbě plynovodu. Německá vláda sice dohodu politicky podporovala, nebyla ale rozhodujícím hráčem při určování podmínek kontraktu.¹³¹ Úloha německé vlády ve vyjednávání dohody o stavbě plynovodu Nord Stream odpovídala tradičnímu postoji SRN k úloze energetických společností v národní energetické politice. Otázka zajištění bezpečnosti energetických dodávek byla v Německu považována spíše za odpovědnost privátních společností, než že by se touto problematikou zabývala německá vláda. Důsledkem takového postoje bylo přidělení oblasti energetické politiky ministerstvu hospodářství a v dobách Schröderovy vlády v souvislosti s účastí Zelených na vládní koalici také ministerstvu pro životní prostředí. Energetická politika byla v SRN vnímána spíše jako otázka související s hospodářským rozvojem nebo ochranou životního prostředí, než že by byla koncipována jako zahraničněpolitické téma s výraznou bezpečnostní dimenzí.¹³² Dlouhodobá výsadní pozice ministerstva pro hospodářství současně sloužila i jako přirozená cesta prosazování zájmů velkých společností na formulaci německé energetické politiky.¹³³

Druhým významným aspektem politiky pokračování exkluzivních vztahů byly postoje německých politických elit k Rusku a otázce energetické bezpečnosti. Dohoda o vybudování plynovodu Nord Stream byla na politické rovině uzavřena mezi Vladimírem Putinem a Gerhardem Schröderem. Schröderova politika vůči Rusku by se dala definovat jako snaha navázat strategické partnerství s významným energetickým aspektem. Odrazem vstřícné politiky Schrödera k Rusku byla dohoda o strategickém partnerství mezi Ruskem a SRN uzavřená v Sankt Petěrburgu v roce 2001. V následujících letech následovala série obchod-

¹³¹Michael Sanders. „A “Strategic Relationship”?: The German Policy of Energy Security within the EU and the Importance of Russia“. In: *Foreign Policy in Dialogue* 20.8 (2007), s. 16–25, s. 18-19

¹³²Geden, Marcelis, a Maurer, *Perspectives for EU's External Energy Policy*, op. cit. viz pozn. 2, s. 14; Kohl a Müller, op. cit. viz pozn. 126, s. 33

¹³³John S. Duffield. „Germany and energy security in the 2000s: Rise and fall of a policy issue?“. In: *Energy Policy* 37.11 (2009), 4284–4292, s. 4291

ních dohod umožňujících investice významných německých společností v Rusku, kterou ukončil těsně před koncem Schröderova mandátu podpis dohody o výstavbě plynovodu Nord Stream.¹³⁴ Politika bývalého kancléře Schrödera vůči Rusku stála především na myšlence vzájemné závislosti mezi SRN a Ruskem v oblasti energetiky. SRN v této oblasti může na rozdíl například od středoevropských zemí stavět na své pozici nejvýznamnějšího odběratele ruského zemního plynu. Podle údajů *Energy Information Administration* odebíralo Německo asi 20% celkových ruských vývozů zemního plynu v roce 2007.¹³⁵

Obavy Německa z energetické závislosti na Rusku se tak omezovaly na objektivní faktory zamezující Moskvě pokračovat v dodávkách zemního plynu, což bylo v ostrém kontrastu s obavami zemí střední a východní Evropy ze zneužití statusu dodavatele jako nástroje politického nátlaku. Na německé straně se pozornost zaměřovala spíše na otázky vývoje těžebních kapacit v Rusku a problematiku investic do ruského energetického sektoru. Podle ruské energetické strategie mělo například do roku 2020 dojít k vyčerpání současných nalezišť zemního plynu a přesunu produkce na nová pole na Sibíři. Spolu s tím Rusko očekávalo, že z celkového nárůstu produkce zemního plynu bude pouze asi polovina určena pro evropský trh a zbytek bude směřován na nové trhy v Asii.¹³⁶ Za další faktor, který by mohl negativně ovlivnit německou energetickou bezpečnost, byla považována nedostatečná míra investic do ruské infrastruktury a z ní vyplývající ztráty během přepravy, které negativně ovlivňují množství plynu, které Rusko může exportovat do SRN.¹³⁷ Zájmy německé zahraniční politiky v otázce investic do ruské energetiky přímo konvergovaly s ekonomickými zájmy německých společností vstoupit na ruský trh. Podle interview

¹³⁴Graham Timmins. „German Ostpolitik Under the Red-Green Coalition and EU-Russian Relations“. In: *Debatte* 14.301-314 (2006), s. 41–55, s. 311-312

¹³⁵Energy Information Administration. *Russia*. Country Analysis Brief. 2008. URL: <http://www.eia.doe.gov/cabs/Russia/Full.html> (získáno 05.04.2010)

¹³⁶Roland Gotz. *Russia and the Energy Supply of Europe: The Russian Energy Strategy to 2020*. Working Paper. SWP Berlin, 2005. URL: http://www.swp-berlin.org/en/common/get_document.php?asset_id=2476 (získáno 24.03.2010), s. 3

¹³⁷Viz např. Alan Riley. *The Coming of the Russian Gas Deficit*. Policy Brief. Center for European Policy Studies, 2006. URL: <http://www.ceps.eu/files/book/1389.pdf> (získáno 24.03.2010)

vedených Duffieldem německé politické elity mimo to dokonce uvažovaly o možnosti přímo v případě potřeby financovat nezbytné investice na ruském území.¹³⁸

Téma tradiční zahraniční energetické politiky zaměřené na bezpečnost dodávek se v německé politice objevilo až po výměně na postu kancléře. Byla to především německá CDU/CSU, která prosazovala bezpečnostní pohled na energetickou politiku. Ve stranické koncepci německé bezpečnostní strategie CDU/CSU přímo uvádí, že německá energetická politika musí mj. usilovat o diverzifikaci zdrojů energií, dodavatelských zemí a přepravních tras, protože energetická závislost může být zneužita k politickým účelům.¹³⁹ Dalším významným faktorem pro posílení chápání energetiky jako bezpečnostního problému byla Ukrajinská plynová krize z roku 2006. V reakci na problémy v zásobování ruským plynem prohlásil tehdejší ministr zahraničí W. Steinmeier, že energetika nesmí být zneužívána jako nástroj moci v mezinárodním systému.¹⁴⁰ V pozdějším článku napsaném pro International Herald Tribune Steinmeier tuto myšlenku upřesnil a vyzval ke kooperativnímu řešení problému energetické bezpečnosti skrze dialog mezi producenty a konzumenty energetických surovin spolu s prosazováním přijetí Energetické charty.¹⁴¹

Obnovený zájem SRN o tradiční energetickou politiku se na vládní úrovni projevil zařazením tématu energetické bezpečnosti a vnějších energetických vztahů k dosavadním prioritám ochrany životního prostředí a ekonomických aspektů energetiky. Německé ministerstvo zahraničí se v důsledku toho dostalo do pozice instituce spolurozhodující o energetické politice země. Součástí plánů na novou definici energetické politiky SRN bylo také svolání energetických dialogů koncentrovaných na priority země včetně problematiky mezinárodní energetické bezpečnosti. V průběhu let 2006 a 2007 se konaly tři summity složené z odpovědných ministerstev a relevantních zájmových skupin jako byly energe-

¹³⁸Duffield, op. cit. viz pozn. 133, s. 4288

¹³⁹CDU/CSU. *A Security Strategy for Germany*. Resolution of the CDU/CSU Parliamentary Group. 2008. URL: <http://www.cduscsu.de/GetMedium.aspx?mid=1317> (získáno 05.04.2010), s. 6

¹⁴⁰Kohl a Müller, op. cit. viz pozn. 126, s. 33

¹⁴¹Frank W. Steinmeyer. *Energy security – Avoiding conflict over fuel*. International Herald Tribune, 23. 3. 2006. 2006. URL: http://www.diplo.de/diplo/en/Infoservice/Presse/Interview/2006/060323-BM__energy__IHT.html (získáno 04.04.2010)

tické společnosti, zástupci odborů a reprezentanti občanské společnosti. Výsledky těchto setkání pro oblast zahraniční energetické politiky Německa však byly minimální. Poslední ze summitů z července 2007, který se podle původního plánu měl věnovat mezinárodnímu aspektu energetiky,¹⁴² byl nakonec zaměřen na otázky ochrany klimatu. Výsledkem celého procesu proto bylo pouze přijetí zákonů prosazujících vyšší energetickou efektivitu německé ekonomiky, využití obnovitelných zdrojů a snížení produkce skleníkových plynů.¹⁴³ Německá energetická politika se v tomto smyslu nijak nepřiblížila vnímání energetické bezpečnosti, které je obvyklé v jiných zemích EU a které by znamenalo prosazování nižší závislosti SRN na Rusku v oblasti dovozu zemního plynu.

Významnější posun ve vnímání energetické závislosti na Rusku jako energetického partnerství nesignalizovala ani politika kancléřky Merkelové k Moskvě. G. Schröder byl doma i v zahraničí často kritizován za nekritický přístup k politice prezidenta Putina v Čechách, přehlížení stavu ruské demokracie nebo respektování lidských práv.¹⁴⁴ Energetická politika SRN postavená na myšlence partnerství s Ruskem byla v tomto smyslu některými analytiky považovaná za důsledek nadstandardních osobních vztahů mezi G. Schröderem a V. Putinem. A. Merkel zaujala po svém nástupu do funkce ostřejší postoj k Moskvě v řadě aktuálních politických otázek jako bylo například plánované rozmístění nukleárních hlavic v oblasti Královce nebo vojenská operace Ruska v Gruzii na podporu separatistických republik Abcházie a Jižní Osetie. Německá zahraniční politika vůči Rusku také brzy opustila užívání termínu strategické partnerství, který byl jako odraz podpory pro reformy ruské vnitřní politiky nahrazen pojmem partnerství pro modernizaci.¹⁴⁵

Navzdory tomu pokračovala energetická politika SRN za A. Merkel v prosazování stavby plynovodu Nord Stream. Politika SRN po odchodu G. Schrödera z úřadu kancléře se

¹⁴²Kohl a Müller, op. cit. viz pozn. 126, s. 34

¹⁴³Duffield, op. cit. viz pozn. 133, s. 4287-4289

¹⁴⁴Není bez zajímavosti, že Schröder sám po svém nástupu do úřadu ostře kritizoval ruskou politiku svého předchůdce H. Kohla (Timmins, op. cit. viz pozn. 134, s. 305). Vzájemné obviňování mezi kancléři za SPD a CDU/CSU se z tohoto pohledu může jevit jako kolorit německé politiky, který spíše podporuje exkluzivní rozměr vztahů mezi SRN a Ruskem.

¹⁴⁵Viz např. Constanze Stehenmuller, „Germany’s Russia Question“. In: *Foreign Affairs* 88.2 (2009)

zaměřila především na prosazení plynovodu North Stream jako projektu celoevropského významu, který napomůže zajistit evropskou energetickou bezpečnost. Během konference o energetické bezpečnosti konané francouzským institutem IFRI v roce 2008 definovali němečtí zástupci projekt Nord Stream jako celoevropský, ne německý projekt, ze kterého bude profitovat celá řada evropských zemí, vedle Německa také Francie, Spojené království, Nizozemí a nebo Dánsko, které mají zájem o dodávky plynu přepravené novým plynovodem.¹⁴⁶ Projekt Nord Stream byl také především na nátlak Německa zařazen na seznam prioritních projektů transevropských sítí navzdory existujícím rozporům mezi členskými zeměmi v hodnocení jeho dopadu na energetickou bezpečnost Evropy.¹⁴⁷ Oddanost kancléřky Merkelové vybudování plynovodu Nord Stream potvrzuje v poslední době i dění kolem energetického summitu v Budapešti pořádaného českým předsednictvím, kde M. Topolánek vyzval členské země k podpoře výstavby plynovodu Nabucco, zatímco projekty North Stream a South Stream označil za hrozbu evropské energetické bezpečnosti. A. Merkel v reakci na tuto iniciativu zaslala soukromý dopis určený Komisi a předsednictví EU, ve kterém vyzývá ke stejné podpoře pro všechny tři existující projekty alternativního zásobování EU zemním plynem, tj. Nord Stream, South Stream i Nabucco. A. Merkel navíc během budapešťského summitu jednoznačně odmítla možnost financování plynovodu Nabucco z veřejných prostředků.¹⁴⁸

Konkrétní kroky německé vlády za kancléřky Merkelové v tomto ohledu spíše potvrzují linii budování exkluzivních energetických vztahů mezi SRN a Ruskem nastavenou původně G. Schröderem. Odmítnutí veřejné podpory pro urychlenou výstavbu plynovodu Nabucco

¹⁴⁶*European Energy Relations with Russia and Central Asia*. Ministerstvo zahraničí SRN. 2008. URL: <http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Infoservice/Presse/Reden/2008/080201-Erler-IFRI-Europa-Energie.html> (získáno 25.03.2010)

¹⁴⁷Rada EU a Evropský parlament. *Decision No 1364/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 6 September 2006 laying down guidelines for trans-European energy networks and repealing Decision 96/391/EC and Decision No 1229/2003/EC*. Official Journal L 262. 2006. URL: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=Decision&an_doc=2006&nu_doc=1364 (získáno 24.03.2010)

¹⁴⁸Vladimir Socor. „Chancellor Merkel’s Letter Perturbs EU’s Energy Debate“. In: *Eurasia Daily Monitor* 6.23 (2009)

v kombinaci s pravděpodobně brzkým dokončením plynovodu Nord Stream určují, že německá poptávka po zemním plynu bude uspokojována dovozy z Ruské federace. Oba projekty přitom nelze chápat jako úplně nezávislé. Rusko již v současnosti neprodukuje dostatek zemního plynu pro uspokojení domácí poptávky i exportních kontraktů a část těchto závazků je Gazpromem realizována pouze díky dovozům turkmenského zemního plynu. Umbach navíc uvádí, že regiony střední Asie a Rusko nedisponují dostatkem volných kapacit, aby současně plně vytížily existující plynovody, Nord Stream a South Stream,¹⁴⁹ vzhledem k shodně předpokládané kapacitě plynovodů South Stream a Nabucco, která je 31 mld. m³ ročně, lze tento závěr vztáhnout i na Nabucco, resp. lze předpokládat, že by Nabucco muselo případně hledat jiné zdroje, pravděpodobně na Blízkém východě. Zesílení závislosti Německa i EU na ruských dodávkách zemního plynu nemusí z tohoto pohledu být omezené pouze na období do dostavby plynovodu Nabucco.

Není také bez zajímavosti, že německá zahraniční politika v posledních měsících obnovila teprve nedávno opuštěnou rétoriku ohledně strategického partnerství mezi SRN a Ruskou federací. Během své návštěvy v Moskvě v listopadu 2009 nový ministr zahraničí G. Westerwelle zdůraznil vzájemnou závislost mezi Německem a Ruskem v oblasti energetiky a vztahy mezi oběma zeměmi označil za nejvýznamnější strategické partnerství SRN mimo hranice EU.¹⁵⁰ Politika SRN tak rétoricky i z hlediska praktických kroků přijatých vládami A. Merkel v otázce výstavby plynovodu Nord Stream vykazuje velkou míru kontinuity s úsilím G. Schrödera vybudovat s Ruskem silné energetické partnerství založené na vzájemné závislosti obou zemí.

¹⁴⁹Frank Umbach. „Germany’s Energy Insecurity“. In: *Journal of Energy Security* 1.1 (2008)

¹⁵⁰*Deepening friendship between Germany and Russia*. Ministerstvo zahraničí SRN. 2009. URL: <http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/en/AAmt/BM-Reisen/2009/Afghanistan-Russland-November/091120-russland-westerwelle.html> (získáno 28.03.2010)

5.2.4 Shrnutí

Národní energetické politiky Francie, Spojeného království a Spolkové republiky Německo poskytují příklad odlišného vnímání energetické problematiky v evropských zemích. Uvedené země sice sdílí závislost na dodávkách energetických surovin ze zahraničí a shodně vnímají tuto skutečnost jako potenciální hrozbu národní bezpečnosti, při podrobnějším zkoumání ale vykazují významné rozdíly ve východiscích národní energetické bezpečnosti i v konkrétních politikách preferovaných na národní úrovni. Z pohledu používaných energetických mixů se v dobré pozici z hlediska závislosti na zahraničních dovozech ropy a zemního plynu nachází především Francie s pokročilým programem jaderné energetiky. Významnější využití jádra se v současnosti plánuje také ve Velké Británii, Německo naopak od jaderné energetiky odstoupilo, byť tato otázka je dnes v SRN v souvislosti s energetickou bezpečností země opět otevřená. Nejvyšší podíl ropy a zemního plynu na energetickém mixu naopak vykazuje Spojené království díky významnému využití dříve doma produkovaného zemního plynu v elektroenergetice. Z hlediska diverzifikace dodavatelů se opět z bezpečnostního pohledu zdá nejlépe disponovanou zemí Francie, která dováží ropu a plyn v obdobných množstvích z Afriky, Blízkého východu, Ruska i od evropských producentů. Spolková republika i Velká Británie jsou naopak významně závislé na jednom dodavateli, tj. Rusku, resp. Norsku, což představuje potenciální bezpečnostní riziko.

Na základě těchto obecných východisek energetické situace Francie, Velké Británie a Německa pak vlády přijímají konkrétní řešení v oblasti národní energetické bezpečnosti. Energetická bezpečnost je v současnosti vnímána jako vysoce aktuální problém především ve Velké Británii, kde domácí produkce ropy a zemního plynu vedla k absenci tradičních energetických politik zaměřených na diverzifikaci energetických mixů a dodavatelů ropy a zemního plynu. Francie i SRN naopak vycházejí z existujících národních politik v této oblasti a pokračují v budování energetických vztahů se svými klíčovými partnery, tj. africkými zeměmi a Ruskem. Zatímco ve Velké Británii je problematika energetické bezpečnosti

vnímána jako globální problém vyžadující multilaterální řešení, Francie i Německo v současnosti upřednostňují bilaterální vztahy s konkrétními energetickými producenty. Případy iniciativy Středomořské unie a plynovodu Nord Stream ukazují, že Francie a Německo vnímají vznikající společnou energetickou politiku EU jako spíše podpůrný nástroj k energetické politice prosazované na národní úrovni. Významnou roli v orientaci Francie a Německa na bilaterální vztahy sehrály také ekonomické zájmy národních energetických společností, které byly jednou z příčin výstavby plynovodu Nord Stream i motivem pro francouzskou politiku v Africe. Bilaterální energetické vztahy Velké Británie se naopak v posledních letech řídily spíše dostupností volných kapacit pro těžbu ropy a zemního plynu v konkrétních zemích, než národní strategií pro zajištění energetické bezpečnosti. Poslední vládní dokumenty a diskuse o národní energetické strategii ale ukazují, že i Velká Británie hodlá do budoucna prosazovat politiku exkluzivních vztahů s konkrétními producenty energetických surovin zvláště na Blízkém východě.

6 Závěr

Evropské země v současnosti čelí vysoké míře závislosti na dovozech energetických surovin, zvláště pak ropy a zemního plynu. V krátko- a střednědobém horizontu lze očekávat, že v Evropě bude přetrvávat vysoká poptávka po těchto surovinách, zatímco jejich domácí produkce rychle klesá. Schopnost členských států EU uspokojit domácí poptávku dovozy energetických surovin ze zahraničí je negativně ovlivněna narůstající spotřebou těchto surovin ve světě a z ní vyplývajících negativních jevů jako jsou růst cen, vyšší dopady nestability v producentních zemích na dostupnost dodávek, narůstající hrozba teroristických útoků proti energetické infrastruktuře nebo nebezpečí zneužití statusu dodavatelské země jako nástroje politického nátlaku. Uvedené skutečnosti ohrožují energetická bezpečnost zemí EU definovanou jako dostupnost dodávek energetických surovin za přijatelné ceny.

Jedním z možných řešení problému národní energetické bezpečnosti by byla delegace pravomocí v oblasti energetické politiky na EU. Mezi členskými zeměmi i analytici dnes existuje prakticky shoda, že delegace na EU by přinesla významné výhody v podobě vyšší efektivity působení Evropy v mezinárodním systému a vyšší kredibility vůči partnerům, zvláště pak v nacionalizovaných energetických sektorech rozvojových zemí. Navzdory těmto výhodám se členské země v oblasti zahraniční energetické politiky rozhodly pro omezený rozsah delegace pravomocí na EU. Minimální rozsah delegace pravomocí v oblasti energetické politiky lze na základě předložené analýzy vysvětlit kombinací faktorů, kterými jsou úroveň expertízy EU v energetických otázkách, konkurence etablovaných agentů v oblasti energetické politiky, zkušenosti členských zemí s působením Komise v otázce

liberalizace trhů s elektrickou energií a rozdílnými zájmy členských zemí v energetice, které oslabují možnost kontroly nad jednáním EU jako agenta pro oblast zahraniční energetické politiky.

Evropská unie jako potenciální agent pro oblast vnějších energetických vztahů nedisponuje expertními kapacitami, které by přesahovaly expertízu, která je pro danou oblast k dispozici na národní úrovni. EU v uplynulých letech vytvořila významné kapacity pro ekonomicky orientované zahraniční politiky i pro otázky řešení konfliktů a vojensko-strategické otázky. Věrohodnost EU jako agenta omezuje oddělení těchto kapacit do struktur Komise a Rady spolu s absencí mechanismů jejich koordinace za účelem efektivního výkonu energetické politiky, která by čelila všem výše jmenovaným hrozbám pro energetickou bezpečnost členských zemí. EU současně v technické rovině disponuje expertními týmy zaměřenými primárně na otázky vnitřního evropského trhu, zatímco obdobná expertíza zaměřená do zahraničí se buduje teprve v posledních letech.

Případné benefity delegace pravomocí v oblasti zahraniční energetické politiky na EU jsou dále omezeny existencí lépe disponovaných konkurenčních mezinárodních organizací. Mezinárodní energetický agentura disponuje uznávanými kapacitami pro analýzu světových a regionálních energetických trhů, které zatím nemají na úrovni EU svůj ekvivalent. Systém krizového sdílení na úrovni MEA současně představuje velmi silný mechanismus solidarity mezi členskými zeměmi, který je takřka úplně kontrolován expertním posouzením ze strany Sekretariátu MEA. Mezinárodní režim kolem Energetické charty zase představuje řešení pro celosvětovou liberalizaci obchodu s energiemi založenou na principech volného pohybu kapitálu, ochrany investic, svobodného obchodu podle pravidel GATT/WTO, svobodné přepravy surovin a celosvětového zvyšování úrovně energetické efektivity a ochrany životního prostředí. NATO již v minulosti prokázalo schopnost posílit energetickou bezpečnost skrze ochranu energetické infrastruktury a zvyšování bezpečnosti prostředí v operaci Active Endeavour. Poslední diskuse kolem role NATO v energetické bezpečnosti skýtají reálnou možnost upevnění role této mezinárodní organizace v oblasti. Hypotetická expanze článku

5 Severoatlantické smlouvy na energetickou problematiku navíc skýtá možnost velmi silné formy zajištění solidarity mezi členskými zeměmi v případě energetických krizí.

Rozhodování členských zemí jako principálů v otázce delegace pravomocí na EU v oblasti vnějších energetických vztahů bylo mimo otázku kalkulace benefitů delegace ovlivněno i očekávanými možnostmi kontrolovat výkon pravomocí během průběhu kontraktu. Pravomoci pro oblast energetiky na úrovni EU jsou v současnosti omezeny především na otázky liberalizace společného trhu s elektrickou energií a zemním plynem. Postup Komise v této oblasti lze charakterizovat jako příklad slippage, kde Komise prosazovala prohloubení vlastních pravomocí proti vůli svých principálů. Ačkoliv Komise neměla podle textu smluv jasně definované pravomoci pro oblast energetické politiky a rozhodnutí Evropského soudního dvora potvrzovala legitimitu tehdejšího uspořádání energetických trhů kolem horizontálně a vertikálně integrovaných národních energetických společností, prosazovala Komise v postupných krocích liberalizaci energetického sektoru. Za účelem dosažení tohoto cíle Komise využila existujících pravomocí v oblasti politiky soutěživosti a podpory některých zájmových skupin, aby vytvořila nátlak na vlády členských zemí ve směru akceptování návrhů liberalizace trhu. Paralelně k tomuto úsilí Komise využívala své pravomoci v politice soutěživosti k obcházení vyjednávání s členskými státy jako principály a vytváření ad hoc dohod vedoucích k zvýšení stupně liberalizace energetického trhu za rámec platné dohody.

Bližší zkoumání národních energetických politik Francie, Velké Británie a Spolkové republiky Německo navíc ukazuje na výraznou dichotomii zájmů tohoto vzorku členských zemí. Z hlediska diverzifikace zdrojů energetických surovin vybočuje z tradičního pojetí politiky zajišťující energetickou bezpečnost především Německo svým důrazem na budování exkluzivního energetického partnerství s jediným dodavatelem - Ruskem. Z pohledu používaných energetických mixů na domácím trhu je to pak naopak Velká Británie, jejíž energetický sektor ve velké míře využívá zemní plyn i pro výrobu elektrické energie, což vede k nebývale vysoké míře závislosti na této surovině. Zkoumané země mimo to orientují své zahraniční politiky na různé partnery, vedle již zmiňovaného Ruska u SRN je to v případě

Velké Británie zvláště Norsko a v případě Francie africké země. Rozdílné energetické politiky zkoumaných členských zemí vytvářejí předpoklady pro shirking agenta v případě delegace pravomocí. Například z pohledu Francie jako principála není jisté, zda-li by politika EU hájila energetické zájmy Francie v Africe se stejnou intenzitou jako to dělají národní politici. Z pohledu Německa by zase delegace pravomocí na EU pravděpodobně vedla k ukončení exkluzivního vztahu s Ruskem. Hypotetická orientace politiky na budování exkluzivních vztahů s Ruskem a africkými zeměmi by se zase dostávala do rozporu se zájmy Velké Británie řešit problém energetické bezpečnosti liberalizací světových energetických trhů. Existence rozdílných energetických zájmů tak v souladu s předpoklady teorie principála a agenta vede k situaci, kdy agent nemůže se stejným úsilím a výsledky prosazovat zájmy všech svých principálů.

Předkládaná práce v tomto smyslu potvrzuje hypotézy vyplývající z teorie principála a agenta pro delegaci pravomocí v oblasti zahraniční energetické politiky na Evropskou unii. Poskytnutá analýza by nicméně zasloužila zpřesnění především v několika oblastech. Pokud jde o oblast expertízy EU pro výkon energetické politiky, výsledky práce by mohly být zpřesněny, pokud by existovala možnost podrobněji nahlédnout utajovanou činnost Sítě energetických korespondentů. Právě výměna informací mezi členskými zeměmi, Komisí a Radou skrze tuto instituci je potenciálně základem pro vyšší koordinaci národních a evropských politik v oblasti energetické bezpečnosti. Problematika národních postojů k problematice energetické bezpečnosti, společné politice EU a k možnostem zajištění energetické bezpečnosti skrze alternativní agenty je v této práci definována na základě oficiálních prohlášení významných představitelů členských zemí, oficiálních dokumentů, případně podle možností na základě sekundární literatury. Analýza těchto aspektů společné energetické politiky by získala na přesvědčivosti, pokud by existovala možnost přímých interview s osobami přímo participujícími na tvorbě těchto politik.

Autor by také rád upozornil, že podmínky pro delegaci pravomocí na EU v oblasti společné energetické politiky se mohou s časem měnit. V prvé řadě není možné vyloučit

postupnou konvergenci postojů členských zemí v energetice. K takovému vývoji teoreticky může přispět jednak předpokládaná koncentrace nalezišť ropy a zemního plynu do několika málo zemí, jednak i vnitropolitický vývoj v EU. Pokud EU v budoucnu dokončí společný trh s plynem a vybuduje společný trh s ropou, ztratí národní energetické politiky zaměřené na budování exkluzivního vztahu s konkrétními producenty velkou část svého významu. Změny lze v budoucnu očekávat také v postavení alternativních agentů v energetice. Pokud jde o MEA, lze do budoucna očekávat, že mechanismy energetické solidarity ztratí na síle a důvěryhodnosti kvůli vzrůstající spotřebě energetických surovin v zemích, které stojí mimo tuto organizaci. V případě Smlouvy o Energetické chartě může být již v blízké budoucnosti aktuální odklon evropských zemí i představitelů EU od tohoto projektu v souvislosti s dosud neúspěšnou snahou o ratifikaci Charty širší skupinou zemí. Zcela aktuálně pak bude zajímavé sledovat, jakou pozici v zajištění energetické bezpečnosti nakonec zaujme Severoatlantická aliance.

Pro budoucí výzkum se nabízí celá řada témat jak z hlediska problému energetické bezpečnosti obecně, tak ve vztahu k evropské energetické politice. V otázce energetické bezpečnosti by si bližší výzkum zasloužily vztahy mezi evropskými vládami a energetickými společnostmi, které dnes alespoň v Evropě zpravidla vlastní soukromé osoby. Dané téma má dalekosáhlé konsekvence. Tradiční model zajištění energetické bezpečnosti evropských zemí v době energetických krizí 70. let byl založen na úzké spolupráci mezi vládami a jimi vlastněnými energetickými společnostmi. Opakování obdobné strategie pro řešení dnešních problémů se zajištěním dodávek není beze zbytku možné kvůli pokračující liberalizaci světových energetických trhů zahrnující i privatizaci národních energetických šampiónů. Problematika vztahů mezi vládami a energetickými společnostmi tak přímo referuje k otázce, jaké (účinné) nástroje v současnosti vlády mají pro zajištění národní energetické bezpečnosti definované jako dostupnost dodávek za přijatelné ceny.

V oblasti evropské energetické politiky lze samozřejmě podrobněji zkoumat kterékoliv z dílčích témat nastíněných v této práci, především pak energetické dialogy mezi EU a

konkrétními zeměmi a regiony. Jako klíčové téma se vzhledem k posledním energetickým krizím negativně ovlivňujícím zásobování EU zemním plynem a vzhledem ke struktuře evropských energetických dodávek jeví energetický dialog s Ruskem. Případové studie energetických dialogů by mohly posloužit jako testovací případy pro závěry dosažené v této práci s potenciálem poskytnout buď jejich další ověření, nebo důvod pro další výzkum tématu a předložení alternativního vysvětlení úrovně delegace ve společné energetické politice.

Při zachování institucionální analýzy a obecnějšího pohledu lze nabídnout dvě alternativní řešení otázky delegace pravomocí v oblasti energetické politiky. Z hlediska historického institucionalismu by bylo možné podrobněji zkoumat vývoj národních energetických politik jako institucí posilujících se v čase („path-dependency“). Absenci delegace v oblasti vnějších energetických vztahů by z tohoto pohledu bylo možné chápat jako důsledek energetických politik přijatých evropskými zeměmi v průběhu prvních energetických krizí v 70. letech. Perspektiva historického institucionalismu by mohla napomoci blíže porozumět rozdílným postojům evropských zemí k energetické politice. Potenciál této perspektivy přispět k lepšímu porozumění tématu zjevně ilustruje i v této práci uvedený příklad budování exkluzivních energetických vztahů mezi SRN a Ruskem.

V perspektivě sociologického institucionalismu aktéři nejednají na základě utilitárního kalkulu přínosů a nákladů delegace, ale na základě norem a očekávání. Mezinárodní organizace nejsou prostými agenty, kteří vykonávají svěřené pravomoci a případně prosazují vlastní zájmy, ale mohou být také nositeli autority vyplývající z jejich minulého působení nebo z přitažlivosti myšlenky, kterou navenek reprezentují. Perspektiva sociologického institucionalismu by mohla přispět k dalšímu objasnění role Komise v otevření tématu energetické bezpečnosti na evropské úrovni. Absence delegace tradičních pravomocí v otázkách energetické bezpečnosti by pak mohla být ze sociologické perspektivy vnímána jako důsledek posunu norem v otázce energetické bezpečnosti směrem k preferenci pro její zajištění skrze vyšší míru kooperace mezi producenty a konzumenty energetických surovin a liberalizaci světového obchodu s energiemi.

Seznam literatury

Prameny

Aartsen, Jozijs van. *Activity Report: September 2007 - February 2009*. 2009. URL: http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/tent_e/doc/axis/2009_axis_linking_activity_report_2007_2009.pdf (získáno 26.01.2010).

Adamkus, Valdas a kol. *An Open Letter to the Obama Administration from Central and Eastern Europe*. 2009. URL: http://zpravy.idnes.cz/dokument-otevreny-dopis-vychodoevropskych-politiku-baracku-obamovi-1kg-/zahranicni.asp?c=A090716_214930_zahranicni_dp (získáno 26.02.2010).

Andris Piebalgs. *EU's response to the global energy challenges*. Speech at the Vilnius Energy Security Conference. 2007. URL: http://edc.tsu.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=58&Itemid=9 (získáno 27.03.2010).

British Petroleum. *BP Statistical Review of World Energy*. 2009. URL: http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/2009_downloads/statistical_review_of_world_energy_full_report_2009.pdf (získáno 30.08.2009).

CDU/CSU. *A Security Strategy for Germany*. Resolution of the CDU/CSU Parliamentary Group. 2008. URL: <http://www.cducusu.de/GetMedium.aspx?mid=1317> (získáno 05.04.2010).

Clinton, Hilary. *NATO's Future*. Speech at Washington Strategic Concept Seminar. 2010. URL: <http://www.acus.org/event/hillary-clinton-future-nato> (získáno 28.02.2010).

Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community. Official Journal of the European Communities, C 325/33. 2002. URL: http://www.europa.eu/eur-lex/pri/en/oj/dat/2002/c_325/c_32520021224en00010184.pdf (získáno 02.03.2010).

Department of Energy and Climate Change. *London Energy Meeting: Developments since Jeddahs Meeting*. 2008. URL: http://www.decc.gov.uk/Media/viewfile.ashx?FilePath=194_20090320095726_e_@@_developmentsjeddah.pdf&filetype=4 (získáno 16.04.2010).

– *London Energy Meeting: UK Chair's Report*. 2008. URL: http://www.decc.gov.uk/Media/viewfile.ashx?FilePath=194_20090320095602_e_@@_ukchairreport.pdf&filetype=4 (získáno 16.04.2010).

Décret no 2000-872 du 1er septembre 2000 portant publication de l'accord entre le Gouvernement de la République française et le Gouvernement de la République du Nigeria portant création d'un forum franco-nigérian de dialogue. JORF no 208 du 8 septembre 2000. 2000. URL: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000402316&dateTexte=> (získáno 04.04.2010).

Décret no 2009-904 du 24 juillet 2009 portant publication de l'accord de coopération pour le développement et les utilisations pacifiques de l'énergie nucléaire entre le Gouvernement de la République française et le Gouvernement de la République algérienne démocratique et populaire, ensemble une annexe, signé à Alger le 21 juin 2008. JORF no 0171 du 26 juillet 2009 page 12490 texte no 3. 2008. URL: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000020900791> (získáno 14.04.2010).

Entretien du President avec le Quotidien "Jornal De Angola" a l'occasion de sa visite officielle en Republique d'Angola. Interview. 2008. URL: <http://www.elysee.fr/>

president / les - actualites / interviews / 2008 / entretien - du - president - avec - le - quotidien.5612.html (získáno 05.04.2010).

European Energy Relations with Russia and Central Asia. Ministerstvo zahraničí SRN.

2008. URL: <http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Infoservice/Presse/Reden/2008/080201-Erler-IFRI-Europa-Energie.html> (získáno 25.03.2010).

Evropská komise. *A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy*.

COM(2006) 105. 2006. URL: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2006&nu_doc=105 (získáno 11.09.2009).

– *An Energy Policy for Europe*. Communication from European Commission to European

Council and European Parliament, COM(2007) 1 final. 2007. URL: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2007&nu_doc=1 (získáno 11.09.2009).

– *Commission Decision of 14 November 2006 declaring a concentration compatible with the common market and the functioning of the EEA Agreement*. Case COMP/M.4180 —

Gaz de France/Suez. 2006. URL: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:L:2007:088:SOM:EN:HTML> (získáno 11.03.2010).

– *Commission Decision of 21 December 2005 declaring a concentration compatible with the common market and the functioning of the EEA Agreement*. Case COMP/M.3696 —

E.ON/MOL. 2005. URL: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:L:2006:253:SOM:EN:HTML> (získáno 11.03.2010).

– *Commission Decision of 25 September 2007 on State aid awarded by Poland as part of Power Purchase Agreements and the State aid which Poland is planning to award concerning compensation for the voluntary termination of Power Purchase Agreements*.

Official Journal of the European Union, L83. 2009. URL: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:L:2009:083:SOM:EN:HTML> (získáno 14.03.2010).

- Evropská komise. *Commission Decision of 4 June 2008 on the State aid C 41/05 awarded by Hungary through Power Purchase Agreements*. Official Journal of the European Union, L225. 2009. URL: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:L:2009:225:SOM:EN:HTML> (získáno 14.03.2010).
- *Commission Decision of 9.12.2004 declaring a concentration to be incompatible with the common market*. Case No COMP/M.3440 – EDP/ENI/GDP. 2004. URL: http://ec.europa.eu/competition/elojade/isef/case_details.cfm?proc_code=2_M_3440 (získáno 10.03.2010).
 - *Décision de la Commission du 26 octobre 2004 relative à une procédure d'application de l'article 81 du traité CE*. Affaire COMP/38662 – GDF – décision GDF/ENI. 2004. URL: http://ec.europa.eu/competition/elojade/isef/case_details.cfm?proc_code=1_38662 (získáno 10.03.2010).
 - *EU Energy and Transport in Figures*. Statistical pocketbook. 2009. URL: http://ec.europa.eu/energy/publications/statistics/statistics_en.htm (získáno 30.08.2009).
 - *European Energy and Transport – Trends to 2030*. 2007. URL: http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/figures/trends_2030/index_en.htm (získáno 30.08.2009).
 - *Inquiry pursuant to Article 17 of Regulation (EC) No 1/2003 into the European gas and electricity sectors (Final Report)*. Communication from the Commission, COM(2006) 851 final. 2007. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0851:EN:NOT> (získáno 10.03.2010).
 - *Non-opposition to a notified concentration*. Case COMP/M.5224 — EDF/British Energy. 2009. URL: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2009:038:SOM:EN:HTML> (získáno 11.03.2010).
 - *Regional Cooperation: An Overview of Programmes and Projects*. 2007. URL: <http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/regional-cooperation/>

documents / infonotes _ enpisouth _ regional _ cooperation _ en . pdf (získáno 10.04.2010).

Evropská komise. *The Internal Energy Market*. Commission Working Document, COM(88) 238 final. 1988. URL: http://aei.pitt.edu/4037/01/000179_1.pdf (získáno 06.03.2010).

Evropská rada. *A Secure Europe in a Better World*. European Security Strategy. 2003. URL: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> (získáno 30.08.2009).

– *Perspectives for EU's External Energy Policy*. Závěry Evropské rady. 2007. URL: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/93135.pdf (získáno 30.08.2009).

– *Presidency Conclusions*. Brussels European Council Summit 8/9 March 2007. 2007. URL: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/93135.pdf (získáno 11.09.2009).

– *Presidency report to the European Council on the European External Action Service*. Zpráva předsednictví Evropské radě. 2009. URL: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/09/st14/st14930.en09.pdf> (získáno 19.01.2010).

Evropský parlament. *Report on towards a common European foreign policy on energy*. Report by Committee on Foreign Affairs. 2007. URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=EN&reference=A6-0312/2007> (získáno 13.01.2010).

Evropský soudní dvůr. *Judgment of the Court of Justice in Case C-207/07*. Press Release No 54/08. 2008. URL: <http://curia.europa.eu/en/actu/communiques/cp08/aff/cp080054en.pdf> (získáno 13.03.2010).

Framework Agreement between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the Kingdom of Norway concerning Cross-

- Boundary Petroleum Co-operation*. 2005. URL: <http://www.official-documents.gov.uk/document/cm67/6792/6792.pdf> (získáno 16.04.2010).
- Joint Communiqué Adopted by the President of the Federal Republic of Nigeria HE M. Umaru Musa Yar'Adua and the President of the French Republic HE M. Nicolas Sarkozy*. 2008. URL: http://www.ambafrance-ng.org/france_nigeria/spip.php?article952 (získáno 05.04.2010).
- Joint Declaration of the Paris Summit for the Mediterranean*. 2008. URL: http://www.ue2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/import/07/0713_declaration_de_paris/Joint_declaration_of_the_Paris_summit_for_the_Mediterranean-EN.pdf (získáno 09.04.2010).
- Loi no 2005-781 du 13 juillet 2005 de programme fixant les orientations de la politique énergétique*. Version consolidée au 11 mars 2010. 2010. URL: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000813253&dateTexte=> (získáno 20.03.2010).
- Memorandum d'entente sur la coopération dans le domaine des applications pacifiques de l'énergie nucléaire entre la France et la Grande Jamahiriya Arab Libyenne Populaire Socialiste*. 2007. URL: <http://www.doc.diplomatie.gouv.fr/BASIS/pacte/webext/bilat/DDD/20070131.pdf> (získáno 14.04.2010).
- Ministère des Affaires étrangères. *Governance Strategy for French Development Assistance*. 2006. URL: <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/IMG/pdf/StrategieAngMAE.pdf> (získáno 19.03.2010).
- „NATO's Past, Present, and Future: An Interview with Radowan Sikorski“. In: *The Fletcher Forum of World Affairs* 32.1 (2008), s. 7–14.
- Rada EU. *Council Regulation (EC) No 2964/95 of 20 December 1995 introducing registration for crude oil imports and deliveries in the Community*. 1995. URL: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=395R2964 (získáno 26.01.2010).

Rada EU. *Směrnice Rady 2006/67/ES ze dne 24. července 2006, kterou se členským státům ukládá povinnost udržovat minimální zásoby ropy nebo ropných produktů.* Úřední věstník L 217. 2006. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:217:0008:01:CS:HTML> (získáno 18.02.2010).

Rada EU a Evropský parlament. *Decision No 1364/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 6 September 2006 laying down guidelines for trans-European energy networks and repealing Decision 96/391/EC and Decision No 1229/2003/EC.* Official Journal L 262. 2006. URL: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=Decision&an_doc=2006&nu_doc=1364 (získáno 24.03.2010).

– *Directive 2003/54/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 96/92/EC.* Official Journal L 176. 2003. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0054:EN:HTML> (získáno 05.03.2010).

– *Directive 2009/72/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 2003/54/EC.* Official Journal L 211. 2009. URL: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:L:2009:211:SOM:EN:HTML> (získáno 05.03.2010).

– *Directive 96/92/EC of the European Parliament and of the Council of 19 December 1996 concerning common rules for the internal market in electricity.* Official Journal L 027. 1997. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31996L0092:EN:HTML> (získáno 05.03.2010).

Rita Keenan and Antigone Gikas. *Statistical aspects of the energy economy in 2008.* Eurostat. 2008. URL: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-09-055/EN/KS-SF-09-055-EN.PDF (získáno 20.03.2010).

- Roadmap for the Common Economic Space - Building Blocks for Sustained Economic Growth*. EU-Russia Summit Conclusions. 2005. URL: http://www.eu2005.lu/en/actualites/documents_travail/2005/05/10-4spaces/4spaces.pdf (získáno 05.03.2010).
- Sarkozy, Nicolas. *Discours du Président Sarkozy sur le projet de l'Union de la Méditerranée*. Projev. 2007. URL: <http://www.ambafrance-uk.org/Discours-du-President-Sarkozy-sur.html> (získáno 07.04.2010).
- Severoatlantická aliance. *Bucharest Summit Declaration*. 2008. URL: <http://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-049e.html#energy> (získáno 24.02.2010).
- *NATO's Strategic Concept*. 1999. URL: <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm> (získáno 24.02.2010).
 - *Riga Summit Declaration*. 2006. URL: http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm#energy_security (získáno 24.02.2010).
 - *Strasbourg and Kehl Summit Declaration*. 2009. URL: http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm (získáno 24.02.2010).
- Smlouva o Evropské unii*. Úřední věstník Evropské unie C 115. 2008. URL: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2008:115:SOM:CS:HTML> (získáno 30.08.2009).
- Smlouva o fungování Evropské unie*. Úřední věstník Evropské unie C 115. 2008. URL: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2008:115:SOM:CS:HTML> (získáno 30.08.2009).
- Steinmeyer, Frank W. *Energy security – Avoiding conflict over fuel*. International Herald Tribune, 23. 3. 2006. 2006. URL: http://www.diplo.de/diplo/en/Infoservice/Presse/Interview/2006/060323-BM__energy__IHT.html (získáno 04.04.2010).
- Světová banka. *World Bank List of Economies*. 2009. URL: <http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/CLASS.XLS> (získáno 25.02.2010).

- Synthesis Report. EU-Russia Energy Dialogue.* 2001. URL: http://ec.europa.eu/energy/international/bilateral_cooperation/russia/doc/reports/progress1_en.pdf (získáno 20.02.2010).
- The Climate Change Act.* 2008. URL: <http://www.sigss.co.uk/documents/Climate%20Change%20Act%202008.pdf> (získáno 12.04.2010).
- The Energy Act.* 2008. URL: <http://www.sigss.co.uk/documents/Energy%20Act%202008.pdf> (získáno 12.04.2010).
- The National Security Strategy of the United Kingdom: Security in an interdependent world.* 2008. URL: http://interactive.cabinetoffice.gov.uk/documents/security/national_security_strategy.pdf (získáno 15.04.2010).
- Total. *Angola: Start-up of production of the Tombua and Landana fields.* Press Release. 2009. URL: <http://www.total.com/en/press/press-releases/consultation-200524.html&idActu=2183> (získáno 06.04.2010).
- *Nigeria: Launch of OML 58 Upgrade Project.* Press Release. 2008. URL: <http://www.total.com/en/press/press-releases/consultation-200524.html&idActu=1858> (získáno 06.04.2010).
- *Total develops his Partnership with Angola in the Education Field.* Press Release. 2008. URL: <http://www.total.com/en/press/press-releases/consultation-200524.html&idActu=1808> (získáno 07.04.2010).
- Treaty establishing Constitution for Europe.* Official Journal of the European Union C 310/01. 2004. URL: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:EN:HTML> (získáno 30.08.2009).
- Treaty on European Union.* Official Journal of the European Union C 191/29. 1992. URL: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html> (získáno 30.10.2009).

Vyšegrádská skupina. *Declaration of the Budapest V4+ Energy Security Summit*. 2010.

URL: http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=1&articleID=27720&ctag=articlelist&iid=1#_edn2 (získáno 27.02.2010).

Wicks, Malcolm. *Energy Security: A national challenge in a changing world*.

2008. URL: http://www.decc.gov.uk/Media/viewfile.ashx?FilePath=What%20we%20do%5CGlobal%20climate%20change%20and%20energy%5CInternational%20energy%5Cenergy%20security%5C1_20090804164701_e_@@_EnergysecuritywicksreviewBISR3592EnergySecCWEB.pdf&filetype=4 (získáno 16.04.2010).

Sekundární zdroje

Ackland, Len. *Germany's slowing nuclear phaseout*. Bulletin of the Atomic Scientists,

2010. URL: <http://www.thebulletin.org/web-edition/features/germanys-slowing-nuclear-phaseout> (získáno 03.04.2010).

Adebahr, Cornelius a Giovanni Grevi. „The EU Special Representatives: what lessons for the EEAS?“. In: *The EU Foreign Service: How to Build a More Effective Common Policy*. Editoval Graham Avery a Antonio Missiroli. Brusel: European Policy Centre,

2007, s. 56–65. URL: http://www.epc.eu/TEWN/pdf/555858396_EPC%20Working%20Paper%2028%20The%20EU%20Foreign%20Service.pdf (získáno 12.01.2010).

Aliboni, Roberto a kol. *Putting the Mediterranean Union in Perspective*. Euromesco Paper

no. 68. 2008. URL: <http://www.euromesco.net/images/paper68eng.pdf> (získáno 10.04.2009).

Andersen, Svein S. *EU Energy Policy: Interest Interaction and Supranational Authority*.

Working Paper 00/5. ARENA, 2000. URL: http://www.arena.uio.no/publications/wp00_5.htm (získáno 22.02.2010).

- Angola: Green Light for New USD 4B LNG Plant*. Downstream Today. 2008. URL: http://www.downstreamtoday.com/news/article.aspx?a_id=8698&AspxAutoDetectCookieSupport=1 (získáno 06.04.2010).
- Axelrod, Regina S. „The European Energy Charter: Reality or Illusion“. In: *Energy Policy* 24.6 (1996), s. 497–505.
- Bahgat, Gawdat. „Europe’s Energy Security: Challenges and Opportunities“. In: *International Affairs* 82.5 (2006), s. 961–975.
- Behrens, Arno a Christian Egenhofer. *Energy Policy for Europe: Identifying the European Added-Value*. Working Paper. Centre for European Policy Studies, 2008. URL: http://shop.ceps.be/downfree.php?item_id=1623 (získáno 30.08.2009).
- Belkin, Paul. *European Union’s Energy Security Challenge*. CRS Report for Congress. Congressional Research Service, 2008. URL: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33636.pdf> (získáno 30.08.2009).
- Bruter, Michael. „Diplomacy without a State: The External Delegations of the European Commission“. In: *Journal of European Public Policy* 6.2 (1999), s. 183–205.
- Cameron, Peter D. *Creating an Internal Market in Energy: How Can the Tools Be More Effective?* Policy Paper. Florence School of Regulation, 2005. URL: http://cadmus.iue.it/dspace/bitstream/1814/7070/1/RSCAS-PP_2005_01.pdf (získáno 10.03.2010).
- Chafer, Tony. „Chirac and ‘la Francafrique’: No Longer a Family Affair“. In: *Modern and Contemporary France* 13.1 (2005), s. 7–23.
- Christiansen, Thomas a Sophie Vanhooacker. „At a Critical Juncture? Change and Continuity in the Institutional Development of the Council Secretariat“. In: *West European Politics* 31.4 (2008), s. 751–770.
- Copinschi, Philippe a Pierre Noel. „L’Afrique dans la géopolitique mondiale du pétrole“. In: *Afrique contemporaine* 216 (2005), s. 29–42.

- Correljé, Aad a Coby van der Linde. „Energy Supply Security and Geopolitics: A European Perspective“. In: *Energy Policy* 34.5 (2006), s. 532–543.
- Dargin, Justin. „Qatar’s Natural Gas: Foreign Policy Driver“. In: *Middle East Policy* 14.3 (2007), s. 136–142.
- Deepening friendship between Germany and Russia*. Ministerstvo zahraničí SRN. 2009. URL: <http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/en/AAmt/BM-Reisen/2009/Afghanistan-Russland-November/091120-russland-westerwelle.html> (získáno 28.03.2010).
- Dolleys, Thomas J. „Member States and the European Commission: Theoretical Insights from the New Economy of Organization“. In: *Journal of European Public Policy* 7.4 (2000), s. 523–553.
- Dowd, Erica Strecker. *China’s Quest for Energy Security*. RAND Monography. RAND, 2000. URL: http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1244 (získáno 30.08.2009).
- Duffield, John S. „Germany and energy security in the 2000s: Rise and fall of a policy issue?“. In: *Energy Policy* 37.11 (2009), 4284–4292.
- Duke, Simon. *The European Commission: Inside and Out, ‘Administering EU Foreign Policy after Lisbon: The case of the EEAS’*. Working Paper. European Institute of Public Administration, 2008. URL: <http://publications.eipa.eu/en/details/&tid=1825> (získáno 18.01.2010).
- Duke, Simon a Sophie Vanhoonacker. „Administrative Governance in the CFSP: Development and Practice“. In: *European Foreign Affairs Review* 11 (2006), s. 163–182.
- Eberlein, Burkard. „The Making of the European Energy Market: The Interplay of Governance and Government“. In: *Journal of European Public Policy* 28.1 (1998), s. 73–92.
- Echague, Ana. *The European Union and the Gulf Cooperation Council*. Fride Working Paper. Fundación par alas Relaciones Internacionales y el Diálogos Exterior, 2007. URL: <http://>

- [//www.fride.org/download/WP39_EU_Persian_Gulf_EN_may07.pdf](http://www.fride.org/download/WP39_EU_Persian_Gulf_EN_may07.pdf) (získáno 20.10.2009).
- Egenhofer, Christian a kol. *Market-based Options for Security of Energy Supply*. INDES Working Paper. Centre for European Policy Studies, 2004. URL: http://shop.ceps.be/downfree.php?item_id=1114 (získáno 12.10.2009).
- Eikeland, Per Olve. *EU Internal Energy Market Policy: New Dynamics in the Brussels Policy Game?* Working Paper. Fridtjof Nansen Institute, 2008. URL: <http://www.fni.no/doc&pdf/FNI-R1408.pdf> (získáno 07.03.2010).
- „US Energy Policy at a Crossroad“. In: *Energy Policy* 21.10 (2006), s. 987–999.
- Eising, Rainer. *Bounded Rationality and Policy Learning in EU Negotiations: the Liberalization of the Electricity Supply Industry*. Working Paper. European University Institute, 2000. URL: http://muse.jhu.edu/journals/international_organization/v056/56.1eising.html (získáno 07.03.2010).
- Energy Information Administration. *Russia*. Country Analysis Brief. 2008. URL: <http://www.eia.doe.gov/cabs/Russia/Full.html> (získáno 05.04.2010).
- Geden, Oliver, Clémence Marcelis, a Andreas Maurer. *Perspectives for EU's External Energy Policy*. Working Paper. SWP - German Institute for International a Security Affairs, 2006. URL: http://www.swp-berlin.org/common/get_document.php?asset_id=3521 (získáno 30.08.2009).
- *Perspectives for EU's External Energy Policy*. Working Paper. SWP - German Institute for International a Security Affairs, 2006. URL: http://www.swp-berlin.org/common/get_document.php?asset_id=3521 (získáno 30.08.2009).
- Glachant, Jean-Michel a Adrien de Hauteclocque. *Long-term Energy Supply Contracts in European Competition Policy: Fuzzy not Crazy*. Working Paper. European University Institute, 2009. URL: <http://cadmus.eui.eu/dspace/handle/1814/10623> (získáno 10.03.2010).

- Goldstein, Joshua S., Xiaoming Huang, a Burcu Akan. „Energy in the World Economy“. In: *International Studies Quarterly* 41.2 (1997), 241–266.
- Gotz, Roland. *Russia and the Energy Supply of Europe: The Russian Energy Strategy to 2020*. Working Paper. SWP Berlin, 2005. URL: http://www.swp-berlin.org/en/common/get_document.php?asset_id=2476 (získáno 24.03.2010).
- Graaf, Thijs de a Dries Lesage. „The International Energy Agency after 35 Years: Reforms Needs and Institutional Adaptability“. In: *Review of International Organizations* 4.3 (2009), s. 293–317.
- Grigoriev, Leonid. „Growth with Energy and Energy Security“. In: *European Energy Security: What Should it Mean? What to do?* Editoval Christian Egenhofer a kol. European Security Forum, 2006, s. 15–26. URL: http://shop.ceps.be/downfree.php?item_id=1392 (získáno 16.09.2009).
- Gross, Robert, Matthew Leach, a Ausilio Bauen. „Progress in Renewable Energy“. In: *Environment International* 29.1 (2003), s. 105–122.
- Hadfield, Amelia. „EU-Russia Energy Relations: Aggregation and Aggravation“. In: *Journal of Contemporary European Studies* 16.2 (2008), s. 231–248.
- Haghighi, Sanam. „Energy Security and the Division of Competences between the European Community and Member States“. In: *European Law Journal* 14.4 (2008), s. 461–482.
- Hall, Peter A. a Rosemary C. R. Taylor. „Political Science and Three New Institutionalisms“. In: *Political Studies* 44.4 (1996), s. 936–957.
- Handke, Susann a Jacques J. de Jong. *Energy as a Bond: Relations with Russia in the European and Dutch Context*. Clingendael Institute, 2007. URL: http://www.clingendael.nl/publications/2007/20070900_ciep_energy_handke.pdf (získáno 22.02.2010).
- Hanson, Stephania. *China, Africa, and Oil*. Council on Foreign Relations, 2008. URL: http://www.cfr.org/publication/9557/china_africa_and_oil (získáno 08.04.2010).

- Hartley, Nick. „The 2006 Review of Energy Policy: the Main Issues“. In: *Political Quarterly* 77.1 (2006), s. 117–123.
- Hawkins, Darren G. „Delegation Under Anarchy: States, International Organizations, and Principal-Agent Theory“. In: *Delegation and Agency in International Organizations*. Editoval Darren G. Hawkins a kol. New York: Cambridge University Press, 2006, s. 3–38.
- Helm, Dieter. *A New British Energy Policy*. The Social Market Foundation, 2005. URL: <http://www.smf.co.uk/assets/files/publications/New%20British%20Energy%20Policy%20Helm.pdf> (získáno 10.04.2010).
- *Credible Energy Policy: Meeting the Challenges of Security of Supply and Climate Change*. Policy Exchange, 2008. URL: http://www.dieterhelm.co.uk/sites/default/files/Credible_energy_policy_Dec08.pdf (získáno 10.04.2010).
- „Energy policy: security of supply, sustainability and competition“. In: *Energy Policy* 30.1 (2002), s. 173–184.
- Hoogeveen, Femke a Wilbur Perlot. „The EU’s Policies of Security of Energy Supply Towards the Middle East and Caspian Region: Major Power Politics?“. In: *Perspectives on Global Development and Technology* 6.1-3 (2007), s. 485–507.
- Howorth, Jolyon a Anne-Marie Le Gloanec. „The institutional logic behind the EEAS“. In: *The EU Foreign Service: How to Build a More Effective Common Policy*. Editoval Graham Avery a Antonio Missiroli. Brusel: European Policy Centre, 2007, s. 28–35. URL: http://www.epc.eu/TEWN/pdf/555858396_EPC%20Working%20Paper%2028%20The%20EU%20Foreign%20Service.pdf (získáno 12.01.2010).
- Hugon, Philippe. „Permanences et Ruptures de la Politique Economique de la France vis-a-vis de l’Afrique sub-Saharienne“. In: *Modern and Contemporary France* 13.1 (2005), s. 41–55.
- Jabko, Nicolas. *The reform of energy regulation in the EU: The market as a norm*. Conference Paper. ECPR conference Budapest, 2005. URL: <http://regulation.upf.edu/ecpr-05-papers/njabko.pdf> (získáno 07.03.2010).

- John, Ronald Bruce St. „Libya’s Oil and Gas Industry: Blending Old and New“. In: *Journal of North African Studies* 12.2 (2007), s. 203–218.
- Johnson, Debra. „EU–Russian Energy Links: A Marriage of Convenience?“. In: *Government and Opposition* 40.2 (2005), s. 256–277.
- Kassim, Hussein a Anand Menon. „The principal–agent approach and the EU: promise unfulfilled?“. In: *Journal of European Public Policy* 10.1 (2003), 121–139.
- Kohl, Wilfried L. a Friedemann Müller. *German and U.S. Approaches to Energy Challenge*. Policy Report no. 29. American Institute for Contemporary German Studies, 2007. URL: <http://www.aicgs.org/documents/pubs/policyreport29.pdf> (získáno 20.03.2010).
- Konoplyanik, Andrei a Thomas Wälde. „Energy Charter Treaty and its Role in International Energy“. In: *Journal of Energy and Natural Resources Law* 24.4 (2006), s. 523–558.
- Kovačovská, Lenka. „European Union’s Energy (In)Security: Dependence on Russia“. In: *Obrana a strategie* 7.2 (2007), s. 5–21.
- Kruyt, Bert a kol. „A New Political Economy of Oil?“. In: *Energy Policy* 37.6 (2009), s. 2166–2181.
- Larsson, Robert L. *Security Implications of the Nord Stream Project*. FOI – Swedish Defence Research Agency, 2008. URL: http://www.foi.se/upload/nyheter/2008/security_implications_of_nord_stream_robert_larsson.pdf (získáno 24.03.2010).
- Lorec, Philippe. *Mediterranean Solar Plan Presentation*. Ministère de l’économie, de l’industrie et de l’emploi. 2008. URL: <http://www.slideshare.net/soniabess/MSP-global-presentation> (získáno 10.04.2010).
- Mane-Estrada, Aurelia. „European energy security: Towards the creation of the geo-energy space“. In: *Energy Policy* 34.18 (2006), 3773–3786.
- McCubbins, M.D. a T. Schwartz. „Congressional oversight overlooked: police patrols versus fire alarms“. In: *American Journal of Political Science* 28.2 (1987), s. 165–169.

- McGowan, Francis. „Can the European Union’s Market Liberalism Ensure Energy Security in a Time of ‘Economic Nationalism’?“. In: *Journal of Contemporary European Research* 4.2 (2008), s. 90–106.
- Meritet, Sophie. „French Energy Policy in the European Context“. In: *Foreign Policy in Dialogue* 20.8 (2007), s. 34–43.
- Mezinárodní energetická agentura. *Energy Policies of IAE Countries - Germany*. Paříž: International Energy Agency, 2007.
- *What are the key energy trends in the Middle East and North Africa?* World Energy Outlook 2005. 2005. URL: <http://www.iea.org/papers/2005/mena.pdf> (získáno 29.03.2009).
 - *World Energy Outlook – Executive Summary*. 2008. URL: <http://www.worldenergyoutlook.org> (získáno 30.08.2009).
- Ministère des affaires étrangères. *Coopération énergétique avec la Libye*. 2008. URL: http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/pays-zones-geo_833/libye_409/france-libye_1176/presentation_4528/cooperation-energetique-avec-libye-08.07.08_64322.html (získáno 14.04.2010).
- Missiroli, Antonio. „A tale of two pillars – and an arch“. In: *The EU Foreign Service: How to Build a More Effective Common Policy*. Editoval Graham Avery a Antonio Missiroli. Brusel: European Policy Centre, 2007, s. 9–28. URL: http://www.epc.eu/TEWN/pdf/555858396_EPC%20Working%20Paper%2028%20The%20EU%20Foreign%20Service.pdf (získáno 12.01.2010).
- Mitchell, John V. *Energy Supply Security: Changes in Concepts*. Text of presentation to the Ministry of Economy, Finance and Industry, Paris. 2000. URL: http://www.chathamhouse.org.uk/publications/papers/download/-/id/4/file/2981_energysupplysecurityforpdfd.pdf (získáno 11.09.2009).
- *Renewing Energy Security*. The Royal Institute of International Affairs, 2002. URL: http://se2.isn.ch/serviceengine/Files/EINIRAS/99315/ipublicationdocument_

- singledocument / DC2FEE6F - 400C - 48EC - 8210 - 8DD12BEEC332 / en / 3038 _
renewing _ energy _ security _ mitchell _ july _ 2002 % 5B1 % 5D . pdf (získáno
16.08.2009).
- Monaghan, Andrew. *EU-Russia Energy Cooperation EU*. The EU-Russia Review 2. EU-
Russia Centre, 2006. URL: [http://www.eu-russiacentre.org/assets/files/
REVIEW2_final.pdf](http://www.eu-russiacentre.org/assets/files/REVIEW2_final.pdf) (získáno 23.02.2010).
- Morse, Edward L. „A New Political Economy of Oil?“. In: *Journal of International Affairs*
53.1 (1999), s. 1–29.
- Nash, Michael. „The Mediterranean Union: Sarkozy’s ‘Grand Design’“. In: *Contemporary
Review* 289.4 (2007), s. 475–480.
- Natovski, Michal a Anna Herranz Surrallés. „Securitisation Moves to Nowhere? The Framing
of the European Union’s Energy Policy“. In: *Journal of Contemporary European Research*
4.2 (2008), s. 71–89.
- Nylander, Johan. „The Construction of a Market: A frame analysis of the liberalization of the
electricity market in the European Union“. In: *European Societies* 3.3 (2001), s. 289–314.
- Padgett, Stephen. „Between synthesis and emulation: EU policy transfer in the power sector“.
In: *Journal of European Public Policy* 10.2 (2003), 227–245.
- Petras Vaitiekunas. „Global and European Challenges for the Foreign Policy of Lithuania –
The Case of Energy Security“. In: *Foreign Policy in Dialogue* 20.8 (2007), s. 43–49.
- Pollack, Mark A. „Delegation, agency, and agenda setting in the European Community“. In:
International Organization 51.1 (1997), s. 99–134.
- *The Engines of European Integration*. New York: Oxford University Press, 2003.
- „The New Institutionalism and European Integration“. In: *European Integration Theory*.
Editoval Antje Wiener a Thomas Diez. New York: Oxford University Press, 2004,
s. 137–155.
- Riley, Alan. „Energy Security, Gas Market Liberalisation and Our Energy Relationship with
Russia“. In: *European Energy Security: What Should it Mean? What to do?* Editoval

- Christian Egenhofer a kol. European Security Forum, 2006, s. 30–34. URL: http://shop.ceps.be/downfree.php?item_id=1392 (získáno 16.09.2009).
- Riley, Alan. *The Coming of the Russian Gas Deficit*. Policy Brief. Center for European Policy Studies, 2006. URL: <http://www.ceps.eu/files/book/1389.pdf> (získáno 24.03.2010).
- Röller, Lars-Hendrik, Juan Delgado, a Hans W. Friederiszick. *Energy: Choices for Europe*. Bruegel Blueprint Series. Bruegel, 2007. URL: http://www.euractiv.com/29/images/BP_energy-1_tcm29-165135.pdf (získáno 25.10.2009).
- Salerno, Francesco Maria. *The Competition Law-ization of Enforcement: The Way Forward for Making the Energy Market Work?* Working Paper. European University Institute, 2008. URL: http://www.eui.eu/RSCAS/WP-Texts/08_07.pdf (získáno 10.03.2010).
- Sanders, Michael. „A “Strategic Relationship”? The German Policy of Energy Security within the EU and the Importance of Russia“. In: *Foreign Policy in Dialogue* 20.8 (2007), s. 16–25.
- Schmidt, Susanne K. „Commission Activism: Subsuming Telecommunication and Electricity under European Competition Law“. In: *Journal of European Public Policy* 5.1 (1998), s. 269–184.
- Scott, Richard. *History of the IEA: The First 20 Years*. Volume 1: Origins and Structure of the IEA. International Energy Agency, 1994. URL: http://www.iea.org/Textbase/publications/free_new_Desc.asp?PUBS_ID=1184 (získáno 17.02.2010).
- Shaxson, Nicholas. *The Elf trial: political corruption and the oil industry*. Transparency International - Global Corruption Report. 2004. URL: http://www.transparency.org/content/download/4422/26677/file/06_Corporate_money.pdf (získáno 20.03.2010).
- Smith, Jeff M. „The Great Game, Round Three“. In: *The Journal of International Security Affairs* 9.17 (2009), nečíslováno.

- Socor, Vladimir. „Caspian–Black Sea Region: Key to Diversifying Europe’s Energy Supplies“. In: *European Energy Security: What Should it Mean? What to do?* Editoval Christian Egenhofer a kol. European Security Forum, 2006, s. 26–30. URL: http://shop.ceps.be/downfree.php?item_id=1392 (získáno 16.09.2009).
- „Chancellor Merkel’s Letter Perturbs EU’s Energy Debate“. In: *Eurasia Daily Monitor* 6.23 (2009).
- Sodupe, Kepa a Eduardo Benito. „Pan-European Energy Co-operation: Opportunities, Limitations and Security of Supply to the EU“. In: *Journal of Common Market Studies* 39.1 (2001), s. 165–177.
- Soriano, Leonor Moral. *The role of the European Court of Justice in the design of regulatory space*. Conference Paper. European Union Studies Association, 2001. URL: http://aei.pitt.edu/2187/01/002676_1.pdf (získáno 09.03.2010).
- Spence, David. „Plus ca change, plus c’est la meme chose? Attempting to reform the European Commission“. In: *Journal of European Public Policy* 7.1 (2000), s. 1–25.
- Stehenmuller, Constanze. „Germany’s Russia Question“. In: *Foreign Affairs* 88.2 (2009).
- Stern, Jonathan. *The Russian–Ukrainian gas crisis of January 2006*. Oxford Institute for Energy Studies, 2006. URL: http://www.oxfordenergy.org/pdfs/comment_0106.pdf (získáno 18.10.2009).
- „UK Gas Security: Time to Get Serious“. In: *Energy Policy* 32.11 (2004), 1967–1979.
- Stevens, Paul. *The Coming Oil Supply Crunch*. Chatham House Report. Royal Institute of International Affairs, 2009. URL: http://www.chathamhouse.org.uk/publications/papers/download/-/id/652/file/11937_0808oilcrunch.pdf (získáno 30.09.2009).
- Tallberg, Jonas. „Delegation to Supranational Institutions: Why, How, and with What Consequences?“. In: *West European Politics* 22.1 (2002), s. 23–46.

- Thatcher, Mark a David Coen. *Reshaping European regulatory space: An evolutionary analysis*. 2008. URL: <http://www.portedeurope.org/IMG/doc/WepfinalNovember2007.doc> (získáno 14.03.2010).
- Timmins, Graham. „German Ostpolitik Under the Red-Green Coalition and EU-Russian Relations“. In: *Debatte* 14.301-314 (2006), s. 41–55.
- Tsebelis, George a Geoffrey Garrett. „The Institutional Foundations of Intergovernmentalism and Supranationalism in the European Union“. In: *International Organization* 55.2 (2001), s. 357–390.
- Tull, Denis M. „China’s Engagement in Africe: Scope, Significance, and Consequences“. In: *Journal of Modern African Studies* 44.3 (2006), 459–479.
- Umbach, Frank. „Germany’s Energy Insecurity“. In: *Journal of Energy Security* 1.1 (2008). – „Towards a European Energy Foreign Policy?“. In: *Foreign Policy in Dialogue* 20.8 (2007), s. 7–16.
- Utley, Rachel. „Not to do less but to do better ...’: French Military Policy in Africa“. In: *International Affairs* 78.1 (2002), s. 129–146.
- Willenborg, Robbert, Christoph Tönjes, a Wilbur Perlot. *Europe’s oil defences. An analysis of Europe’s oil supply vulnerability and its emergency oil stockholding systems*. Clingendael Institute, 2004. URL: http://www.clingendael.nl/publications/2004/20040100_ciep_paper_willenborg.pdf (získáno 17.02.2010).
- Winstone, Ruth, Paul Bolton, a Donna Gore. *Energy Security*. Research Paper. The House of Commons, 2007. URL: <http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2007/RP07-042.pdf> (získáno 10.04.2010).
- Woehrel, Steven. *Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries*. Congressional Research Service, 2009. URL: <http://fas.org/sgp/crs/row/RL34261.pdf> (získáno 24.02.2010).
- Wyciszkievicz, Ernest. „One for All – All for One – The Polish Perspective on External European Energy Policy“. In: *Foreign Policy in Dialogue* 20.8 (2007), s. 34–43.

- Yergin, Daniel. „Ensuring Energy Security“. In: *Foreign Affairs* 85.2 (2006), nečíslováno.
- Youngs, Richard. *Europe's External Energy Policy: Between Geopolitics and the Market*. CEPS Working Document No. 278. Centre for European Policy Studies, 2007. URL: http://www.fride.org/download/WP_CEPSEnergy_ENG_nov07.pdf (získáno 10.10.2009).
- *Oil companies and the EU's external energy policies*. Fundación par alas Relaciones Internacionales y el Diálogos Exterior, 2008. URL: http://www.fride.org/download/COM_Oil_External_energy_UE_ENG_sep08.pdf (získáno 28.01.2010).

ANOTACE

Jméno a příjmení autora:	Martin Haas
Název katedry a fakulty:	Katedra politologie a evropských studií Filozofická fakulta
Název diplomové práce:	Zahraniční energetická politika Evropské unie: Minimální delegace pravomocí v perspektivě teorie principála a agenta
Počet znaků:	305 452
Počet příloh:	0
Počet titulů použité literatury:	180
Klíčová slova:	Evropská unie, vnější vztahy, energetická politika, bezpečnost dodávek, teorie principála a agenta

Krátká charakteristika:

Diplomová práce zkoumá otázku absence společné politiky EU v oblasti vnějších energetických vztahů. K vysvětlení této problematiky práce využívá perspektivu teorie principála a agenta. Práce argumentuje, že Evropská unie v současnosti nedisponuje relevantní expertízou pro oblast vnějších energetických vztahů. Členské země současně preferují výkon některých pravomocí v oblasti energetické politiky prostřednictvím zavedených agentů jako je Mezinárodní energetická agentura nebo Smouva o energetické chartě. V souladu s předpoklady teorie principála a agenta práce dále dokazuje, že omezený rozsah delegace pravomocí v oblasti energetické politiky je důsledkem zkušenosti členských zemí s liberalizací evropských energetických trhů, kterou je možné charakterizovat jako případ slippage. Vysoká variabilita v zájmech jednotlivých členských států Unie v energetice současně ztěžuje možnost kontroly členských zemí nad jednáním Komise jako agenta pro oblast energetické politiky.